

SOSIAALITYÖNTEKIJÄN TIEDOT JA TAIDOT LASTENSUOJELUTARPEEN ARVIOINNISSA

Outi Jaakkola

Jyväskylän yliopisto

Yhteiskuntatieteiden ja filosofian
laitos

Sosiaalityö

Ammatillinen lisensiaatintutkimus

Helmikuu 2016

TIIVISTELMÄ

Jyväskylän yliopisto

Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos

JAAKKOLA, OUTI: Sosiaalityöntekijän tiedot ja taidot lastensuojelutarpeen arvioinnissa

Ammatillinen lisensiaatintutkimus, 119 sivua, 8 liitesivua

Sosiaalityö, Hyvinvointipalvelujen erikoisala

Ohjaajat: professori Marjo Kuronen, YTT Johanna Hietämäki ja professori Sari Rissanen

Helmikuu 2016

Ammatillisessa lisensiaatintutkimuksessa haetaan vastausta kysymykseen, millaisia käsityksiä sosiaalityöntekijöillä on lastensuojelutarpeen arvioinnin sosiaalityössä tarvittavista tiedoista ja taidoista. Tutkimusaineistona on kaksi Helsingin kaupungin lastensuojelutarpeen arvioinnin yksiköiden sosiaalityöntekijöille tehtyä ryhmähaastattelua, joihin osallistui yhteensä 10 sosiaalityöntekijää. Aineisto analysoitiin sekä teorialähtöisellä että -ohjaavalla sisällön-analyysillä.

Tutkimuksessa pureudutaan lastensuojelun lähtökohtiin, arviointiin sosiaalityössä ja lastensuojelun alkuvaiheeseen. Tutkimuksen pääkäsitteinä ovat tieto ja taito, joita tarkastellaan teoreettisina jäsennyksinä ja tutkimuskatsauksen pohjalta.

Tiedon lajit lastensuojelutarpeen arvioinnissa jäsennetään Julie Drury-Hudsonin (1999) tietoluokituksen mukaisesti. Tutkimustulosten perusteella lastensuojelutarpeen arvioinnissa tarvittavat tiedon lajit täydentävät ja tukevat toisiaan. Sosiaalityöntekijät eivät näe niitä kilpailevina tai vastakkaisina eivätkä arvota jotakin tiedon lajia toista merkityksellisemmäksi. Tulokset ovat tässä suhteessa yhteneväisiä aiempaan tutkimukseen. Teoreettisen tiedon merkitys työtä ohjaavana asiana tunnustetaan ja tunnustetaan. Empiirisen tiedon hyödynnettävyys ja käytettävyys tulee esiin tarpeena ja haasteena arvioinnin sosiaalityössä. Proseduraalisen tiedon hallitseminen koetaan heikentyneeksi erityisesti suhteessa lastensuojelupalvelujärjestelmään. Henkilökohtaisen tiedon asemaa määrittävät omakohtaiset tunteet, joiden sanoittamisen tarve on tärkeää. Työ- ja elämäkokemukseen perustuva käytännön viisaus tukee sosiaalityöntekijöiden päätöksentekoa erilaisissa ratkaisuissa.

Sosiaalityöntekijöiden keskeinen taitoperusta lastensuojelutarpeen arvioinnissa rakentuu asiakassuhteeseen liittyvien, hallinnollisten, tiedonmuodostuksen ja auttamisen taitojen varaan. Ideaalia yhteistyötä ja mahdollisuutta vuorovaikutuksen luomiseen asiakkaan kanssa haastaa asiakassuhteen lyhytaikaisuus. Tutkimuksen perusteella lastensuojelutarpeen selvityksen aikarajat sekä erilliseksi yksiköksi organisoitu lastensuojelutarpeen arviointi määrittävät keskeisesti sosiaalityöntekijän mahdollisuutta tiedonmuodostukseen asiakkaan tilanteesta ja avun tarjoamista asiakkaalle jo lastensuojelutarpeen arvioinnin aikana. Sosiaalityöntekijät kokevat, että heidän taitonsa auttaa asiakkaita ovat kaventuneet ja heidän osaamisensa heikentynyt liittyen koko lastensuojeluprosessin hallintaan.

Avainsanat: tieto, taito, lastensuojelutarpeen arviointi, sosiaalityö

SISÄLLYS

1. JOHDANTO.....	1
2. NÄKÖKULMIA LASTENSUOJELUUN JA LASTENSUOJELUTARPEEN ARVIOINTIIN	6
2.1 Lastensuojelun lähtökohdat ja muutokset.....	6
2.2 Arviointi sosiaalityössä ja lastensuojelun alkuvaiheessa.....	8
2.3 Lastensuojelun alkuvaiheen arviointimallit.....	13
3. TIEDOT JA TAIDOT SOSIAALITYÖSSÄ	20
3.1 Tiedon ja taidon käsitteet.....	20
3.2 Sosiaalityöntekijän tietoluokitukset teoreettisina jäsennyksinä	26
3.3 Sosiaalityöntekijän taitoluokitukset teoreettisina jäsennyksinä	35
3.4 Tutkimuskatsaus sosiaalityöntekijöiden tiedoista ja taidoista.....	41
4. TUTKIMUKSEN METODISET RATKAISUT	47
4.1 Tutkimusaineisto	47
4.2 Sisällönanalyysi analyysimenetelmänä	52
4.3 Tutkimuksen luotettavuudesta.....	59
5. TIETOPERUSTA LASTENSUOJELUTARPEEN ARVIOINNISSA.....	62
5.1 Teoreettinen tieto	62
5.2 Empiirinen tieto.....	68
5.3 Proseduraalinen tieto.....	72
5.4 Henkilökohtainen tieto	75
5.5 Käytännön viisaus.....	77
6. OLENNAISET TAIDOT LASTENSUOJELUTARPEEN ARVIOINNISSA	81
6.1 Asiakassuhteeseen liittyvät taidot	81
6.2 Hallinnolliset taidot.....	85
6.3 Tiedonmuodostuksen taidot.....	89
6.4 Auttamisen taidot.....	93
7. JOHTOPÄÄTÖKSET	99
KIRJALLISUUS	110
LIITTEET	120
Liite 1. Kutsu tutkimushaastatteluun haastateltaville	120
Liite 2. Suostumuslomake sosiaalityöntekijöille	121
Liite 3. Haastattelurunko.....	122
Liite 4. Lastensuojelun arvioinnin kriteeristö	124

KUVIOLUETTELO

KUVIO 1 Lastensuojelutarpeen selvitysprosessi	12
KUVIO 2 Framework for the assessment of children in need.....	16
KUVIO 3 Helsingin lastensuojelun arvioinnin kriteeristö.....	18
KUVIO 4 Ammatillinen kompetenssi tietojen, arvojen ja taitojen yhteen kietoutumana	23
KUVIO 5 Tiedon lajien väliset suhteet	28
KUVIO 6 Tiedon lajit sosiaalityössä	29
KUVIO 7 Taitoluokitukset.....	36
KUVIO 8 Alkuperäisilmausten pelkistäminen teorialähtöisessä alakategoriassa teoreettinen tieto.....	54
KUVIO 9 Alkuperäisilmausten pelkistäminen teoriaohjaavassa alakategoriassa tiedonmuodostuksen taidot	56
KUVIO 10 Tiedonmuodostuksen taidot: esimerkki alakategorian muodostamisesta teoriaohjaavasti.....	57
KUVIO 11 Alakategorioista yläkategorioiksi	58

1. JOHDANTO

Ammatillisella lastensuojelun sosiaalityöllä tähdätään laadukkaaseen, inhimillisesti ja eettisesti kestäväan auttamistyöhön, jossa perheet saavat apua erilaisissa heitä kuormittavissa tilanteissa, jotka uhkaavat lapsen tervettä sosiaalista ja psyykkistä kehitystä. Ongelmien syntyvät ovat vyyhtimäisiä ja ongelmat usein ylisukupolvisia (Kataja ym. 2014, 41–42). Lastensuojelun sosiaalityö on äärimmäisen haastavaa työtä, joka usein nousee uutisotsikoihin varsinkin silloin, kun sen sanotaan epäonnistuneen. Lastensuojelu herättää voimakkaita tunteita niin asiakkaissa, työntekijöissä kuin suuressa yleisössäkin.

Lastensuojelun trendit vaeltavat Suomeen ulkomailta. Britanniassa on eriytetty lastensuojelun prosesseja jo 1990-luvulla. Myös suomalaisessa sosiaalipalvelujärjestelmässä on tapahtunut suuria muutoksia viime vuosikymmeninä. 2000-luvulla sosiaalityön organisointi on muuttunut. 1980-luvulla sosiaalityössä korostettiin ns. yhden luukun periaatetta, jossa asiakkaan toivottiin voivan saada avun ongelmiinsa samasta paikasta. Sektorikeskeisyydestä haluttiin päästä eroon, ja yhdennetyn sosiaalityön avulla ratkottiin yhtäaikaaisesti esimerkiksi lastensuojeluun ja toimeentulotukeen liittyviä kysymyksiä. 1990-luvun yhteiskunnallisen muutoksen seurauksena todettiin, että asiakkaiden ongelmien moninaistumiseen vastaaminen ei onnistu yhdennetyn sosiaalityön keinoin vaan tarvitaan erikoistumista tiettyihin ongelma-alueisiin. (Raunio 2009 47–48.) Erikoistuminen on tarkoittanut palvelujärjestelmän eriyttämistä niin sektorikohtaisesti kuin yhden toimialankin sisällä. Tämä näkyy vahvasti myös lastensuojelussa. Suomessa erityisesti pääkaupunkiseudun lastensuojelu on näyttänyt tietä lastensuojelun kehittämiseksi ja suuntaviivoille ympäri Suomen. Esimerkiksi Helsingin lastensuojelussa on toteutettu useita organisaatiouudistuksia viime vuosina. Vuonna 2012 Helsingin lastensuojelun avohuolto organisoitiin uudelleen, jolloin uusien lastensuojeluilmoitusten käsittely ja lastensuojelutarpeen selvitykset keskitettiin alueellisiin arviointiyksiköihin. Omina yksikköinä toimivat myös lastensuojelun avohuollon sosiaalityö, sijoituksen aikainen sosiaalityö ja jälkihuolto. Lapsi- ja perhekohtainen lastensuojelu on valtakunnallisesti alettu mieltää selkeämmin kolmivaiheisena prosessina: lastensuojelutarpeen selvittämisenä, avohuollon sosiaalityönä ja tukitoimien järjestämisenä sekä lapsen sijaishuoltona.

Kiinnostuksen kohteena tässä tutkimuksessa on lastensuojelutarpeen arvioinnin sosiaalityö eli lastensuojelun yhteen osaan keskittyvä ammatillinen toiminta. Lähtökohtana ja oletuksena tässä tutkimuksessa on se, että lastensuojelutarpeen arvioinnin sosiaalityössä tarvitaan tietoon perustuvaa, vahvaa ammatillista osaamista ja harkintaa. Arviointi lapsen tämän hetkisestä tilanteesta antaa tietoa tuen ja palveluiden tarpeista lapsen kasvun ja kehityksen tueksi nyt ja tulevaisuudessa. Lastensuojelutarpeen arvioinnin seuraukset voivat olla kauaskantoiset niin yksilötasolla kuin yhteiskunnallisestikin. Siksi lapsen suojeleminen, pätevän ammatillisen lastensuojelutarpeen selvityksen toteuttaminen ja asiakkaan oikeusturva eivät toteudu ilman taitavia sosiaalityöntekijöitä. On kyse siitä, että tehdäkseen inhimillisesti, yhteiskunnallisesti ja ammatillisesti laadukasta työtä, on sosiaalityöntekijän täytettävä työlle asetetut sisällölliset tiedolliset ja taidolliset vaatimukset ja osattava soveltaa niitä arjen sosiaalityössä lukuisin eri tavoin. Sosiaalityöntekijän työskentelytaidot ovat tärkeässä roolissa lastensuojelutyön kokonaisuutta tarkasteltaessa. Sosiaali- ja terveysministeriön asettama Toimiva lastensuojelu-työryhmä selvitti lastensuojelun tilaa vuosien 2012-2013 aikana, ja antoi lukuisia ehdotuksia lastensuojelun valtakunnalliseksi kehittämiseksi. Työryhmän loppuraportissa (STM 2013) penätään muun muassa lastensuojelutyöntekijöiden osaamisen vahvistamista, mikä ei ole helppo tehtävä monimutkaisessa ja –tasoisessa lastensuojelutyössä.

Tämän ammatillisen lisensiaattitutkimuksen tavoitteena on analysoida lastensuojelutarpeen arvioinnin sosiaalityössä tarvittavia sosiaalityön tietoja ja taitoja. Tutkimuksessa haetaan vastausta siihen, *millaisia käsityksiä sosiaalityöntekijöillä on lastensuojelutarpeen arvioinnin sosiaalityössä tarvittavista tiedoista ja taidoista*. Sosiaalityöntekijöiden itseymmärrys työnsä tieto- ja taitoperustasta tukee käytännönläheistä ja lastensuojelutyön arjesta käsin tapahtuvaa tiedonmuodostusta lastensuojelutarpeen arvioinnin vaatimista osaamisen kokonaisuuksista.

Tässä tutkimuksessa lastensuojelutarpeen arvioinnin sosiaalityö nähdään lakisääteisesti määriteltynä ja Helsingin lastensuojelussa paikallisesti organisoituna ja ohjattuna lastensuojelun sosiaalityönä. Tutkimuksella tavoitellaan sosiaalityöntekijöiden käsitysten pohjalta tapahtuvaa tieto- ja taitoperustan kuvaamista lastensuojelutarpeen arvioinnissa. On tärkeää tietää, millaisin tiedoin sosiaalityöntekijät tekevät ratkaisun siitä, tarvitseeko lapsi lastensuojelun palveluita vai onko hän perheineen autettavissa esimerkiksi sosiaalihuollon peruspalveluissa tai erikoissairaanhoidossa. Onko tässä sijaa esimerkiksi tutkimukseen

perustuvalla tiedolla, asiakkaan omalla tiedolla vai kenties sosiaalityöntekijän omakohtaisella, kokemukseen perustuvalla tiedolla vai jollakin muulla tiedolla? Lastensuojelutarpeen arvioinnilla on niin sanottu portinvartijan rooli, joka on merkityksellinen lapsen oikea-aikaisen ja –tahoisen auttamisen varmistamisessa. Silloin kun lapsi tai hänen vanhempansa tarvitsevat apua, on sen saanti turvattava. Oikea-aikaiseen auttamiseen vaikuttaa huomattavasti myös lastensuojeluasian vireille tulon ajankohta. Tunnistetaanko perheiden pulmat vaikkapa peruspalveluissa ja tehdäänkö lastensuojeluilmoitukset riittävän varhain, jotta lapsi tai vanhemmat saisivat tarvitsemansa erityispalvelut ajoissa?

Vuonna 2007 lastensuojelulakiin kirjattiin velvoite lastensuojelutarpeen selvittämisestä viimeistään kolmen kuukauden määräajassa lastensuojeluasian vireille tulosta. Sosiaali- huoltolakiin kirjattiin 1.4.2015 säännös palvelutarpeen arvioinnista (36 §). Sen yhteydessä selvitetään lastensuojelun tarve, ellei asia ole selvästi luonteeltaan sellainen, ettei lastensuojelun tukitoimia tarvita. Lastensuojelutarpeen selvittämisestä palvelutarpeen arvioinnin yhteydessä säädetään lastensuojelulaissa (26 §):

Arvion lastensuojelulain mukaisten palvelujen ja tukitoimien tarpeesta tekee sosiaalityöntekijä. Sosiaalityöntekijä arvioi lapsen kasvuolosuhteita sekä huoltajien tai muiden lapsen hoidosta ja kasvatuksesta vastaavien henkilöiden mahdollisuuksia huolehtia lapsen hoidosta ja kasvatuksesta. Arviointi tehdään kyseessä olevan tapauksen olosuhteiden edellyttämässä laajuudessa. Arvioinnin tekemiseksi sosiaalityöntekijä voi tarvittaessa olla yhteydessä lapselle läheisiin henkilöihin sekä eri yhteistyötahoihin ja asiantuntijoihin siten kuin sosiaalihuoltolain 41 §:ssä säädetään.

Lastensuojelutarpeen arvioinnin laatua ei määritellä tarkemmin lainsäädännössä. Nähdäkseni lastensuojelutarpeen arvioinnille asetetaan odotuksia esimerkiksi laadukkaana arviona lapsen tarpeista ja vanhempien vanhemmuuden valmiuksista sekä itsenäisenä, pulmiin vastaavana interventiona toimimisesta lapsen ja perheen tilanteessa. Lastensuojelutarpeen selvityksen yhteydessä arvioidaan myös, mikä taho voisi auttaa perhettä parhaiten. Oikein tunnistetut sosiaaliset ongelmat ja riskitekijät lapsen elinolosuhteissa ovat olennainen perusta auttamisen tahoja määriteltäessä. Asiakkuuden alkuvaiheessa tehty tiedonmuodostus, käsitys asiakkaan tilanteesta, ohjaa sosiaalityöntekijöiden toimintaa vielä alkuvaiheen jälkeenkin (Munro 1996). Mikäli sosiaalityöntekijä on päätenyt väärään arvioon ja tehnyt ratkaisuja riittämättömän tiedon varassa, voi tämä ohjata työskentelyä väärään suuntaan tai olla lopulta jopa kohtalokasta, ja heikentää lapsen autetuksi tuleminen mahdollisuutta. Sik-

si on välttämätöntä, että kyetään tunnistamaan sosiaalityöntekijälle olennainen tieto sekä tiedon lähteet ja tarpeet, jotka tässä tutkimuksessa tuotetaan sosiaalityöntekijöiden kuvaamina. Taito puolestaan ilmentää sosiaalityöntekijän kykyä tiedon soveltamiseen käytännön tilanteissa (Payne 1996, 52–53). Sosiaalityöntekijöiden taidot kytkeytyvät myös heidän omiin odotuksiinsa arvioinnin toteuttamistavasta ja laadusta. Sosiaalityöntekijän ammattitaito konkretisoituu lopulta lasten ja perheiden kokemuksena siitä, saivatko he sosiaalityöntekijältä apua perheen pulmatilanteeseen.

Lastensuojelutarpeen arvioinnin sosiaalityö on Suomessa vielä kohtuullisen uusi ammatillinen kokonaisuus. Lastensuojelutarpeen arvioinnin sosiaalityön organisoinnissa omaksi yksiköksen on kyse myös organisointitavan aiheuttamista muutoksista, joilla on vaikutuksensa niin asiakkaisiin kuin sosiaalityöntekijöiden käsitykseen omasta työstään ja tehtävistään. Yhtä lailla lastensuojelujärjestelmään kohdistuneet muutokset vaikuttavat lastensuojelun sosiaalityön kokonaisuuden ja sen osien uudelleen ammatilliseen paikkaan ja ymmärtämiseen. Helsingin lastensuojeluun sijoittuvassa tutkimuksessa paikallisuus on ymmärrettävä tietyllä tapaa rajaavana suhteessa sosiaalityöntekijöiden tieto- ja taitokäsityksiin suuressa kaupungissa. Käsitykset voisivat jäsentyä erilaisiksi eri tavalla organisoidussa lastensuojelun toimintaympäristössä, kuten maaseudulla.

Lastensuojelupalvelujärjestelmän uudelleen organisoinnin vaikutuksista ei ole vielä juuriakaan kansallista tutkimustietoa. Esimerkiksi lastensuojelun asiakasprosessien eriyttämisen pohjana ei ole ollut tutkimustieto. Siitä huolimatta asiakasprosessien eriyttäminen on ollut valtakunnallinen trendi. Palvelujärjestelmästä mikrotasolla tarvitaan lisää tietoa. Tiedon tarve liittyy myös kokemustietoon lastensuojeluprosessien osapuolten, myös sosiaalityöntekijöiden, kokemuksista suhteessa näihin muutoksiin. (Pekkarinen 2011, 35, 58.) Lastensuojelun valtakunnallinen organisointi- ja kehittämissuunta määrittelee tulevaisuudessa lastensuojelutarpeen arvioinnin paikan ja toteutustavan. Tässä tutkimuksessa sosiaalityöntekijät itse ovat aitiopaikalla kertomassa, millaisia vaikutuksia palvelujärjestelmän uudelleen organisoimisella on ollut heidän tieto- ja taitoperustaansa sekä mahdollisuuksiinsa auttaa asiakkaita tehokkaasti ammattieettisiä periaatteita kunnioittaen. Lastensuojelussa tullaan kohtaamaan jatkossakin muutoksia, mutta ennen uusia muutoksia on tarpeen arvioida myös edellisten rakenneuudistusten vaikutuksia paikallistason sosiaalityössä. Siksi tietojen ja taitojen eksplikointi lastensuojelutarpeen arvioinnissa voinee tehdä myös näkyväksi laajemmin lastensuojelupalvelujärjestelmän organisoinnin toivottuja ja ei-toivottuja

vaikutuksia. Nämä ovat kytköksissä palvelujen laatuun ja asiakkaan palvelutarpeisiin vastaamiseen.

Laadukkaasti ja oikea-aikaisesti tehty lastensuojelutarpeen arviointi voi säästää kuntien kustannuksia ehkäisemällä ongelmien syvenemistä, mikäli lapsi ja perhe saadaan ohjattua oikean avun piiriin riittävän ajoissa. Näkemykset lastensuojelutarpeen arvioinnin sosiaalityössä tarvittavista tiedoista ja taidoista ovat arvokkaita paitsi lastensuojelun valtakunnallisessa kehittämisessä myös muilla toimintasektoreilla. Moniammatillisuuden vaade kasvaa (esim. Halme & Kekkonen & Perälä 2012, 81), ja lastensuojelutarpeen arvioinnin sosiaalityön on löydettävä siinä paikkansa. Se ei onnistu ilman, että arvioinnin sosiaalityötä tehdään näkyväksi niin paikallisella kuin valtakunnallisellakin tasolla. On pyrittävä tunnistamaan ne olennaiset tiedot ja taidot, minkä perustalle lastensuojelutarpeen arvioinnin sosiaalityö ammatillisena käytäntönä rakentuu. Sen pohjalta voidaan jatkossa pohtia myös sitä, mitkä tiedot ja taidot lastensuojelutarpeen arvioinnin sosiaalityössä jäävät katvealueeseen ja millaisia tietoja ja taitoja niitä tarvitaan täydentämään.

Tutkimus etenee seuraavasti: luvussa kaksi paneudutaan lastensuojelun lähtökohtiin, arviointiin yleisemmin sosiaalityössä ja lastensuojelun alkuvaiheessa tehtävään arviointiin, lastensuojelutarpeen arviointiin. Luku kolme keskittyy tutkimuksen käsitteiden avaamiseen. Tutkimuksen pääkäsitteinä ovat tieto ja taito, joita tarkastellaan teoreettisesti ja empiirisesti. Tutkimuksen neljäs luku koostuu tutkimuksen toteutuksen ja analyysin metodisten ratkaisujen tarkastelusta. Tutkimuksen viides ja kuudes luku ovat tuloslukuja, joista ensimmäinen tarkastelee sosiaalityöntekijöiden käsityksiä työssään tarvitsemasta tiedosta ja jälkimmäinen työssä tarvittavista taidoista. Viimeisessä luvussa seitsemän tuodaan esiin johtopäätökset ja pohdinta.

2. NÄKÖKULMIA LASTENSUOJELUUN JA LASTENSUOJELUTARPEEN ARVIOINTIIN

2.1 Lastensuojelun lähtökohdat ja muutokset

Lastensuojelujärjestelmän tarkoituksena on tavoittaa ja auttaa sellaisia lapsia, jotka ovat vaarassa joutua laiminlyödyiksi tai kaltoin kohdelluiksi tai jotka itse vahingoittavat itseään epäsosiaalisella käyttäytymisellään. Pohjoismaissa lastensuojelun ideologinen lähtökohta ovat universaalit palvelut, ja lastensuojelujärjestelmän avulla on pyritty muodostamaan ennaltaehkäisyyn painottuva ja perheyhteyden turvaava lastensuojelun kokonaisuus. Kuitenkin esimerkiksi lasten sijoittaminen kodin ulkopuolelle on lisääntynyt jatkuvasti, ja lastensuojelun vaikuttavuus näyttäytyy riittämättömänä. (Pösö, Skivenes & Hestbaek 2014, 476–477; 482.)

Lasten suojelu on kaikkien kansalaisten vastuulla. Lasten suojelemiseksi on yhteiskunnassamme luotu laaja palvelujärjestelmä, jossa toimii lukuisia eri alojen ammattilaisia erilaisen perustehtävien alla. Lastensuojelu ammatillisena toimintana nojaa koulutuksen saaneiden ja professionaalisen aseman saavuttaneiden sosiaalityöntekijöiden tekemään palkkatyöhön (Pösö 2007, 68). Vastuu lasten kasvuolosuhteisiin puuttumisesta on kuitenkin myös muilla toimijoilla kuin lastensuojeluviranomaisilla. Suomessa lastensuojelun kokonaisuuteen luetaan myös sellaiset ehkäisevät hyvinvointipalvelut, joilla nähdään olevan merkitystä lasten turvallisiin kasvuolosuhteisiin. Tällaisina lapsen hyvinvointia ja lapsen etua tukevana palveluina voidaan pitää esimerkiksi vanhempien päihde- ja mielenterveyspalveluja. Perheinterventio voidaan nähdä näin laajana, yhteiskunnan toimintatapaan liittyvänä oikeutuksena, jolla on ihmisten yleinen hyväksyntä. Yleisen edun nimissä lastensuojelulliset perheinterventiot liitetään yleisen yhteiskunnallisen hyvinvoinnin ja turvallisuuden tavoittamiseen sosiaalisten ongelmien ennaltaehkäisemisen ja lievittämisen sekä yhteiskunnallisiin epäkohtiin puuttumisen kautta. Perheinterventioina voidaan pitää myös ennaltaehkäisevää toimintaa, kuten tiedotusta, valistusta, neuvontaa ja julkista keskustelua, joilla pyritään vaikuttamaan perheiden kasvatuskäytäntöihin ja –asenteisiin. (Hämäläinen 2011, 50–52.)

Lastensuojelu suojeluun perustuvana toimintana pyrkii todettujen riskien ja ongelmien poistamiseen lapsen elämästä. Esimerkiksi Iso-Britanniassa vallalla olevassa suojeluun (protection, safeguarding) perustuvassa lastensuojelussa lapsen etu on ensisijainen ja lapsen tilanteen arviointi on keskiössä. Suojelu sisältää tarkoin määritellyt normit lastensuojelutoimille ja vastentahtoisuuden elementin. Lastensuojelua voi tarkastella myös laajemmin lapsen hyvinvoinnin edistämisyrittämisinä, jolloin suojelun lisäksi lapsen ja perheen tarpeita tarkastellaan moniulotteisemmin. Tämä lähestymistapa on tyypillinen suomalaiselle lastensuojelulle. Perheille tarjotaan ennaltaehkäisevää tukea, ja vanhempien tarpeet huomioidaan lapsen tarpeiden ohella. Työskentely on usein vapaaehtoisuuteen perustuvaa. (Pösö 2007, 72–74.) Puhutaan pehmeästä paternalismista, jolloin pyrkimyksenä on, ettei tunkeuduta liialti tai perhettä loukaten heidän yksityisyyteensä, vaan korostetaan työskentelyn ja tukitoimien vapaaehtoisuutta ja perheen itsemääräämisoikeutta. (Hämäläinen 2011, 52–53; Häyry 1990, 68.)

1990-luvun puoliväliin saakka Suomessa painotettiin perhekeskeistä orientaatiota lastensuojelussa (Pösö 2011, 15). Perheenjäseniä on pyritty huomioimaan yhtäläisesti, mutta aikuisten huomioiminen työskentelyssä on korostunut lasten sijaan. Lasten tiedon erityisyys on saatettu jättää huomiotta, tai sen kerääminen lapsilta ei ole ollut systemaattista. Lapsinäkökulma on noussut keskiöön sosiaalityössä. Se näkyy esimerkiksi lapsen asemoitumisessa tiedon tuottajaksi, lähteeksi ja työskentelyn osapuoleksi. (Hurtig 2006, 168–169, 179–184.) Lasten pahoinvointi ja laman jäljet ovat olleet laajassa yhteiskunnallisessa keskustelussa. Aikuisia ja vanhempia on vaadittu ottamaan vastuuta lapsista. Vastuunkannon vaatimus on ulottunut myös viranomaisiin korostuneempana tarpeena lasten elämän riskitekijöiden arviointiin ja vanhempien kontrollointiin. (Forsberg & Ritala-Koskinen & Törönen 2006, 5, 15.) Esimerkiksi lasten kaltoin kohteluun on alettu kiinnittää enemmän huomiota niin tutkimuksessa, politiikassa kuin käytännön lastensuojelutyössäkin (Pösö 2011, 15). On havaittu, että palvelujärjestelmä ei vastaa väkivallan uhrien ja tekijöiden auttamiseen (Valtiontalouden tarkastusvirasto 2012, 42–43). Hiitola ja Heinonen (2009, 58) tutkivat huostaanottoa ja oikeudellista päätöksentekoa hallinto-oikeuksien ratkaisuihin. Tutkimuksen perusteella väkivaltakokemusten uhreille on tarjottu tukea lastensuojelussa vain harvoin. Samalla väkivalta sivuutettiin huostaanottoasiakirjoissa syynä lapsen huostaanottoon, vaikka asiakirjoista kävi ilmi lapseen kohdistunutta väkivaltaa. (myös Hiitola 2015, 114; 153–156.)

Lapsikeskeinen orientaatio lastensuojelujärjestelmän perustana tulee jatkuvasti näkyvämmäksi, ja keskiöön nousee lapsen oikeudet ja tarpeet (Pösö ym. 2014, 476). Lapsikeskeisyys on noussut lastensuojelussa voimakkaasti ohi perhekeskeisyyden periaatteen 2000-luvulla. Yhteiskuntatieteellisen lapsuustutkimuksen myötä on kehittynyt uudenlainen lapsikäsitys, jossa lapsi on nähty aktiivisena toimijana ja tiedon tuottajana (esim. Eskonen 2005). Lapset on alettu nähdä investointina tulevaisuuteen (Pösö 2011, 15). Lapsi nähdään sekä lapsena että tulevana aikuisena, jolle on jo lapsuudessa kyettävä takaamaan hänen kehitystään tukevat olosuhteet (Pösö ym. 2014, 485).

Lastensuojelussa lapsikeskeisyyden ydinasiaina nähdään lapsen oikeus tulla kohdatuksi koko lastensuojelun työskentelyprosessin ajan, ja lapsen ensisijaisuus avun saajana (Ervast & Tulensalo 2006, 25; 28). Lasten osallisuus ja kuunteleminen on tärkeää lastensuojelun sosiaalityössä, sillä vanhempien ongelmiin painottuva työskentely ei anna tilaa lapsen tunteille ja kokemuksille. Lapsikeskeisyys ei tarkoita vanhempien sivuuttamista, vaan lapsen auttamiseen tähdätään sekä lapsen kanssa työskentelemällä että välillisesti hänen vanhempiensa kanssa työskennellen (Tulensalo & Muukkonen 2005, 16). Myös lainsäädännön tasolla korostetaan lapsen mielipiteiden ja toivomusten huomioimisesta työskentelyssä läpi lastensuojeluprosessin lapsen iän ja kehitystason edellyttämällä tavalla (Lastensuojelulaki 5 §).

2.2 Arviointi sosiaalityössä ja lastensuojelun alkuvaiheessa

Arviointia voidaan lähestyä prosessina, jossa pyritään tiedonmuodostukseen ja ongelmanratkaisuun tietystä yksilöön liittyvästä asiointilasta. Lastensuojelutarpeen arvioinnin sosiaalityöntekijälle tarpeellisia tietoja ja taitoja tarkastellessa on tärkeää käsitellä arviointia yhtä lailla yleisempänä prosessina kuin osana lastensuojelun alkuvaiheen prosessia, lastensuojelutarpeen selvitystä.

Tässä tutkimuksessa arvioinnilla viitataan englanninkielisen käsitteen *assessment* mukaiseen arviointiin. Assessment –arvioinnissa pääpaino on alustavan ymmärryksen luomisella asiakkaan tilanteesta, joka toimii päätöksenteon ja erilaisten toimintojen pohjalla (Coulshed & Orme 2006, 26). Arviointi voidaan mieltää prosessiksi. Arviointia tarkastellessa huomio kiinnittyy erityisesti kolmeen arviointia läpäisevään teemaan. Ensiksikin ar-

viointi tapahtuu asiakkaan ja työntekijän välillä koostuen tiedon keräämisestä, analysoinnista ja ongelman kuvauksen muodostamisesta. (Rostila 2001, 64–65.) Arvioinnin aikana kerätään, analysoidaan ja vedetään yhteen asioita, jotka liittyvät asiakkaan ongelmien luonteeseen, asiakkaan toimintakykyyn, asiakkaan motivaatioon ratkaista ongelmia, asiakkaan ongelmiin niin negatiivisesti kuin positiivisesti vaikuttaviin ympäristötekijöihin sekä saatavilla oleviin resursseihin, jotka voivat parantaa asiakkaan tilannetta (Hepworth & Larsen 1986, 165). Toiseksi arvioinnissa selvitetään, voidaanko asiakkaiden tarpeisiin vastata tietyssä organisaatiossa. Asiakkaan tilannetta peilataan organisaation tavoitteisiin, resursseihin ja mahdollisuuksiin vastata asiakkaan pulmiin. Arviointiin organisatorisena tehtävänä liittyy myös moniammatillisen ymmärryksen muodostamisen tarve, jolloin arviointia voidaan tehdä yhdessä muiden, toisista organisaatioista tulevien ammattilaisten kanssa. Kolmanneksi arviointi voidaan käsittää kokonaiskuvaksi muodostetuksi, tietoon perustuvaksi käsitykseksi asiakkaan tilanteesta. (Rostila 2001, 64–65.) Nämä kaikki arvioinnin määritelmät ovat olennaisia tämän tutkimuksen kannalta.

Laajempaan kokonaisuuteen suhteutettuna arviointi voidaan nähdä osana ongelmanratkaisuprosessia, joka tähtää asiakkaan tilanteen parantamiseen (Coulshed & Orme 2006, 24). Gambrill (2006) on jäsentänyt ongelmanratkaisua vaiheittain. Hänen mukaansa ongelmanratkaisu koostuu kuudesta vaiheesta: ongelman määrittämisestä, ratkaisuvaihtoehtojen etsinnästä, suunnitelman luomisesta, suunnitelman toteuttamisesta, tulosten arvioinnista ja mahdollisesta uudelleen yrittämisestä. Ongelman määrittelyssä on kyse tiedonmuodostukseen liittyen asiakkaan ongelman luonteesta, jolloin määritetään ketä muita ongelmia koskee ja miten ongelma vaikuttaa asiakkaaseen ja mahdollisesti muihin. Ongelman määrittelyvaiheessa myös pyritään ennustamaan, mitä tapahtuisi, mikäli asiakas ei saisi ongelmaan apua ja peilataan aikaisempien auttamisyritysten vaikutuksia asiakkaan tilanteeseen. Asiakkaan oma ja mahdollisesti muiden, kuten hänen läheistensä, määrittely ongelmistaan ja niiden ratkaisujen tavoista on olennaista. Jotta ongelman määrittelyyn päästään, tarvitaan tiedon keräämistä ja kriittistä arviointia. Arviointimenetelmien käyttäminen ja tutkimustiedon hyödyntäminen on osa ongelman määrittelyä. Tärkeää onnistumisen kannalta on myös, että maltetaan pohtia erilaisia ongelmanmäärittelyvaihtoehtoja eikä tehdä äkkinäisiä johtopäätöksiä esimerkiksi stereotyyppisten luokittelujen avulla. (Mt., 95–196; 309.)

Jo vuonna 1917 Mary Richmond korosti Social diagnosis -teoksessaan asiakkaan tilanteen kokonaisvaltaisen tarkastelun ja persoonallisuuden huolellisen määrittelyn tarvetta. Hänen

mukaansa asiakkaan tilanteessa tulee tehdä sosiaalinen diagnoosi ennen kuin asiakasta voidaan auttaa. (Richmond 1917.) Sitten sosiaalityön aloittavaa prosessia, alkuvaiheen työskentelyä, on kutsuttu Suomessa yleisesti esimerkiksi tilannearvioksi (Rostila 2001), sosiaalihuollossa palvelutarpeen arvioinniksi (Sosiaalihuoltolaki 1301/2014) tai lastensuojelun kontekstissa alkuarvioinniksi (Hietamäki 2015). Kaikilla näillä käsitteillä viitataan asiakkaan tilanteesta tehtävään arvioon tiedon keruun ja analysoinnin avulla.

Richmondin (1917) jälkeen tilannearvion sisältöä ja prosessia on jäsennetty edelleen. Alkuvaiheen arviointityöskentelyssä korostuu päätöksentekoa ja palvelusopimusta varten asiakkaan tilanteesta koostetun tiedon kerääminen. Siinä selvitetään asiakkaan tilanteen kokonaisvaltaiseksi ymmärtämiseksi asiakkaan ongelmia, hänelle tärkeitä henkilöitä ja ympäristön vaikutusta asiakkaan tilanteeseen. (Rostila 2001, 66.) Ongelman määrittämiseen liittyy useita teemoja. Niiden mukaisesti ollaan kiinnostuneita asiakkaan omista näkemyksistä, jotka liittyvät ongelmien ilmenemismuotoihin, kuten niiden vakavuuteen, kestoon, toistuvuuteen ja asiakkaan reagointiin suhteessa näihin ongelmiin. Samalla on tärkeää kartoittaa myönteisiä asioita asiakkaan elämässä ja tilanteessa, kuten yksilö- ja perhekohtaisia ongelmista selviytymisen kykyjä, sosiaaliselta verkostolta saatavaa tukea ja asiakkaan sosiaalista pääomaa. Tietoa asiakkaan tilanteesta saadaan myös aikaisemmasta asiakastyön dokumentaatiosta, havainnoimalla asiakkaan sanatonta käyttäytymistä ja perheenjäsenten välistä vuorovaikutusta, haastatteleamalla asiakkaan lähipiirin ihmisiä tai ammattilaisia, eri terveydenhuollon ammattilaisten tekemistä tutkimuksista ja sosiaalityöntekijän omista kokemuksista asiakkaan kanssa toimimisesta. Myös tarpeenmukaisia palveluja kartoitetaan ja pyritään löytämään ratkaisuvaihtoehtoja asiakkaan tilanteessa. (Hepworth & Larsen 1986, 168; 173–186; Rostila 2001, 66–67; Gambrill 2006, 345.) Ongelmien esiintyvyyttä ja vakavuutta peilataan yksilön kehityksellisiin tarpeisiin ja elämänkulkuun. Vaikka erityinen lähtökohta asiakkaan tilannetta arvioitaessa on asiakkaan oma näkökulma, ovat työntekijän näkemykset asiakkaan ongelmista ja haasteista sekä vahvuuksista yhtälailla kiinnostuksen kohteena. Tämän perusteluna on se, että asiakas ei välttämättä kykene itse näkemään tilanteensa eri ulottuvuuksia. (Rostila 2001, 67–68.)

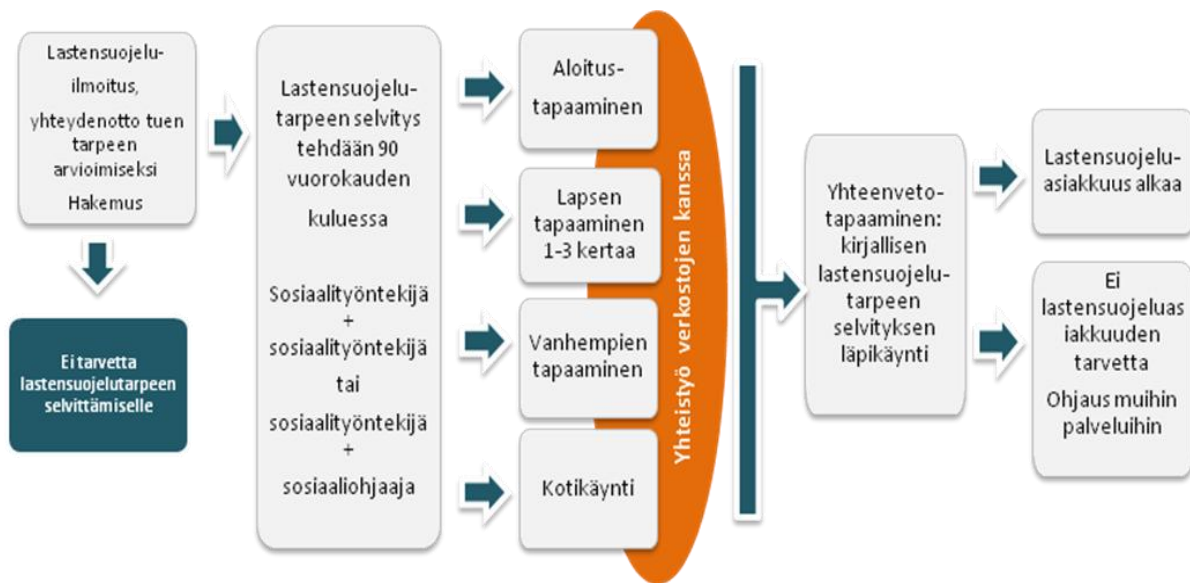
Sosiaalityössä arviointi on jatkuva prosessi. Tilanne- tai alkuarvioinnin aikana varaudutaan joko asiakassuhteen jatkamiseen tai päättämiseen (Gambrill 2006, 345). Mikäli työskentely ei pääty arviointivaiheeseen, toimii se perustana suunnitelmalliselle työskentelylle, jossa tavoitteena on parantaa, ylläpitää tai saada aikaan muutosta joko asiakkaassa itsessään tai

asiakkaan ja ympäristön välisessä suhteessa (Coulshed & Orme 2006, 24). Näin alkuvaiheen työskentely on prosessi, joka edeltää varsinaista työskentelyä. Prosessiluonteinen arviointi, jonka tuotoksena on tietty perusteltu arvio asiakkaan tilanteesta, pitää päättää silloin, kun tulevaa työskentelyä täytyy alkaa suunnitella ja määrittää työskentelyn tavoitteet (Rostila 2001, 66). Kuitenkin alkuvaiheen työskentelyyn voi liittyä myös asiakassuhteen muodostamiseen liittyviä tehtäviä, tavoite asiakkaan konkreettisesta auttamista jo arviointivaiheessa sekä alustavan jatkotyöskentelysuunnitelman pohtimista liittyen asiakkaan tilanteessa oleviin muutostarpeisiin ja tarkoituksenmukaisiin palveluihin. Jo alkuvaiheen työskentelyn aikana pyritään muodostamaan ja vakiinnuttamaan yhteistyösuhde asiakkaan kanssa. Asiakkaan olotilan helpottaminen tarjoamalla hänelle tukea, rohkaisua ja konkreettista apua on tärkeä alkuarviointilla tavoiteltava asia. (Gambrill 2006, 345.) Arviointiprosessi voidaan siis nähdä kiinteänä ja jatkuvana osana koko asiakasprosessia tai selkeästi omana erillisenä, erityisesti asiakkaan tilanteen alkuarviointiin painottuvana kokonaisuutena. Tässä tutkimuksessa arviointia tarkastellaan jälkimmäisestä näkökulmasta käsin.

Edellä tehty arvioinnin yleinen tarkastelu luo edellytykset spesifimmän lastensuojelutarpeen arvioinnin lähtökohtien määrittelyyn. Lastensuojelutarpeen arvioinnista käytetään tämän tutkimuksen ulkopuolella myös nimitystä *lastensuojelun alkuarviointi* (Ojaniemi & Rantajärvi 2010; Hietämäki 2015), jolla viitataan assessment –arviointiin. Lastensuojelulaissa (26 §) käytetään käsitettä *lastensuojelun tarpeen selvittäminen*. Helsingissä lastensuojelulakiin perustuva lastensuojelutarpeen selvitys tehdään lastensuojelutarpeen arvioinnin yksiköissä ammatillisena sosiaalityöntekijän ja sosiaaliohjaajan työparityönä. Tässä tutkimuksessa *lastensuojelutarpeen arviointia prosessina toteuttavan yksikön tehtävään viitataan lastensuojelutarpeen arvioinnin sosiaalityönä*.

Lastensuojelulain 26 §:ssä (2007/417) on määritelty lastensuojelutarpeen selvittämisen laajuus, määrääjat ja yhteistyövaade muiden tahojen, asiantuntijoiden ja lapselle läheisten ihmisten, kanssa. Arvioinnin tulee valmistua viimeistään kolmen kuukauden kuluttua lastensuojeluasian vireille tulosta. Lastensuojelutarpeen arvioinnissa jäsennetään lapsen ja perheen elämäntilannetta, pulmia ja niiden syntymekanismeja sekä tilanteen ratkaisuvaihtoehtoja (Ojaniemi & Rantajärvi 2010, 222). Arvioinnin aikana kartoitetaan lapsen arkea ja hyvinvointia sekä lapsen ja perheen voimavaroja ja perheenjäsenten elämäntilanteesta ilmeneviä riskitekijöitä (Paaso 2010, 18). Lapsen etu on yksi keskeisistä lastensuojelulain

periaatteista (4 §) ja lastensuojelutarpeen arvioinnin lähtökohdista. Arvioinnissa on pyrittävä yhteisen näkemyksen muodostamiseen lapsen ja perheen tilanteesta sekä tuen tarpeista. Erityisen tärkeää on se, että asianosaisille muodostuu ymmärrys arvioinnin tekemisen tarkoituksesta, arvioinnin kohteesta ja työskentelytavoista. (Lastensuojelun laatusuositus 2014, 32.)

KUVIO 1 Lastensuojelutarpeen selvitysprosessi. Lähde: Helsingin kaupunki (2010, 13), mukaillen

Lastensuojelutarpeen selvitysprosessia Helsingin kaupungissa on kuvattu kuviossa 1. Samantyyppisiä prosessikuvauksia on tehty myös useissa muissa Suomen kunnissa. Lastensuojelutarpeen selvittäminen alkaa vireille tulosta, jolloin huoli lapsesta välittyy lastensuojeluun lastensuojeluilmoituksena, yhteydenottona tuen tarpeen arvioimiseksi tai hakemuksena vanhemman tai lapsen itse ottaessa yhteyttä lastensuojeluun. Mikäli lastensuojelutarpeen selvitys aloitetaan, aloitustapaamiseen pyritään yleensä kutsumaan lapsi ja vanhemmat sekä mahdollisesti myös ilmoittajataho. Lastensuojelutarpeen selvitykseen sisältyy yleensä tarpeellinen määrä lapsen ja vanhempien erillisiä tapaamisia ja kotikäynti. Lopuksi on suositeltavaa järjestää yhteenvetotapaaminen, jossa käydään läpi lastensuojelutarpeen selvitysprosessin kulkua ja lopputulosta. Selvityksen perusteella lapsen lastensuojeluasiakkuus saatetaan todeta tarpeelliseksi tai vaihtoehtoisesti voidaan todeta, että perhe pärjää esimerkiksi peruspalveluiden tuella tai läheisverkostonsa turvin. 1.4.2015 lastensuojelulaki muuttui niin, että lapsi ei ole enää lastensuojelun asiakkaana lastensuojelutarpeen selvityk-

sen aikana (417/2007). Tämän tutkimuksen aineisto on kerätty vuonna 2014, jolloin lastensuojelutarpeen arvioinnissa olevat lapset olivat lastensuojelun asiakkaita.

Lastensuojelussa arvioinnin perusideana on lapsen tilanteen ymmärtäminen suhteessa hänen yksilöllisiin puutteisiinsa ja vahvuuksiinsa sekä hänen ympäristönsä tarjoamiin resursseihin. Lapsi ja vanhemmat osallistuvat arviointiin. Arvioinnin tarkoituksena on luoda ymmärrystä asiakkaasta eli lastensuojelussa lapsesta suhteessa ympäristöönsä (Coulshed & Orme 2006, 24). Sosiaalityöntekijän on otettava huomioon monenlaisia näkökulmia työskennellessään lapsen ja perheen kanssa. Lapsen tilannetta ei voi tarkastella irrallaan vanhemmistaan. Tämä antaa lastensuojelutarpeen arvioinnin sosiaalityölle vaateen kokonaisvaltaisesta tarkastelutavasta, jossa sosiaalityöntekijän tehtävänä on hahmottaa tarkoin lapsen arjen kokonaisuus ja elämän osa-alueet tapahtumapaikkoineen. Sosiaalityöntekijältä edellytetään lapsen, hänen ajatuksiinsa ja ihmissuhteisiinsa tutustumista ja lapsen niille antamien merkitysten ymmärtämistä suhteessa lapsen kasvuun ja kehitykseen. Samalla työntekijän tulee luoda suhdetta vanhempiin, jotta vanhemmat antavat lapselle luvan kertoa kodistaan, arjestaan ja ajatuksistaan. Avoin vuorovaikutus ja yhteistyössä eteneminen ovat työskentelyn lähtökohtia, jotka antavat pohjan vaikeiden asioiden puheeksi ottamiselle ja kertomiselle sekä niistä keskustelulle. (Kaikko & Friis 2009, 77–79.) On huomattava, että tämä kuvaa lastensuojelutarpeen selvitystä ideaalitulannetta ja -käsitystä lastensuojelutarpeen arvioinnin sisällöstä ja periaatteista. Kuitenkaan tämä ei läheskään aina toteudu. Esimerkiksi lasta ei välttämättä tavata osana lastensuojelutarpeen selvitystä (Hietamäki 2015, 171), vaikka sitä pidetään yhtenä arvioinnin kulmakivistä (Muukkonen & Tulensalo 2004, 28-30).

2.3 Lastensuojelun alkuvaiheen arviointimallit

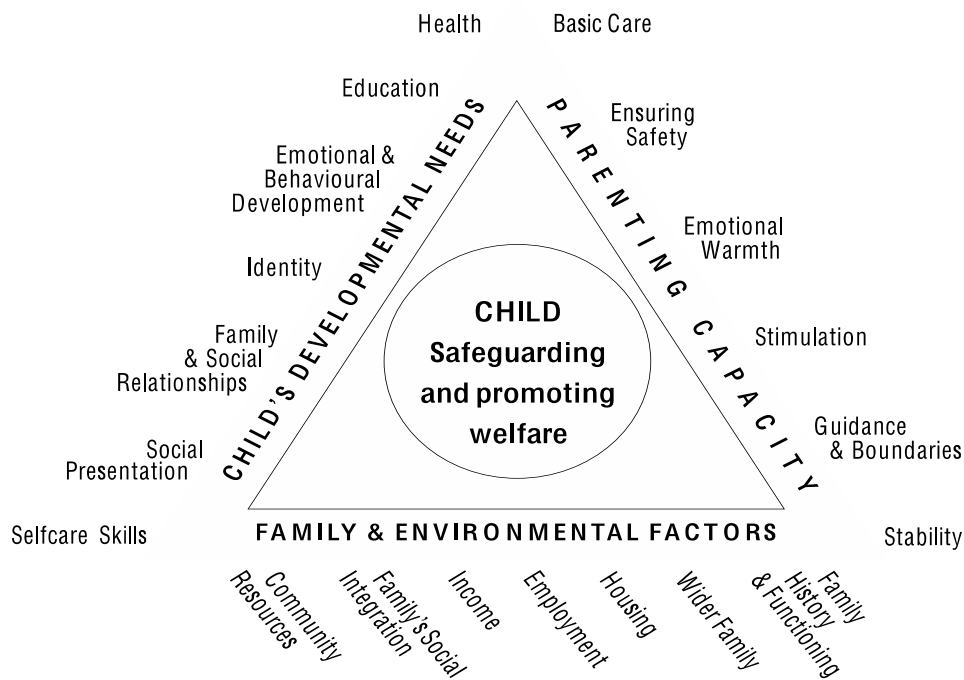
Viime vuodet lastensuojelu on ollut myllerryksessä. Lastensuojelu on vihdoin saanut laatusuosituksen (Lastensuojelun laatusuositus 2014), jota edelsi vuotta aiemmin julkaistu lastensuojelun tilaa ja kehittämistarpeita ruotinnut Toimiva lastensuojelu –raportti (STM 2013) ja sen toteuttamissuunnitelma vuosille 2014-19 (STM 2014). Lastensuojelutarpeen arvioinnin osalta todettiin valtakunnallinen tarve kehittää ja ottaa käyttöön strukturoituja, dokumentoituja ja tutkimukseen perustuvia arviointimenetelmiä lapsen ja perheen tilanteen

arvioimiseksi. Myös lastensuojelutarpeen arvioinnin ja muiden keskeisten lastensuojeluprosessin arviointivaiheiden tulisi perustua yhtenäisille toimintamalleille. (STM 2013, 38.) Systemaattisille arviointimalleille on ollut tarvetta lastensuojelussa jo aiemmin. Heino (1997, 72–73) on kritisoinut lastensuojeluasiakkuuden alkamista hämäryydestä. Hän on nimennyt ”naksauksiksi” ne hetket tai vaiheet, joissa sosiaalityöntekijä on määrittänyt työprosessissaan lapsen asian lastensuojelun asiakkuudeksi. Lastensuojeluasiakkuuden alun ja lopun rajat eivät ole olleet tarkkarajaisia, ja niihin on liittynyt sosiaalityöntekijän oivallus asiakkuuden uudelleenmäärittelystä tai tilasta. Lapsen asiakkuuden alkamiseen on liitetty sosiaalityöntekijän riittävän suuri huoli lapsesta, joka on ylittänyt sosiaalityöntekijän tietyn sisäisen kynnyksen lastensuojeluasiakkuuden tarpeelle. Heino on nähnyt lastensuojelun alkuvaiheen työskentelyn tunnustelutyönä, jossa keskeisen sijan on saanut sosiaalityöntekijän intuitiivinen tulkinta (Mt., 365). Yhteistä pohjaa arvioinnille eikä sitä myötä yhdenmukaisia työtapoja ole ollut. Vuonna 2004 Lapsen elämäntilanteen kartoitus-työskentelymallin kehittämisen yhteydessä Pesäpuu ry:ssä havaittiin, että sekä sosiaalityöntekijät että asiakkaat toivoivat yhdenmukaisten työkäytäntöjen luomista lastensuojelun arviointiin (Möller 2004; Möller 2005, 94–96.) Lastensuojelussa tehtävän tilannearvion mallintamisella pyrittiin myös selkiyttämään ja tekemään tilannearvioprosessista asiakkaalle läpinäkyvämpi (Muukkonen & Tulensalo 2004, 11). Muun muassa nämä havainnot ja tarpeet perustelivat sitä, että arviointimalleja alettiin kehittää eri tahoilla 2000-luvun alussa.

Tiedon merkitys lastensuojelutarpeen arvioinnin prosessissa on kiistaton. Ensiksi arvioinnin tekeminen perustuu tiedolle ja toiseksi asiakas saa arvioinnin tuloksena itselleen ymmärrystä perhetilanteesta (Hietamäki 2015, 65). Tiedon koontia lapsen tilanteesta voidaan helpottaa työprosessin sisällöllisen mallintamisen avulla. Tieto voi tulla näkyväksi esimerkiksi arviointikriteeristön käyttämisen kautta. Kriteeristö voi helpottaa tiedon jäsentämistä, luokittelua ja analysoimista arviointiprosessissa. (Möller 2004, 21–23.) Mallintamisen myötä asiakkaalle selkiytyy myös yhteistyöprosessin sisältö, teemat, menetelmät ja aikataulu (Möller 2005, 27). Mallintaminen voi hyödyttää niin asiakasta kuin sosiaalityöntekijääkin. Kiitosta on tullut työskentelyn muuttumisesta selkeämmäksi ja tavoitteellisemmaksi. Sosiaalityöntekijät ovat kokeneet myös, että työmenetelmän mallintamisen myötä ammatillinen identiteetti vahvistui, työparityö kehittyi ja asiakkaiden osallisuus yhteisessä arvioinnissa vahvistui. (Ervast & Tulensalo 2006, 5.)

Lapsen lastensuojelutarpeen arvioimiseksi on kehitetty kansainvälisiä ja kansallisia malleja. Seuraavaksi esittelen lyhyesti Iso-Britanniassa kehitetyn Framework for the assessment of children in need –mallin, Ruotsissa käytössä oleva BBIC –mallin (Barns behov i centrum) sekä kansalliset Lapsikeskeisen lastensuojelun sosiaalityön tilannearvion (Muukkonen & Tulensalo 2004; Ervast & Tulensalo 2006), Lapsen elämäntilanteen kartoituksen (Möller 2004) ja Helsingin lastensuojelussa käytössä olevan Lastensuojelun arvioinnin kriteeristön (2012).

Framework for the assessment of children in need on Iso-Britanniassa 1990-2000 –lukujen taitteessa kehitetty arviointimalli tiedon keräämiseksi ja tallentamiseksi lapsen tilanteesta. Sysäyksenä mallin kehittämiseksi oli vuoden 1989 The Children Act, lastensuojelulaki, jossa viranomaisille määrättiin lastensuojeluun ja lasten hyvinvoinnin edistämiseen liittyviä tehtäviä. Viranomaisilta vaadittiin sitä, että he kykenevät tunnistamaan suojelun tarpeessa ja kaltoin kohtelun vaarassa olevat lapset toimintasektorillaan. Jotta tähän kyettäisiin, todettiin tarvittavan arviointia, jolla lapsen tilanteesta kerätty tieto voitaisiin analysoida. Framework for the assessment of children in need - arviointimalli (Kuvio 2) kehitettiin palvelemaan kaikkia lapsiperheiden palveluissa työskenteleviä työntekijöitä. Arvioinnin kulmakivet muodostuivat lapsen kehityksellisten tarpeiden, vanhemmuuden toimintakyvyn ja perhe- ja ympäristötekijöiden arvioinnista. Lapsi nostettiin selkeästi arvioinnin keskiöön. Arviointimallin tietopohja rakennettiin teoria- ja tutkimustiedon sekä käytännön toimijoilla olevan tiedon varaan, ja arvioinnin toteutus perustui moniammatilliselle yhteistyölle. (Department of Health 2000; Rose 2001, 36, 40, 44-45.) Lapsen kehityksellisiin tarpeisiin luetaan terveys, koulutus, psyykkinen ja sosiaalinen kehitys, identiteetti, perhesuhteet ja muut sosiaaliset suhteet sekä itsestä huolehtimisen taidot. Vanhemmuuden taitoja arvioitaessa kiinnitetään huomio perushuolenpitoon, turvallisuuden takaamiseen, emotionaalisen huolenpidon tarjoamiseen, rajojen asettamiseen ja vakauteen. Perhe- ja ympäristötekijöitä tarkasteltaessa otetaan huomioon esimerkiksi yhteisön resurssit, perheen sosiaalinen ympäristö, vanhempien toimeentulo ja työllisyystilanne, asuminen ja perhehistoria. (Kuvio 2.)

KUVIO 2 Framework for the assessment of children in need. Lähde: Department of Health (2000, 89)

Ruotsissa on laajalti käytössä *BBIC- lastensuojelun arviointimalli*. BBIC-mallilla on selviä kiinnekohtia edellä esiteltyyn brittiläiseen Framework for the assessment of children in need -malliin, ja esimerkiksi lapsen tarpeita keskiössä pitävä kolmio (Kuvio 2) on lainattu suoraan brittiläisestä mallista. Tutkimustulosten perusteella arviointimalli on lisännyt systemaattisuutta, lapsen osallisuutta ja parantanut arviointien laatua. Vaikka työntekijöiden työmäärä on lisääntynyt esimerkiksi dokumentoinnin saralla, ovat työntekijät halunneet panostaa työn laatuun. Kritiikkiä on aiheuttanut puolestaan se, että mallin käytön myötä vanhemmuuden toimintakyvyn analysointi on jäänyt muiden osa-alueiden varjoon, ja lapsen osallisuutta on korostettu siinä missä vanhempien osallisuus on heikentynyt. (Matscheck & Berg Eklundh 2014, 207–208 .)

Lastensuojelun arviointiprosessien kulkua alettiin raamittaa erilaisin menetelmällisin tavoin myös Suomessa 2000-luvulla. *Lapsikeskeistä lastensuojelun sosiaalityön tilannearviota* on jäsennetty Helsingissä (Muukkonen & Tulensalo 2004; Ervast & Tulensalo 2006). Tilannearviota kehitettiin asiakastyön ohessa kolmen vuoden ajan. Sosiaalityöntekijät itse toivoivat muutosta omiin työtapoihinsa. Lastensuojelun sosiaalityöntekijöitä kritisoitiin noihin aikoihin lapsen sivuuttamisesta ja liiasta keskittymisestä vanhempien näkökulmaan

(esim. Forsberg 1998). Lapsikeskeinen lastensuojelun sosiaalityön tilannearvio on suunnitelmallisuutta ja systemaattisuutta tukeva työtap, joka painottaa erityisesti lapsen osallisuutta prosessin kaikissa vaiheissa. Lapsikeskeisyyden toimintaperiaate tarkoittaa tilannearviossa lapsen arvostamista, hänen kokemustensa kuulemistä ja hänen suojelemistaan tässä hetkessä. Lapsi tulee huomioida lastensuojelun työprosessissa omilla tapaamisilla ja lapsen tulee olla vanhempien kanssa keskustelun keskiössä. Lapsikeskeinen lastensuojelun sosiaalityön tilannearvio nojaa interventioajatteluun, erityisesti korostetaan sitä, että jokainen lapsen tapaaminen tulisi olla lasta eheyttävä ja myönteistä muutosta aikaansaava. Kuitenkin tilannearvion pääasiallinen tavoite on kokonaisnäkemyksen saaminen lapsen tilanteesta ja lapsen subjektiivisen näkökulman tavoittaminen, josta on hyötyä lastensuojelun työprosesseissa jatkossa. (Muukkonen & Tulensalo 2004.)

Lapsipainotteisuus näkyy myös Pesäpuu ry:ssä kehitetyssä *Lapsen elämäntilanteen kartoituksessa* (Möller 2004), jossa korostetaan lapsen kanssa työskentelyä systemaattisesti ja säännöllisesti. Lapsen elämäntilanteen kartoituksen tavoitteet ovat kahtalaiset. Ensiksi mallin avulla halutaan kerätä ja analysoida tietoa myöhemmän lastensuojelun päätöksenteon tueksi. Toiseksi mallilla tavoitellaan asiakkaan voimaantumisen mahdollistumista, jolloin ei enää ole kyse pelkästä arvioinnin tekemisestä vaan myös työskentelyprosessista interventiona. Lapsen elämäntilanne tulee hahmottaa huolenpidon, osallisuuden ja suojelun yhdistelmänä. (Möller 2004, 16, 26.) Näistä koostuu lapsen hyvä elämä lapsen oikeuksien näkökulmasta (YK:n lapsen oikeuksien yleissopimus, SopS60/1991). Lapsen elämäntilanteen kartoituksessa työskentely- ja arviointiprosessia on raamitettu sisällöin, jossa tapaamisten aihepiirit sekä työskentely lapsen ja hänen perheensä vahvuuksien ja voimavarojen parissa on havainnollistettu eri teemoina. Lapsen arki, verkosto, hänen osakseen saamansa kasvatus ja huolenpito sekä asuinolosuhteet ovat pohjana tiedolle, joka arviointiprosessissa jäsennetään, analysoidaan ja luokitellaan. Lapsen tilanteesta tullutta tietoa peilataan vanhemman valmiuksiin. Yhtä lailla kuin Lapsikeskeisessä lastensuojelun sosiaalityön tilannearviossa, myös Lapsen elämäntilanteen kartoituksessa panostetaan lapsen omien kokemusten, ajatusten ja tunteiden esiin saamiseen. (Möller 2004, 21—24.)

Lastensuojelun arvioinnin ja lastensuojelutarpeen arviointiprosessin mallintaminen ovat levinneet viime vuosina vahvemmin kehittämisfoorumeilta ja järjestöistä myös kuntien lastensuojelussa toteutettavaksi toiminnaksi. Lastensuojelun arvioinnin sisältöä on mallinnettu myös tämän tutkimuksen kontekstissa, Helsingin lastensuojelussa. Tällä hetkellä käy-

tössä olevaa *Lastensuojelun arvioinnin kriteeristöä* on kehitetty vuodesta 2012 lähtien osana lastensuojelun muutoshanketta.¹ Mallin kehittämisessä on hyödynnetty aiemmin virastossa tehtyä kehittämistyötä (esim. Muukkonen & Tulensalo 2004) ja sillä on selkeät yhtymäkohdat brittiläiseen Framework for the assessment of children in need –malliin ja ruotsalaiseen Barns behov i centrum -malliin. Lastensuojelun arvioinnin kriteeristö koostuu lapsen kehityksellisten tarpeiden (fyysinen terveys, lapsen arki, lapsen psyykkinen ja sosiaalinen hyvinvointi, päihteidenkäyttö), vanhempien toimintakyvyn (vanhemmuuden taidot, psyykkisen ja sosiaalisen hyvinvoinnin tarjoaminen, vanhemman elämäntilanne ja vointi, päihteiden käyttö) sekä muiden perhe- ja ympäristötekijöiden arvioinnista (kuvio 3, liite 4). Kriteeristöön on listattu kymmeniä edellä mainittuihin teemoihin liittyviä kohtia, joita arvioidaan kunkin lapsen kohdalla tarkoituksenmukaisessa laajuudessa (Liite 4). Arvioinnin keskiössä on lapsi näkemyksineen ja kokemuksineen.

KUVIO 3 Helsingin lastensuojelun arvioinnin kriteeristö. Arvioitavat teemat. Luonnos. (Lähde: Helsingin kaupunki, intranet)

Helsingin lastensuojelussa käytössä oleva Lastensuojelun arvioinnin kriteeristö (Liite 4) on merkityksellinen tutkimukseni kontekstina, koska se ohjaa sosiaalityöntekijöiden työtä

¹ Lastensuojelun arvioinnin kriteeristön kehittämistyö jatkuu edelleen.

määrittäen lastensuojelutarpeen selvitysprosessissa käsiteltäviä ja analysoitavia teemoja. Lastensuojelun arvioinnin kriteeristö sitouttaa sosiaalityöntekijät lastensuojelutarpeen arviota tehdessään arvioimaan tiettyjä teema- ja asiakokonaisuuksia mikro-, (yksilön lähiympäristö), meso- (kahden lähiympäristön välinen suhde) ja makrotasolla (yhteiskunnallinen ympäristö). Arviossa peilataan näiden tasojen suhteita ja ne voivat saada erilaisia painotuksia riippuen lapsen ja perheen tilanteesta ja pulmista.

Helsingin lastensuojelun arvioinnin kriteeristön osana on numeerinen asteikko, jossa niin työntekijä kuin asiakaskin arvioivat lastensuojelutarpeen arvioinnin kohteena olevan lapsen tilannetta erilaisten suojaavista ja riskitekijöistä koostuvien teemojen valossa. Asteikon avulla arvioidaan numeerisesti esimerkiksi vanhemmuuden taitoja suhteessa lapsen kehityksellisiin tarpeisiin, kuten lapsen arjen säännöllisyyteen. Asteikko sisältää arvot 0-4 (0 = ei huolta, 4 = erittäin suuria puutteita). Arviointi kustakin osa-alueesta tehdään yhdessä asiakkaan kanssa. Lapsi, vanhemmat ja työntekijät kukin arvioivat osa-aluetta esittäen samalla suullisesti perustelut antamalleen numeeriselle arvolle. Nämä arviot kirjataan työskentelyn lopussa lastensuojelutarpeen selvityksen yhteenvetoon.

Asteikon käyttö osana asiakastyön käytäntöä sivuaa tapauskohtaisen arvioinnin ajatusta (esim. Rostila & Mäntysaari 1997). Tapauskohtainen arviointi tarkoittaa jonkin asiantilan, kuten asiakkaan tilanteen edistymisen, toistuvaa mittaamista. Tämä tieto auttaa sosiaalityöntekijää ja asiakasta arvioimaan missä määrin työskentelyn tavoitteisiin on päästy. (Rostila 2001, 91.) Kyseessä on myös yksi tapa osoittaa sosiaalityön tekemisen tehokkuutta yhteiskunnallisesti. Tapauskohtaisen arvioinnin tapaisen asteikon soveltamisen lastensuojelutarpeen arvioinnin sosiaalityössä ja siitä eteenpäin kaikissa lastensuojelun prosesseissa voi mieltää käytännön tarpeita tukevaksi. Vaikka Helsingin lastensuojelun tuen tarpeen arviointimalli ei sisälläkään lähtökohtaisesti vakiomuotoisia mittareita eikä toimintojen laskemista (Rostila 2001, 93–95), se sisältää asiakaskohtaisen eli asiakkaan omaan henkilökohtaiseen kokemukseen liittyvän asteikon tarkastelun. Asteikon avulla voidaan systemaattisesti läpi lastensuojeluprosessin arvioida asiakkaan tilannetta ja siinä tapahtuvia muutoksia. Asteikko auttaa myös tekemään näkyväksi muutostarpeita ja tuo näkyväksi sitä, millä tavoin arviointi asiakkaan tilanteesta on matkan varrella muuttunut. Asiakkaan perustelut numeraalisten arvojen antamiselle ovat subjektiivisia. Myös sosiaalityöntekijöiden arvio asiakkaan ongelmien vakavuudesta on subjektiivinen, vaikka sosiaalityöntekijät hyödyntänevätkin numeerista arviota pohtiessaan kaikkea ammatillista osaamistaan.

3. TIEDOT JA TAIDOT SOSIAALITYÖSSÄ

3.1 Tiedon ja taidon käsitteet

Lastensuojelutarpeen arvioinnin sosiaalityöntekijän ammatillinen toiminta konkretisoituu siinä, kuinka sosiaalityöntekijä käyttää työssään tarvitsemiaan tietoja ja taitoja edistääkseen lastensuojelutarpeen arvioinnin sosiaalityölle ladattuja odotuksia. Aluksi on määriteltävä sosiaalityö, jonka sosiaalityön yliopistoverkosto Sosnet on määritellyt seuraavasti (2003):

Sosiaalityöllä tarkoitetaan sosiaalityöntekijän yliopistokoulutuksen saaneen ammattihenkilön toimintaa, joka perustuu tieteellisesti tutkittuun tietoon, ammatillis-tieteelliseen osaamiseen ja sosiaalityön eettisiin periaatteisiin. Sosiaalityöllä vahvistetaan hyvinvointia edistäviä olosuhteita, yhteisöjen toimivuutta sekä yksilöiden toimintakykyisyyttä. Työ on yksilöiden, perheiden, ryhmien ja yhteisöjen sosiaalisten ongelmien tilannearviointiin ja ratkaisuprosesseihin perustuvaa kokonaisvaltaista muutostyötä, joka tukee ihmisten selviytymistä.

Sosiaalityöntekijän koulutuksessa painotetaan yhteiskuntatieteellisten ongelmanratkaisu-, päättely- ja argumentointitaitojen oppimista. Tutkimusmenetelmien hallinta ja monimutkaisten ongelmien analyttinen hahmottaminen ja purkaminen ovat osa sosiaalityöntekijän ammattitaitoa. Sosiaalityöntekijän koulutus tuottaa valmiuksia käytännön sosiaalityöhön, kuten asiakkaiden kohtaamiseen ja heidän elämäntilanteidensa analysointiin ja ymmärtämiseen sekä moniammatilliseen yhteistoimintaan. Koulutuksessa painotetaan eettistä työskentelyotetta sekä kriittisen ajattelun ja reflektoinnin taitojen kehittämistä ja niiden hyödyntämistä käytännön sosiaalityössä. Sosiaalityöntekijän on osattava hyödyntää erilaista tietoa ja soveltaa tieteellisen tutkimuksen menetelmiä työssään. (Sosiaalityön yliopistollinen koulutus Suomessa 2015.)

Sosiaalityön koulutuksen myötä saavutettu sosiaalityöntekijän pätevyys antaa pohjan sosiaalityöntekijän *osaamiselle*. Osaaminen kääntyy englanniksi muotoon know-how eli kekseliäisyys, soveltuvuus, kyky ja taito. (MOT Collins English Dictionary). Osaaminen kytkeytyy sekä asiantuntijuuden että ammatillisuuden eli professionaalisuuden käsitteeseen.

Professiota käytetään terminä ammatista, joka täyttää ammatillistumiskehityksen seurauksena saavutetut profession tunnusmerkit (Rajavaara 1983, 5). Niinä pidetään yliopistokoulutusta, tutkintoa, työhön sitoutumista, sitä tukevaa ideologiaa ja arvoja, ammatin kontrolloimaa työnjakoa ja harkintavallan käyttöä teorioihin pohjautuen (Freidson 2001, 180). Profession tunnusmerkit täyttävien ammattien edustajista käytetään usein termiä asiantuntija. Tämän tutkimuksen kannalta näen *asiantuntijuuden* käsitteen olennaisimman annin liittyvän sosiaalityöntekijän ja asiakkaan erilaisiin positioihin sekä asiakkaiden, sosiaalityöntekijöiden ja muiden toimijoiden välisiin suhteisiin. Kyse on siitä kenen tieto sosiaalityössä nähdään pätevänä. Asiantuntijuuden ja osaamisen käsitteet ovat sidoksissa myös sosiaalityön koulutuksessa määriteltyihin tavoitteisiin sekä sosiaalihuollon ammatillisen henkilöstön tehtävärakenteiden jäsennyksiin sosiaalityöntekijän osaamisalueista (Sarvimäki & Siltaniemi 2007, 68). Juhila (2006) on jäsentänyt sosiaalityön asiantuntijuuden lajeja. Vertikaalisessa asiantuntijuudessa (Mt., 84–92) tieto kulkee ylhäältä alas, sosiaalityöntekijältä asiakkaalle, jolloin sosiaalityöntekijän hierarkkisesti asiakasta ylempi asiantuntijuuspositio asettaa asiakkaan toimenpiteiden kohteeksi. Horisontaalisessa asiantuntijuudessa (Mt., 137–142) sosiaalityöntekijä taas kohtaa asiakkaan tasavertaisena, ja kummankaan asiantuntijuus ei ole toisen asiantuntijuutta arvostettavampaa. Kaiken kaikkiaan näen osaamisen, asiantuntijuuden ja profession käsitteiden kytkökset paljolti tietoihin ja taitoihin liittyvinä. Ajattelen tietojen ja taitojen hyvän hallinnan tuottavan ja olevan ammatillista, osaavaa ja asiantuntevaa sosiaalityötä.

Lastensuojelutarpeen arvioinnin sosiaalityössä tarvittavien tietojen ja taitojen tutkimisen pulmana on tietojen ja taitojen käsitteiden päällekkäisyys. Taitojen tutkimisen osalta haastetta tuo suuri yksittäisten taitojen valikko, jonka tarkastelu yksinkertaistaen on taitojen moninaisuuden vuoksi haastavaa. Tietojen ja taitojen teoreettista jäsentämistä vaikeuttaa lisäksi kompetenssin käsite, jota on jossain määrin tarkasteltava yhtäaikaaisesti tietojen ja erityisesti taitojen kanssa. Sosiaalityöntekijöiden tarvitsemien tietojen ja taitojen tarkastelu onkin välttämätöntä liittää laajempaan kontekstiin.

Vassin mukaan sosiaalityössä *kompetenssilla* tarkoitetaan yhteen kietoutunutta tietojen, taitojen ja arvojen kokonaisuutta (Vass 1996, 195). Kielitoimiston verkkosanakirjan mukaan kompetenssilla tarkoitetaan ensiksi pätevyyttä, kelpoisuutta ja viranomaisen toimivaltaa sekä toiseksi kielikykyä ja -tajuja. Englanninkielinen sana *competence* tarkoittaa suomeksi kyvykkyyttä, pätevyyttä ja kelpoisuutta (MOT Collins English Dictionary). Kompe-

tenssi pitää sisällään sosiaalityöntekijän itseymmärryksen ja ymmärryksen sosiaalityön valvonta- ja interventioprosessin vaikutuksista muihin ihmisiin. Kompetenssiin liittyy myös sosiaalityöntekijä kyky ymmärtää henkilöiden välisiä suhteita niin asiakas-työntekijä – kuin työntekijä-työntekijä –välisellä tasolla. Kompetenssiin luetaan myös arvot, kuten ainutlaatuisuuden, ihmisarvon ja yksilön oikeuksien kunnioittaminen, sosiaalinen oikeudenmukaisuus ja valinnanvapauksien vaaliminen (Vass 1996, 195, 198). Kompetenssi viittaa kaiken kaikkiaan tiettyyn todistettuun kykyyn omaksua odotettu rooli sosiaalityöntekijän ammatissa (Thompson 2009, 93), ja jota tarvitaan tietyn työtehtävän suorittamisessa (Heikka 2008, 50). Kompetenssi kytkeytyy erilaisiin tilannetekijöihin ja työtehtäviin liittyviin vaatimuksiin. Kompetenssille on ominaista ajan kuluessa tapahtuva kehittyminen ja muuttuminen, yhtälailla kuin taidoillekin. Muodollinen kompetenssi voidaan saavuttaa koulutuksella, kuten sosiaalityöntekijän pätevyyden hankkimisella. Todellinen kompetenssi taas liittyy työntekijän yksilölliseen potentiaaliseen pätevyyteen. (Mt., 50–51.)

Kuviossa 4 kuvaan Vassin (1996, 198) ajatuksiin pohjautuen ammatillisen kompetenssin osatekijöitä.² Ammatillinen kompetenssi eli pätevyys sisältää tiedot, arvot ja taidot yhdessä. Kuvio osoittaa kuinka yhteen sulautuneita tiedot, arvot ja taidot ovat sosiaalityössä. Ne menevät myös osin päällekkäin ja liki toisiaan. Päädyin käyttämään kompetenssi-käsitteen sijasta tietojen ja taitojen käsitteitä, koska halusin tarkastella tietoja ja taitoja lähtökohtaisesti mahdollisimman erillään toisistaan, vaikka tämä osoittautui tutkimuksen edetessä haastavaksi tavoitteeksi. Tämän tutkimuksen kannalta kompetenssi-käsitteeseen sitoutuminen olisi vaatinut myös arvojen tarkastelua omana kokonaisuutenaan. Arvot ovat läsnä sosiaalityössä aina kytkeytyen sosiaalityön eettisiin periaatteisiin (Sosiaalialan ammattilaisen eettiset ohjeet 2013), mutta tässä tutkimuksessa niiden tarkempi tarkastelu rajautui ulkopuolelle.

² Tässä yhteydessä on huomattava, että Vassin (1996) tutkimuksen kontekstina on kriminaalihuolto (probation work), jonka vuoksi kompetenssin osa-alueet painottuvat erityisesti kriminaalihuollon erityisalaan.

Ammatillinen kompetenssi

TIEDOT	ARVOT	TAIDOT
Sosiaalityön tarkoitus Metodit ja mallit Teoriat ihmisen kehitymisestä Rikollisuuden ja poikkeavuuden selitysmallit Lainsäädäntö ja oikeudellinen ympäristö Menettelytavat Organisaation ohjeet Syrjinnän lähteet ja muodot Vuorovaikutuksen mekanismit Yhteistyökumppanuudet Tutkimus Työmenetelmien vaikuttavuus Ryhmät ja yhteistyö Arvioinnin periaatteet/metodit Resurssit ja kustannustehokkuus Päihteiden käyttö seurauksineen Asiakkuuden päättäminen Dokumentointi Tiedon uudelleen arvioiminen	Ainutlaatuisuuden kunnioittaminen Yksilön oikeudet Valinnanvapaus Luottamuksellisuus Luotettavuus Toisen ihmisen kunnioittaminen Huolenpito Yhteisön koheesion vaaliminen Omien arvojen kyseenalaistaminen ja uudelleen arvioiminen Taistelu syrjintää ja hyväksikäyttöä vastaan Sosiaalinen oikeudenmukaisuus Tarjota laadukasta arviointia	Käsitteellistäminen Analysointi Tiedon käyttäminen Tavoitteiden asettaminen ja priorisointi Vuorovaikutus Dokumentointi Itseymmärrys Erilaisuuden sietäminen Kontrolli ja viranomaisvallan käyttäminen Heikkomman/uhrin suojeleminen Monitaitoisuus Määrittely, suunnittelu ja arviointi Sopivien tukitoimien tarjoaminen Resurssien hallinta Ajan hallinta Laadukas dokumentointi Tiimityöskentely Lain mukaan toimiminen Taitojen ylläpitäminen

KUVIO 4 Ammatillinen kompetenssi tietojen, arvojen ja taitojen yhteen kietoutumana.
Lähde: Vass (1996, 198)

Sosiaalityön *tieto* koostuu sekä käytännön tiedosta että teoreettisesta tiedosta (Polanyi 1967, 7). Karvinen (1993a, 156) näkee, että ”sosiaalityön ammatillisella tietoperustalla voidaan tarkoittaa sosiaalityön opillista pohjaa ja yleisnäkemyksiä, perustana olevia ja sovellettavia teorioita sekä ylipäänsä asioita, joita sosiaalityössä tulisi hallita.” Tämä viittaa niin sosiaalityöntekijän tiedon lähteisiin, tiedon tarpeisiin kuin kykyyn soveltaa tietoa käytännössä. Sosiaalityössä tiedon syntyminen, todentaminen, soveltaminen ja kehittäminen tapahtuvat sosiaalisissa yhteyksissä (Walls 2005, 24). Näillä on kytkentänsä sosiaalityössä tarvittaviin taitoihin.

Tiedolle käsitteenä annetaan Kielitoimiston sanakirjassa useita merkityksiä. Tietoon viitataan tietämisenä, jostakin selvillä olemisena, tosiasioiden tuntemisena ja tietoisuutena.

Tieto voi myös olla todellisuuteen perustuva käsitys jostakin. Tieto on myös asia tai seikka, joka jostakin tiedetään tai annetaan. Tietoa voi olla myös ilmoitus, tiedotus, sanoma, viesti tai uutinen. Tietoa on myös opintojen avulla hankittu tietämys, tietous tai oppi, jota käytetään myös eräiden tieteenalojen ja oppiaineiden nimityksissä. Sosiaalityöhön liittyvään tietoon viitataan englanninkielisellä termillä *knowledge*, joka tarkoittaa jonkun ihmisen tai ryhmän faktatietoa, tunteita tai kokemuksia, tietämisen tilaa, tietoisuutta ja asioiden tutuksi tulemistä oppimisen kautta (MOT Collins English Dictionary).

Tieto voi olla subjektiivista tai objektiivista. Subjektiivinen tieto syntyy henkilökohtaisen kokemuksen tuloksena ja sitä voi kuvata ”tietona, joka tiedetään henkilökohtaisesti”. Objektiivinen tieto taas viittaa siihen, että tieto on käynyt läpi kriittistä arviointia, ja muut saavat kritisoida tietoa vapaasti. (Gibbs & Gambrill 1996, 15). Tieto voi olla ymmärtämiseen tai selittämiseen pyrkivää. Jos tiedolla tähdätään ymmärtämiseen, on tiedon haltuun ottaminen hankalampaa kuin pelkkään selittämiseen pyrkivässä teoriassa. Tämä johtuu siitä, että tieto joudutaan ensin keräämään, sitten analysoimaan ja lopulta yhdistämään se erilaisiin selittäviin teorioihin. Tieto kytkeytyy ymmärtämisen pyrkimyksessä toimintaan, jolloin kiinnostuksen kohteena on, miten asiat saadaan tapahtumaan. (Trevithick 2008, 1214.) Esimerkiksi Osmond (2006, 222–224) antaa tiedolle ja sen käyttämiselle kolmenlaisia tehtäviä. Ensiksi toiminnan kohteena oleva ilmiö voidaan *kuvata* esimerkiksi luokittelun avulla. Toiseksi ilmiöiden olemassa oloa voidaan *selittää* tiedon avulla. Kolmanneksi tiedon tehtäväksi Osmond nimeää *kontrolloinnin*, joka liittyy toimijoiden pyrkimykseen vaikuttaa ilmiöihin ja tapahtumien kulkuun.

Kielitoimiston sanakirja määrittelee *taidon* harjaantumisen tai oppimisen avulla saavutetuksi luontaiseksi (käytännön) kyvyksi, jonkin toiminnan hallinnaksi, taitamiseksi tai osaamiseksi sekä erityisesti yhdyssanojen jälkiosana esiintyessään jonkin ammattialan periaatteiksi ja menetelmiksi. Englanninkielinen termi *skill* tarkoittaa erityistä kykyä jonkun asian suorittamiseen ja koulutuksen kautta hankittua kykyä jonkin asian suorittamiseksi (MOT Collins English Dictionary).

Taito voidaan määritellä toiminnaksi, jossa suoritetaan tiettyjä toimintoja tehokkaasti ja johdonmukaisesti peräkkäin. Taidoille on ominaista se, että niitä voidaan oppia. (Trevithick 2011, 155.) Siten taidot eroavat ominaisuuksista, joina taitoja usein virheellisesti pidetään. Esimerkiksi kärsivällisyyttä voi harjoittaa, eikä sitä voi pitää muuttumattomana omi-

naisuutena. (Thompson 2009, 98–99.) Sosiaalityössä tarvittavia taitoja opitaan sosiaalityön koulutuksessa. Kuitenkin on huomattava, että sosiaalityöntekijöillä on jo koulutukseen tullessaan usein monenlaisia taitoja, joita he tarvitsevat tulevassa työssään. Sosiaalityön koulutuksessa ja käytännössä näitä taitoja rakennetaan edelleen ja vahvistetaan. Tämän lisäksi sosiaalityön koulutuksessa pyritään tunnistamaan, ymmärtämään ja kehittämään uusia taitoja. (Thompson 2009, 100.) Taitojen kehittämisessä on olennaista rehellisen ja tarkan palautteen saaminen, mikä antaa mahdollisuuden omien heikkouksien tunnistamiseen ja vahvuuksien kehittämiseen. Tähän taas liittyy kiinteästi taitojen vieminen käytäntöön eli se, kyetäänkö toisiaan seuraavat toiminnot suorittamaan vaikuttavalla tavalla. Tällöin taidon käsite yhdistyy sosiaalityössä hyvin tärkeän intervention käsitteeseen. (Trevithick 2011, 156.) Intervention tarkoituksena on yleensä muuttaa tai vaikuttaa tiettyyn tilanteeseen tai asiointilaa. Interventiot muodostuvat tietojen, taitojen ja arvojen soveltamisesta käytäntöön. (Mt., 45.)

Yksittäisiä sosiaalityöntekijän työssään tarvitsemia taitoja voidaan yksilöidä suuri määrä. Trevithick (2011, 46) on nimennyt näitä taitoja jopa 80. Tässä tutkimuksessa käytetään taidon käsitettä kuvaamaan yksittäisistä taidoista koostuvia *taitokokonaisuuksia*, jotka teoreettisesti linkittyvät selkeimmin taitoihin kuin tietoihin tai arvoihin. Sosiaalityöntekijän lastensuojelutarpeen arvioinnissa tarvitsemien yksittäisten taitojen kuvaukseen keskittymisen tässä tutkimuksessa olisi ollut liian sirpaleista ja yksityiskohtiin menevää, jolloin vaarana olisi ollut punaisen langan katoaminen ja tutkittavan ilmiön liiallinen pirstoutuminen. Erilaisten taitoluokitusten (Hepworth & Larsen 1986; Dutton & Kohli 1996; Trevithick 2011; Karttunen & Hietamäki 2014) kartoittamisen pohjalta voin myös tehdä tulkinna, että useat tutkijat ovat päätyneet tarkastelemaan taitoja kokoavien taitoluokitusten pohjalta.

Tiedot ja taidot eroavat käsitteellisesti toisistaan siten, että tieto liittyy ymmärtämiseen ja taito taas kyvykkyyteen, jonkin toiminnan hallintaan. Sosiaalityöntekijän tulee kyetä soveltamaan tietoa käytäntöön erilaisissa tilanteissa. Tietty taito ja sen onnistunut käyttäminen tuo näkyväksi sosiaalityöntekijällä olevaa tietoa. (Payne 1996, 52–53.) Tässä tutkimuksessa taito ymmärretään sosiaalityöntekijän kyvyksi soveltaa tietoa käytännössä ja perustaa ammatillinen toimintansa tiedon pohjalle.

3.2 Sosiaalityöntekijän tietoluokitukset teoreettisina jäsenyyksinä

Millaisena sosiaalityön tietopohja nähdään? Sosiaalityön tietoperustassa liikutaan käytännön, tutkimuksen ja teorian välillä. Ydinkysymyksenä ja kiistanalaisena näyttäytyvät tiedon tarpeet, tiedon pätevyys ja tiedontuotannon, välittämisen ja soveltamisen tavat. (Payne 2001, 135; Karttunen & Hietamäki 2014, 323; Thompson 2009, 81.) Väitetään, että vakiintuneen ja muuttumattoman tietopohjan sijasta sosiaalityön tietopohja pitäisi nähdä jatkuvasti vuorovaikutuksessa rakentuvaksi (Payne 2001, 133; Thompson 2009, 81). Sen vuoksi tutkimustiedon ja käytännön toiminnassa saadun tiedon suhde on jännitteinen sosiaalityössä. Sosiaalityön tietoperustaan pyritään vaikuttamaan ulkopuolelta instituutioiden ja tieteellisen tutkimuksen kautta. Tieteellisen tiedon omaksuminen ei riitä, vaan sen myötä sosiaalityöntekijöiltä vaaditaan vuorovaikutteista ja reflektiivistä tiedonmuodostusta. (Raunio 2009, 100.) Suomalaisessa sosiaalityökeskustelussa käytännön kokemusperäinen tieto on nähty aiemmin lähtökohtana sosiaalityölle (Eskola 1981, 44). Kokemustietoa korkeammalle hierarkiassa on kuitenkin arvostettu rationaalista, virallista, tieteellistä ja teoreettista tietoa. Sosiaalityön ammattikulttuurissa taas kokemustietoon perustuvaa ammattitaitoa on arvostettu korkealle. (Petrelius 2005, 85.) Tämä kuvaa varsin hyvin sosiaalityön tiedon ristiriitaisuutta.

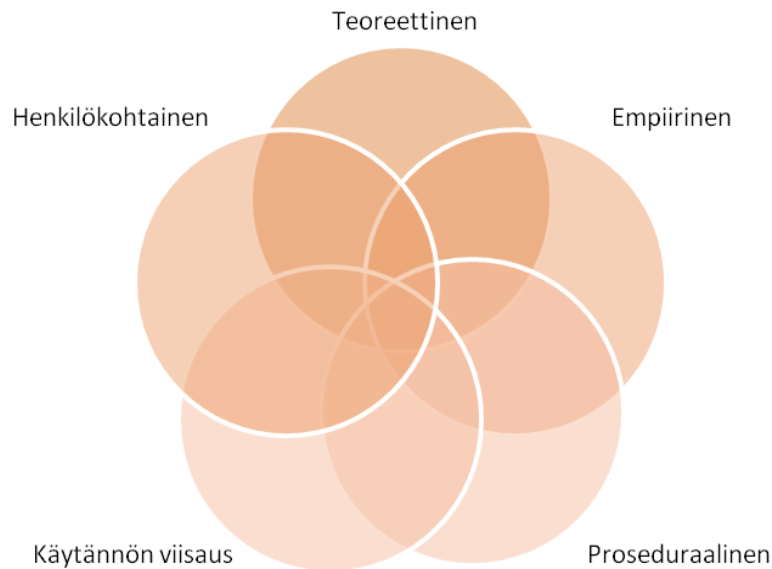
Teorialla tarkoitetaan käsitteiden ja väitteiden joukkoa, jonka avulla tietty ilmiö esitetään. Teoriat auttavat tekemään maailmasta ymmärrettävän, selittävän ja ennustettavan. Teoriat mahdollistavat kuvailun, selittämisen, ennustamisen, kontrolloimisen ja aikaan saamisen. (Howe 1987, 9–12.) Payne (2005, 6) jakaa teoriat muodollisiin ja epämuodollisiin teorioihin. Muodolliset teoriat antavat yleisen teoreettisen perustan sosiaalityön käytännölle. Muodolliset teoriat syntyvät akateemisessa maailmassa. Epämuodolliset teoriat taas painottavat tiedon lähteenä työntekijöiden omakohtaisesti soveltamaa, kokemusperäistä tietoa. Useista yksittäistapauksista yleistäessään sosiaalityöntekijät tuottavat epämuodollisia teorioita omassa toimintaympäristössään. Muodolliset ja epämuodolliset teoriat voivat liittyä 1) teorioihin sosiaalityön olemuksesta, 2) teorioihin asiakkaiden todellisuudesta tai 3) teorioihin siitä, kuinka sosiaalityötä tehdään. (Mt., 6.)

Howe (1987, 16–17) näkee muodollisen ja epämuodollisen teorian kahtiajaon asettavan etusijalle työntekijöiden käytännön tiedon. Pulmaksi voi muodostua se, että epämuodolli-

nen teoria suosii tilannekohtaisuutta ja tervettä järkeä, vaikka ammatillista toimintaa ei voi Howen mukaan perustaa näiden vaan muodollisen teorian varaan. Raunio (2009, 142) puolestaan toteaa, että muodollisella teorialla on vain vähän merkitystä asiakastyön perustana. Muodollisen teorian arvostamisen epämuodolliseen teoriaan nähden selittyy sosiaalityön ammattikunnan pyrkimyksellä saada tunnustus sosiaalityön professiolle. Kuitenkaan sosiaalityö -profession asiantuntijuus ei voi perustua vain tutkimustiedon käsitteelliseen hyödyntämiseen. Tutkimustiedolta edellytetään lähtökohtaisesti tukea myös asiakastyöhön ja ammatilliseen toimintaan. Ammatillisen käytännön merkitys sosiaalityön teorialle tunnustetaan yhtäläillä tärkeäksi asiaksi tieteellisen tutkimuksen ohella. (Mt., 129–131; Mäntysaari ym. 2009, 7).

Raunio (2009, 102) määrittelee ammatillisen tiedon teoriasta, tutkimuksesta tai käytännöstä peräisin olevaksi kasautuneeksi informaatioksi tai ymmärrykseksi. Ammatillinen tieto pohjautuu erilaisille tiedon lajeille (Mt., 121–122). Karttusen ja Hietamäen (2014, 322) mukaan sosiaalityön tieto liittyy erityisesti ymmärrykseen sosiaalityön kohteesta ja tehtävistä. Olennainen kysymys on myös se, kuinka tämä ymmärrys näkyy sosiaalityölle asetetuissa tietotarpeissa. Erilaiset tahot ja toimijat odottavat sosiaalityöltä eri asioita. Yhteistä useille tiedon lajien määritelmille on mielestäni se, että erilaiset tiedon lajit nähdään toisiinsa täydentävinä, ja tiedon vastakkain asettelua ei nosteta vahvasti esille. Esimerkiksi Trevithickin (2008) lähtökohtana on, että sosiaalityön tieto koostuu eri osapuolten tuottamana, ja tiedolle ei aseteta hierarkiaa. Kuitenkin tiedon lajien painotus voi vaihdella huomattavasti. (Mt., 1213, 1218). Raunio (2009, 125) näkee, että sosiaalityön ammatillinen ongelmanratkaisu pohjautuu niin moninaiseen tietoon, ettei yksittäistä ratkaisuihin olennaisesti vaikuttanut tiedon lajia välttämättä kyetä edes nimeämään. Yhteenvetona voi siis todeta, että sosiaalityön tiedon luonne on toisistaan riippuvainen ja toisiinsa vaikuttava (Payne 2001, 135).

Tässä tutkimuksessa teorialähtöisen sisällönanalyysin pohjana on käytetty Drury-Hudsonin (1999) tietoluokitusta. Sen esittelyn yhteydessä luon katsauksen myös muihin eri tutkijoiden tekemiin sosiaalityön tietoluokituksiin (ks. Trevithick 2008; Drury-Hudson 1999; Karttunen & Hietamäki 2014; Raunio 2009). Keskityn seuraavaksi sosiaalityön eri tietoluokitusten esittelyyn, jotka yhdessä kuvaavat kattavasti sosiaalityössä tarvittavaa tietoa. Olen pyrkinyt yhdistämään luokitukset tämän tutkimuksen kannalta mielekkääksi kokonaisuudeksi, jonka vuoksi olen valinnut tietoluokituksia yhdistävän raportointitavan.

KUVIO 5 Tiedon lajien väliset suhteet. Lähde: Drury-Hudson (1999, 150)

Drury-Hudson (1999, 147–149) on luokitellut sosiaalityön ammatilliselle toiminnalle tärkeän tiedon viiteen lajiin: teoreettiseen, empiiriseen, proseduraaliseen ja henkilökohtaiseen tietoon sekä käytännön viisauteen (Kuvio 5). Drury-Hudsonin tietoluokitus on lähtökohtana tässä tutkimuksessa toteuttamalleni aineiston analyysille tulosluvussa "Tietoperusta lastensuojelutarpeen arvioinnissa". Karttunen ja Hietamäki (2014) puolestaan nimeävät sosiaalityössä käytettäviksi tiedon lajeiksi tutkimus- ja teorian tiedon, asiakkaan tiedon, asiantuntijatiedon, formaalin tiedon ja eettisen tiedon. Trevithick jäsentää sosiaalityön tietopohjaa jakaen sen Drury-Hudsonia (1999) sekä Karttusta ja Hietamäkeä (2014) laveammin, kolmeen osaan: teoreettiseen tietoon, faktuaaliseen tietoon ja käytännölliseen tietoon (Trevithick 2008, 1213; 1218). Raunio (2009, 122) tietoluokitus on samankaltainen kuin Trevithickin. Raunio (Mt.) tiivistää Drury-Hudsonin (1999) luokat kolmeen - tutkimukseen perustuvaan tietoon, käytännön kokemukseen perustuvaan tietoon ja menettelytavalliseen tietoon. Edellä mainitut tietoluokitukset on koottu kuvioon 6.

Drury-Hudson (1999)	Trevithick (2008)	Karttunen & Hietamäki (2014)	Raunio (2009)
Teoreettinen tieto	Teoreettinen tieto		
Empiirinen tieto		Tutkimus- ja teoriatieto	Tutkimukseen perustuva tieto
Proseduraalinen tieto	Faktuaalinen tieto	Formaali tieto	Menettelytavallinen tieto
Henkilökohtainen tieto	Käytännöllinen tieto	Asiantuntijatieto	Käytännön kokemukseen perustuva tieto
Käytännön viisaus			
		Asiakkaan tieto	
		Ammattietiikka	

KUVIO 6 Tiedon lajit sosiaalityössä

Teoreettinen tieto tunnustetaan yleisesti sosiaalityön tiedon lähteeksi. (Karttunen & Hietamäki 2014; Thompson 2009; Raunio 2009, Trevithick 2008; Drury-Hudson 1999) Aloitan tietoluokituksen esittelyn *teoreettisesta tiedosta* sosiaalityössä. Teoreettinen tieto pitää sisällään käsitteet, mallit ja viitekehykset, jotka tekevät mahdolliseksi ilmiöiden organisoinnin (Drury-Hudson 1999, 149).

Teoreettisen tiedon voi jakaa kolmeen osaan. Ensiksi, teoreettisen tiedon voi nähdä valaisevan ihmisten ymmärrystä itsestään, kanssaihmisistään, tilanteista ja tapahtumista (Eskola 1981, 44). Voidaan puhua myös sosiaalityön kohteeseen liittyvistä teorioista (Mäntysaari ym. 2009, 8). Nämä teoriat voivat olla kytköksissä esimerkiksi erilaisiin ihmisten elämään liittyvien sosiaalisten ongelmien vaikutuksiin yksilötasolla (Mt.). Tämän lisäksi ne voivat olla lainattuja sosiaalityöhön muista tieteistä, kuten psykologiasta, sosiologiasta ja oikeustieteestä (Eskola 1981, 44).

Toiseksi, teoreettinen tieto voi pitää sisällään teoriat, joiden avulla analysoidaan sosiaalityön roolia, tehtävää ja tarkoitusta (Trevithick 2008, 1216). Mäntysaari ja kumppanit (2009, 8) näkevät näiden olevan teorioita sosiaalityöstä (theories from social work). Sosiaalityön roolit, tehtävä ja tarkoitus vaihtelevat ajassa ja yhteiskunnassa, ja ovat monin tavoin riippuvaisia yhteiskunnassa vallitsevista arvoista. Tietoon pitää suhtautua varovaisesti, ja huomata tiedon hypoteettinen ja toisinaan toteava luonne, jonka pohjana on aina tietyllä hetkellä paras saatavilla oleva tieto. Tietoa pitäisi voida muokata uuden tiedon tai näytön avulla, tai jopa kumota uuden tiedon niin vaatiessa. (Trevithick 2008, 1216–1220.)

Kolmanneksi, teoreettinen tieto voi liittyä käytäntöön suoraan. Teoreettinen tieto voi liittyä erilaisiin käytännön työskentelyn lähestymistapoihin, kuten kognitiivis-behavioraalisuuteen, psykososiaalisuuteen tai ratkaisukeskeisyyteen. (Trevithick 2008, 1220–1221.) Lähestymistavat ovat usein rinnakkaisia, ja ammattilaiset voivat käyttää niitä valikoiden. Mitään teoriaa harvoin pystytään osoittamaan parhaaksi tai tehokkaimmaksi tavaksi lähestyä tiettyä ongelmaa (Payne 2005, 25, 52). Käytännön teorioiden yhteydessä puhutaan usein perspektiiveistä, jotka Paynen (2005, 5) mukaan edustavat näkemyksiä tai arvoja maailmasta. Perspektiivit auttavat työntekijää ajattelemaan samasta asiasta ja tilanteesta eri näkökulmista. Perspektiivien avulla voidaan tarkastella esimerkiksi lasten oikeuksia, asiakkaiden näkökulmaa tai rasismien vastaisuutta. Perspektiivit lisäävät sosiaalityöhön sosiologista, poliittista tai konteksteihin liittyvää ymmärrystä, ja perspektiivit voivat näkyä sosiaalityön arvoissa. (Trevithick 2008, 1221–1222.) Teoreettisen tiedon eli käsitteiden, mallien ja viitekehysten avulla siis selitetään, ennustetaan, kuvaillaan ja kontrolloidaan sosiaalityöntekijän toimintaympäristöä (Drury-Hudson 1999, 149).

Empiirinen tieto pohjautuu tutkimukseen, jossa tiedon keruu ja tutkiminen tehdään systemaattisesti. Tutkimus tähtää kokemusten dokumentointiin ja kuvaamiseen, ilmiöiden selittämiseen, tulevaisuuden tapahtumien ennakoimiseen ja tulosten arviointiin. (Drury-Hudson 1999, 149.) Karttunen ja Hietamäki (2014, 332–334) yhdistävät tutkimus- ja teorian tiedon yhdeksi tiedon lajiksi, johon he liittävät sosiaalityöhön kiinnittyvät käsitteet ja mallit, sosiaalityön menetelmiin liittyvät teorat ja empiirisen tason tarkastelut. Myös Raunio (2009, 122) yhdistää teoreettisen ja empiirisen tiedon yhdeksi, tutkimukseen perustuvaksi tiedoksi. Trevithick (2008, 1222–1226) taas jäsentää luokituksessaan empiiristä tietoa osin faktuaalisen tiedon käsitteellä. Faktuaalinen tieto muuttuu ajassa, ja sitä päivitetään tutkimuksen avulla. Faktuaalisen tiedon päälajeja Trevithick nimeää viisi: 1) lainsäädäntö, 2) sosiaalipolitiikka, 3) toimijuuden politiikka (toimeenpano, menettelytavat ja systeemit), 4) tiettyihin ihmisryhmiin liittyvä tieto ja tiettyihin yksilöllisiin ja 5) yhteiskunnallisiin ongelmiin liittyvä tieto. Näistä kaksi viimeksi mainittua liittyvät nähdäkseni eniten empiiriseen tietoon. Faktuaaliseen tietoon liittyy olennaisena osana tiettyjen ihmisryhmien kategorisoinnin avulla kerättyä tietoa, kuten tietoa sukupuolesta, rodusta, luokasta, vammaisuudesta ja uskonnosta. Lisäksi faktuaalisen tiedon avulla selitetään sosiaalisten ongelmien ilmenemistä, kuten päihdeongelmia tai väkivaltaa. Faktuaaliseen tietoon liittyen sosiaalityössä hyödynnetään laajaa muista tieteistä lainattua teoriavalikkoa, joka auttaa ihmisten, tilanteiden

ja tapahtumien ymmärtämisessä. Faktuaalinen tieto voi käsittää esimerkiksi tilastoja, dataa, kuvioita tai tutkimustuloksia, joille yhteistä on todistettavuus tavalla tai toisella. Uusi tieto voi muokata, täydentää tai kumota aiempaa faktuaalista tietoa. (Trevithick 2008, 1222–1226.)

Drury-Hudsonin (1999) teoreettisen ja empiirisen tiedon sekä Trevithickin (2008) teoreettisen ja faktuaalisen tiedon luokittelut sisältävät mielestäni kokonaisuudessaan sosiaalityössä tärkeän tietovarannon, sosiaaliset ongelmat ja vuorovaikutuksen. Jälkimmäisen osalta on kyse paitsi tiedosta, myös taidosta (ks. luku 3.3). Sosiaaliin ongelmiin liittyvän tiedon laajuus on haaste sosiaalityössä, koska yhteiskunnallinen tietopohja ei ole kattava sosiaalityöntekijän tehtävien suorittamiseksi (Karttunen & Hietamäki 2014, 327–328). Tieto sosiaalisista prosesseista ja instituutioista, siitä sosiaalisesta kontekstista, jossa asiakkaat elävät, on olennaista sosiaalityöntekijälle myös Thompsonin (2009, 65–67) mukaan. Sosiaaliset jaot, kuten luokka-, rotu-, sukupuoli- ja ikäjaot, vaikuttavat ihmisten mahdollisuuksiin elämässä. Yhtäläillä tärkeänä nähdään erilaisten ideologioiden ymmärtäminen, olemassa olevien rakenteiden ja sosiaalisten suhteiden ylläpitämiseen liittyvät lainalaisuudet. Sosiaalityöntekijälle asetetaan myös vaatimus ihmisten ja ryhmien välisten sekä organisaatioiden välisen dynamiikan ymmärtämisestä. Vuorovaikutustavat ja –muodot, pyrkimys vallankäyttöön vuorovaikutuksen avulla ja keskustelun konteksti, tapahtumapaikka, ohjaavat osaltaan asiakastyötä. (Mt., 68–69.) Näin sosiaalityön tietoperustan voidaan nähdä kattavan niin yksilöllisen kuin yhteiskunnallisenkin tason.

Proseduraalinen tieto sisältää tietoa sosiaalityön toimintakenttään liittyvästä organisatorisesta ja lainsäädännöllisestä ympäristöstä (Drury-Hudson 1999, 149). Proseduraaliseen tietoon voidaan sisällyttää tietoa palvelujärjestelmästä, organisaatiokulttuurista ja organisaatioista velvollisuuksineen ja tarkoituksineen (Osmond 2005, 895–896). Proseduraalisen tiedon ohella voidaan puhua myös formaalista tiedosta, joka koostuu lainsäädäntöön, hallintoon, menettelytapoihin ja organisaatioon liittyvästä tiedosta, jota tarvitaan päätöksenteossa, käytännön asioiden hoitamisessa ja viranomaisverkostoiden toiminnassa (Karttunen & Hietamäki 2014, 333–334). Trevithickin (2008) luokituksessa proseduraalinen tieto sisältyy edellä mainittuun viisijakoisen faktuaalisen tiedon luokkaan, johon katson proseduraalisesta tiedosta puhuttaessa liittyvän lainsäädännön, sosiaalipolitiikan ja toimijuuden politiikan, kuten ohjeiden, säännösten ja määräysten toimeenpanon ja erilaiset menettelytavat. Sosiaalityöntekijöillä täytyy olla tietoa ajantasaisesta lainsäädännöstä ja ymmärrys

sosiaalityön kontekstista osana sosiaalipoliittista järjestelmää. Sosiaalityössä on ymmärrettävä lainsäädännön ja sosiaalipoliitiikan toteuttamisen toimintalogiikka, ja niiden merkitys sosiaalityölle. (Trevithick 2008, 1222–1226.) Myös organisaatiokulttuuri, viralliset ja epäviralliset valtasuhteet, johtamistapa ja organisaation odotukset ihmisten käyttäytymiselle vaikuttavat sosiaalityöntekijöiden toimintaan. (Thompson 2009, 71.)

Pelkkä teoreettisesta ja empiirisestä tiedosta koostuva tutkimustieto eli muodollinen teoria ei kuitenkaan yksin pysty ennustamaan, selittämään tai kontrolloimaan sosiaalityön asiakastyön monimutkaisia ilmiöitä. Teoreettiseen ja empiiriseen tietoon liittyvät formaaliset teoreettiset mallit vaativat automatisoitumista, jotta sosiaalityöntekijät kykenevät käyttämään niitä. (Raunio 2009, 131.) Sosiaalityö tapahtuu tietyssä toimintaympäristössä, johon tiedon keräämisen, käytön ja pätevyyden kysymykset linkittyvät. Sosiaalityöntekijän toimintaympäristöä ja työskentelyn kontekstia voidaan tarkastella myös kokemuksen kautta. Siksi toiminnalliseen kontekstiin ja käytännön kokemuksiin liittyvää tietoa on syytä tarkastella osana tiedon lajeja. Käytännön sosiaalityössä merkityksellistä on se tieto, jonka avulla ongelmat voidaan ratkaista. (Raunio 2009, 130.) Tämä tieto voi yhtä hyvin liittyä sosiaalityöntekijän kokemuseräiseen tietoon tai vaikka asiakkaalla olevaan tietoon kuin teoreettiseen ja empiiriseenkin tietoon.

Seuraavaksi kuvaamani tietoluokitukset, henkilökohtainen tieto ja käytännön viisaus, liittyvät epämuodollisiin teorioihin (ks. Howe 1987). *Henkilökohtaisella tiedolla* ilmennetään sosiaalityöntekijän omakohtaista ja intuitiivista prosessia, jossa sosiaalityöntekijä tekee tietoisia valintoja, kuitenkin ikään kuin vaiston varassa. Henkilökohtainen tieto sisältää intuition lisäksi niin sanotun terveen järjen käytön ja kulttuurisen tietoisuuden. (Drury-Hudson 1999, 149-150.) Trevithick (2008) puhuu henkilökohtaisesta tiedosta laajemmin käytännön tietona. Käytännön tieto syntyy tiedon hankinnan, tiedon käytön ja tiedon luomisen myötä. Käytännön tiedon tarkoituksena on kuvata niitä tapoja, joilla faktuaalinen ja teoreettinen tieto on hyödynnettävissä ja muokattavissa tehokkaaksi käytännön sosiaalityöksi. Käytännön tiedossa niin sanottu kirjaviisaus muuttaa muotoaan, ja siitä tulee käytökelpoista ja olennaista sosiaalityöntekijän työssä. (Mt., 1226.) Käytännön tiedon muuntumisessa konkreettiseksi, asiakasta auttavaksi sosiaalityöksi, on kyse sosiaalityöntekijän kompetenssista, ja erityisesti sosiaalityöntekijän taidoista.

Henkilökohtainen tieto on osa sosiaalityöntekijän omaa, ainutlaatuista tietovarantoa. Henkilökohtaisen tiedon variaatioita on tästä syystä yhtä paljon kuin sosiaalityöntekijöitäkin. Henkilökohtaisuuteen liittyy myös ajatukset ja tunteet, joiden kohtaaminen on arkipäivää sosiaalityössä. Sosiaalityöntekijöiden täytyy kyetä ymmärtämään erilaisia tunnereaktioita ja ihmisten niistä johtuvaa toimintaa. Asiakastilanteet ovat työntekijöille usein emotionaalisesti vaativia, ja niissä esiin tulevat tunteet vaikuttavat yleensä jollain tavalla myös sosiaalityöntekijöihin itseensä. Näillä tunteilla voi olla vaikutusta sosiaalityöntekijöiden tekemiin ratkaisuihin. (Thompson 2009, 84–85.) Howen (2008) mukaan sosiaalityöntekijät tarvitsevat emotionaalista älykkyyttä. Forsberg (1996) puolestaan puhuu tunnetiedosta, jonka hän liittää osaksi nonverbaalista tietämystä. Tunnetiedossa on sijansa intuitiivisuudelle, elämyksellisyydelle ja kokemuksellisuudelle. Tunnetietoa on vaikea toistaa ja sen viesti on sanaton. Erityisesti lastensuojelun sosiaalityölle ns. epäteoreettinen tai epävarma tieto, kuten uskominen, ennustaminen ja arvaaminen, on erittäin merkityksellistä (Mt., 382–383.)

Sosiaalityöntekijän henkilökohtaisesta arkiymmärryksestä voidaan puhua myös hiljaisena, implisiittisenä tietona (Raunio 2009, 122–124). Hiljainen tieto on jotain enemmän kuin mitä ihmiset osaavat sanoittaa tai tunnistaa (Polanyi 1966, 9–10). Sen vastakohtana nähdään eksplisiittinen tieto, joka rakentuu käsitteellisesti ja systemaattisesti (Osmond 2005, 884). Hiljainen tieto on nähtävä sosiaalityöntekijän tietovarantona sekä eettisen ja inhimillisen sosiaalityön perustana. Hiljainen tieto ja työntekijän intuitio ohjaavat sosiaalityöntekijää hänen kohdatessaan asiakasta vuorovaikutustilanteissa. (Yliruka 2015, 61.) Pulmalliseksi hiljaisesta tiedosta puhuminen sosiaalityössä tulee, kun sosiaalityön tiedonmuodotuksesta vaietaan ja perusteluna käytetään hiljaista tietoa. Tällä tavalla hiljainen tieto sidotaan myös toimintatapakulttuuriin ja julkiseen keskusteluun sosiaalityöstä. Hiljaisesta tiedosta puhuminen pitäisi lopettaa täysin, ja hiljainen tieto tehdä näkyväksi. (Kuusisto-Niemi & Kääriäinen 2005, 454, 458.) Hiljaista tietoa on mahdollista pukea sanoiksi ja havaita reflektoinnin avulla (Yliruka 2000). Reflektointi voidaan määritellä oman toiminnan aikana tehdyksi pohdinnaksi työn sisällöstä ja tavoitteista (Thompson 2009, 113).

Viimeinen Drury-Hudsonin tiedon lajeista, *käytännön viisaus*, karttuu työkokemuksella. Sosiaalityöntekijän on mahdollista ymmärtää useiden perheiden kanssa työskentelyn myötä tiettyjen ongelmien yhteiset ulottuvuudet. (Drury-Hudson 1999, 149.) Käytännön viisautta eli toiminnan kautta rakentunutta ymmärrystä, voidaan siirtää ongelmatilanteesta ja

asiakastapauksesta toiseen. Käytännön viisaus on siis jossain määrin yleistettävissä olevaa. Yhteisesti työntekijöiden kesken jaettu ymmärrys kulminoituu käytännön viisautena (Raunio 2009, 124). Käytännön tietämys ja työssä hankittu kokemus sosiaalityön prosesseista, niiden tavoitteista ja keinoista voidaan nähdä keskeisinä asioina sosiaalityöntekijän tietovarannolle. Voidaan puhua epämuodolliseen teoriaan liittyvästä käyttöteoriasta. Se muodostuu sosiaalityöntekijöiden sisäistettyjen toimintatapojen tuloksena (Raunio 2009, 137). Käyttöteoria on ajattelua sisäisesti ohjaava järjestelmä, jokaisen työntekijän oma henkilökohtainen työtä ohjaava viitekehys (Ojanen 2000, 86). Käytännön viisaus tukee sosiaalityöntekijän ongelmanratkaisua tilanteessa, jossa sosiaalityöntekijän pitää äkillisesti erottaa olennainen epäolennaisesta (Raunio 2009, 154).

Trevithick (2008, 1226) kuvaa käytännön tietoa tiedon lajina, jossa tieto sovelletaan käytäntöön. Tämä liittyy tiedon hankinnan, tiedon käytön ja tiedon tuotannon kysymyksiin. Käytännön tieto tiedon lajina kuvaa teoreettisen ja faktuaalisen tiedon käyttöä sosiaalityön käytännössä. Määritelmässä on siis selkeä viittaus sosiaalityöntekijän taitoihin, kuten tiedon soveltamiseen käytännössä. Trevithickin (2008) määritelmä jokseenkin yhdistää Drury-Hudsonin (1999) tiedon luokat henkilökohtainen tieto ja käytännön viisaus. Henkilökohtaisen, intuitiivisen tiedon muuttaminen systemaattiseksi ammattikäytännöksi on paljon haastavampaa kuin käytännön viisauden, joka voidaan nähdä myös kollektiivisena ja yleistettävissä (Raunio 2009, 124) olevana asiana.

Sosiaalityössä teoreettisen tiedon ohella tärkeänä on enenevissä määrin alettu nähdä myös ammattilaisten ja palvelun käyttäjien tieto. Trevithick (2008, 1215–1216) näkee tämän asiakkaiden etuna, koska monenlaisen tiedon yhdistäminen edistää parhaiden mahdollisten tulosten saavuttamista sosiaalityössä. Asiakkaiden omakohtainen tieto pitäisi myös tunnustaa oivana lähteenä faktuaaliselle tiedolle (Mt., 1226). Asiakkailta saatava kokemustieto on sellaista arvokasta ja ainutlaatuista, jota muiden toimijoiden tieto ei voi korvata (Kemppainen & Ojaniemi 2012, 52). Asiakkaan oma ymmärrys tilanteestaan tulisi olla perusta ammatilliselle työskentelylle (Raunio 2009, 166). Ihmisen käsitys itsestään ja identiteetistään on tärkeä osa elämänpolun ymmärtämistä (Thompson 2009, 64). Karttunen ja Hietämäki (2014, 333) nostavat asiakkaan tiedon yhdeksi sosiaalityön tiedon lajiksi. Asiakkaan tieto on asiakkaan omaa ja myös hänen läheistensä kokemustietoa, joka perustuu työskentelyyn sosiaalityöntekijän kanssa. (Mt.)

Sosiaalityöhön kiinteästi liittyvän etiikan voi myös nähdä osana sosiaalityön tietoa Karttusen ja Hietamäen (2014) tavoin. Eettiseen tietoon luetaan sosiaalityössä sovellettavat eettiset periaatteet ja ymmärrys ihmisoikeuksien turvaamisesta sosiaalityön avulla (Mt., 333–334; Sosiaalialan ammattilaisen eettiset ohjeet 2013). Ammattietiikka ja formaali tieto tekevät sosiaalityöstä ammatillista, lakiin perustuvaa toimintaa. Sosiaalityössä tarvittavat tiedot liittyvät siis myös sosiaalityön yhteiskunnalliseen tavoitteeseen ja asemaan. (Karttunen & Hietamäki 2014, 333–334.) Sosiaalityöntekijöillä on työssään eettinen velvollisuus tuoda esiin ajatuksiaan ja havaintojaan (Kuusisto-Niemi & Kääriäinen 2005, 452). Eettinen tieto liittyykin mielestäni edellä mainitun lisäksi myös siihen, millaista tietoa sosiaalityöntekijöillä tulisi olla päätöksenteon tukena ja siihen, että tietoa on myös tuotettava omasta työstä ja asiakkaiden tilanteista niin asiakkaille kuin muillekin. Ammattietiikan yhteydessä viitataan usein selontekovelvollisuuteen (esim. Juhila 2009), joka koskee tietoa nimenomaan tiedon tuotannon näkökulmasta. Ajattelen etiikan läpäisevän kaiken sosiaalityöntekijän toiminnan. Eettinen toiminta koskee sosiaalityötä ohjenuoramaisesti (Sosiaalialan ammattilaisen eettiset ohjeet 2013). Se konkretisoituu erityisesti sosiaalityöntekijältä vaadittujen taitojen yhteydessä (ks. luku 3.3 ja 6). Koen sen vuoksi, että eettistä tietoa ei ole tarpeen irrottaa omaksi tietoluokakseen. Myös Drury-Hudson (1999) on jättänyt tietoluokituksistaan arvoihin ja etiikkaan liittyvä tiedon pois.

3.3 Sosiaalityöntekijän taitoluokitukset teoreettisina jäsenyyksinä

Sosiaalityöntekijän taidot liittyvät kykyyn käyttää, soveltaa ja hankkia tietoa. Sosiaalityöntekijän taidoissa on kyse koulutuksessa opitun ja elämäkokemuksessa kerrytetyn tiedon suhteuttamisesta käytännön sosiaalityöhön esimerkiksi toteutettujen interventioiden muodossa. Seuraavaksi tarkastelen sosiaalityöntekijän taitoja laajoihin kokonaisuuksiin istutettuina. On olemassa myös tarkempia sosiaalityön taitoluokituksia (esim. Trevithick 2011, 46; Thompson 2009, 100–120). Trevithickin (2011) yksityiskohtainen taitoluokitus kattaa 80 erilaista taitoa, jonka vuoksi näitä taitoja tarkastellaan suuremmissa luokissa. Thompson (2009, 100–120) puolestaan jakaa sosiaalityöntekijän taidot 16 kategoriaan, jotka sisältävät muun muassa vuorovaikutustaidot, itsetuntemuksen taidot, analyyttiset taidot, tunteiden hallinnan, reflektointitaidot, itsehallinnan taidot, koordinoititaidot, nöyryyden, luovuuden ja herkkyyden. Thompsonin luokituksen pulmana on mielestäni se, että hän lukee sosiaalityöntekijän henkilökohtaiset ominaisuudet, kuten herkkyyden, osaksi taitoja. Ymmärrän

osan Thompsonin luokituksen taidoista ominaisuuksiksi, jotka ovat olemukseltaan suhteellisen pysyviä, eivät muuttuvia ja kehitettävissä olevia, kuten taidot.

Yksittäisten taitojen ison lukumäärän vuoksi tarkastelen seuraavaksi yksittäiset taidot yhdistäviä taitoluokituksia (Hepworth & Larsen 1986; Dutton & Kohli 1996; Trevithick 2011). Tuon esiin myös tiedot ja taidot yhdistävän luokituksen (Karttunen & Hietamäki 2014). Olen taitoluokituksiin tutustumalla löytänyt niistä yhteneväisyyksiä, ja tiivistän seuraavassa taidot neljäksi kokonaisuudeksi (kuvio 7).

	Dutton & Kohli (1996)	Trevithick (2011)	Hepworth & Larsen (1986)	Karttunen & Hietamäki (2014)
Asiakassuhteeseen liittyvät taidot	Ihmissuhdetaidot	Kommunikaatio- ja havainnointitaidot Kumppanuussuhteen luominen		Vuorovaikutustaidot
Hallinnolliset taidot	Hallinnolliset taidot Resurssien hallinta	Ammatillinen kompetenssi ja vastuullisuus		
Tiedon muodostamisen taidot	Kognitiiviset taidot Päätöksentekotaidot	Arviointitaidot Haastattelutaidot	Asiantuntijatiedon käyttäminen Arviointitaidot	Sosiaalisten ongelmien ymmärtäminen Arviointi- ja reflektointitaidot
Auttamisen taidot		Asiakkaan auttamisen taidot Ohjauksen ja neuvonnan antaminen	Haastattelutaidot Voimavarojen tunnistaminen	Taito käyttää työmenetelmiä

KUVIO 7 Taitoluokitukset

Ensimmäisen taitokokonaisuuden olen muodostanut asiakassuhteeseen liittyvistä taidoista. Trevithick (2011, 153–184) sijoittaa tähän kokonaisuuteen muun muassa kommunikaation, havainnoinnin ja kuuntelemisen taidot. Tämä taitokokonaisuus vastaa paljolti Duttonin ja Kohlin (1996, 71–78) määritelmää sosiaalityöntekijälle tarpeellisista ihmissuhdetaidoista määritelmää kohtaamisen taidoista. Ihmissuhdetaidot sisältävät sosiaalityöntekijän kyvyn kuunnella asiakasta ja kommunikoida hänen kanssaan niin suullisesti, kirjallisesti kuin nonverbaalistikin. Ihmissuhdetaidot vaikuttavat olennaisesti asiakassuhteen luomisen edel-

lytyksiin. Ihmissuhdetaidot hallitsevalla sosiaalityöntekijällä on myös hyvä itsetuntemus, ja hän kykenee refleктоimaan oman toimintansa vaikutuksia suhteessa asiakkaaseen. Samoin hän ymmärtää ammatilliset rajansa sekä vallan ja kontrollin roolin asiakassuhteissa. Ristiriitojen onnistunut käsittely ja neuvottelutaidot ovat myös tärkeä osa sosiaalityöntekijän ihmissuhdetaitoja. (Mt.) Karttunen ja Hietamäki (2014, 330) nostavat vuorovaikutustaitojen hallinnan tärkeäksi taidoksi sosiaalityössä. Vuorovaikutustaitoihin luetaan kyky luoda luottamuksellinen asiakassuhde, joka auttaa asiakkaan kannattelussa. Sosiaalityöntekijän ja asiakkaan välinen vuorovaikutussuhteelle on ominaista niin tuki ja kontrolli, valta ja vastuu kuin oikeudet ja velvollisuudetkin.

Asiakassuhteeseen liittyväksi taidoiksi näen myös taidot, jotka Trevithick (2011, 253–274) nimeää voimaannuttamisen taidoiksi sekä neuvottelu- ja kumppanuustaidoiksi. Nämä liittyvät erityisesti sosiaalityöntekijän työskentelyyn yhdessä muiden ihmisten kanssa. Silloin tärkeäksi nousee toisten ihmisten näkemysten hyväksyminen ja kunnioittaminen siitäkin huolimatta, että sosiaalityöntekijä painottelee työtä tehdessään usein tuen antajan ja kontrolloijan rooleissa.

Toinen taitokokonaisuus koostuu hallinnollisista taidoista. Karttunen & Hietamäki (2014) ja Hepworth & Larsen (1986) eivät nosta hallinnollisia taitoja omaksi luokakseen. Otaksun heidän sisällyttävän nämä taidot osaksi muita taitoluokituksia. Dutton ja Kohli (1996, 67) puolestaan nimeävät sosiaalityöntekijän yhdeksi taitokokonaisuudeksi hallinnolliset taidot. Ne liittyvät työtehtävien priorisointiin, organisoimiseen ja asiakastyöhön sisältyvästä dokumentointivelvoitteesta huolehtimiseen. Sosiaalityöntekijöillä itsellään on suuri vastuu työmääränsä organisoinnista. (Dutton & Kohli 1996, 67.) Trevithick (2011, 275) taas käyttää ammatillisen kompetenssin ja vastuullisuuden luokitusta kuvaamaan taitoja, jotka pitävät sisällään esimerkiksi asiakastyöhön liittyvää ja organisaation tarpeisiin tuotettavaa dokumentointia sekä ammatillisten rajojen hallintaa.

Kolmanneksi taitokokonaisuudeksi olen jäsentänyt tiedon muodostamisen taidot. Dutton & Kohli (1996, 63) kirjoittavat sosiaalityöntekijöiden kognitiivisten taitojen ytimenä olevan sosiaalityöntekijän kyvyn arvioida, analysoida, käyttää hyödykseen tutkimustuloksia - ja soveltaa kaikkea tätä käytännön sosiaalityössä. Sosiaalityöntekijä muodostaa tietoa erilaisia käytössään olevia tiedon lajeja soveltamalla. Sosiaalityöntekijän tulee kyetä tunnistamaan mistä asiakkaan tilanteesta on kyse ja muodostaa kokonaiskäsitys, niin sanottu sosi-

aalinen diagnoosi (Richmond 1917). Karttusen ja Hietamäen (2014, 328) mukaan sosiaalisten ongelmien tunnistamisen lisäksi tarvitaan ymmärrystä sosiaalisten ongelmien dynamiikasta ja olemuksesta sekä näiden suhteista yksilö-, perhe- ja yhteiskuntatasoon. Ymmärrän, että nimenomaan sosiaaliin ongelmiin liittyvän tiedon soveltaminen on keskeinen sosiaalityöntekijältä vaadittava taito. Jotta taitojen käyttäminen on luotettavaa ja johdonmukaista eri tilanteissa, tarvitsee sosiaalityöntekijä teoreettista ymmärrystä ihmisen käyttäytymisestä toimintaympäristöissään (Trevithick 2000, 13). Sosiaalisten ongelmien tietopohja nojaa yhteiskuntatieteisiin, mutta levittäytyy myös niiden ulkopuolelle. Asiakokonaisuuksien ymmärtämisen haasteeksi voidaankin nähdä ilmiökentän monisärmäisyys ja –tieteisyys sekä suuri tietomassa. (Karttunen & Hietamäki 2014, 328.) Siksi sosiaalityöntekijän täytyy hyödyntää myös muiden ammattilaisten tietoa. Hepworth ja Larsen (1986, 173) näkevät sosiaalityöntekijän kyvyn käyttää hyväkseen asiantuntijatietoa tärkeänä työskennellessä ihmisten käyttäytymiseen liittyvien teemojen kanssa.

Asiakkaan tilanteen hahmottaminen liittyy ammatilliseen tiedon muodostukseen ja tietämiseen, mutta sisältää myös vastavuoroisen vuorovaikutussuhteen olemassaolon. Siksi ajattelun haastattelutaitojen (Hepworth & Larsen 1986, 173; Trevithick 2011, 185–224) olevan osa pikemmin tiedonmuodostusta kuin vuorovaikutustaitojen kokonaisuutta. Onhan kyse paitsi haastattelun teknisestä toteuttamisesta, myös siitä osaako sosiaalityöntekijä hankkia tarvitsemaansa asiakkaan auttamisen kannalta olennaista tietoa haastattellessaan asiakasta ja muita asiakkaan tilanteen kannalta tärkeitä läheisiä tai viranomaisia. Trevithick (Mt., 185–224) näkee haastattelutaitojen annin siinä, että niiden avulla sosiaalityöntekijä kykenee puhumaan asiakkaan kanssa havaitsemistaan asioista ja tuomaan esiin oman tietämyksensä asiakkaalle ymmärrettävällä tavalla. Haastattelutaitojen elementtejä ovat esimerkiksi haastatteluun valmistautuminen, kysymysten asettelu, sanotun ja kuullun vahvistaminen ja haastattelun lopettaminen.

Tiedon muodostamisen taidot ovat mielestäni kytköksissä asiakkaan tilanteen arviointiin ja siihen liittyviin taitoihin. Sosiaalityöntekijä tarvitsee arviointitaitoja, koska sosiaalityöntekijän on kyettävä ongelmien objektiiviseen arviointiin ja tunnistettava asiakkaan selviytymisen edellytykset (Hepworth & Larsen 1986, 173). Myös Trevithick (2011, 174) näkee arvioinnissa olevan kyse ihmisten kanssa tietyssä tilanteessa tai kontekstista tehtävästä yhteistyöstä. Kuitenkin ajattelun arvioinnin liittyvän myös päätöksentekoon sosiaalityössä. Dutton ja Kohli (1996, 78–79) ovat nimenneet päätöksentekotaitoihin liittyvän kolme

olennaista osatekijää: vastuun, vastuullisuuden ja auktoriteetin. Arviointiin sosiaalityön prosessiin liittyy muun muassa kysymyksiä päätöksenteon perusteista, siihen vaikuttavista tekijöistä ja riskien todellistumisesta päätösten tekemisen tai tekemättä jättämisen seurauksena.

Karttunen ja Hietamäki (2014, 330–331) nostavat omaksi taitokokonaisuudekseen arvioinnin ja reflektoinnin. Työntekijän omaksuma kriittinen työnsä tarkastelutapa näkyy niin erilaisten tiedon lajien päteväksi tunnistamisessa kuin työntekijän oman roolin arvioinnissa suhteessa tehtyyn asiakastyöhön. Reflektointi taas tarkoittaa sosiaalityöntekijän taitoa ymmärtää ja tunnistaa omat asiakastyöhön liittyvät reaktionsa ja tunteensa, joiden pohjalta tehdään ero asiakkaan reaktioihin ja tunteisiin. Coulshed ja Orme (2006, 26) mieltävät reflektoinnin nimenomaan yhdeksi sosiaalityön arvioinnissa tarvittavaksi ydintaidoksi. Reflektoinnin avulla käydään läpi useiden toimijoiden näkemyksiä asiakkaan tilanteesta. Reflektointi pitää sisällään huomiot siitä, missä roolissa toinen ihminen, ammattilainen tai esimerkiksi asiakkaan läheinen, on suhteessa asiakkaaseen. Mielestäni reflektointia tarvitaan sosiaalityön käytännössä työtehtävästä riippumatta.

Neljänneksi taitokokonaisuudeksi taitoluokituksia tarkasteltaessa ymmärrän asiakkaan auttamisen taidot. Tähän liittyy sosiaalityöntekijän ymmärrys omasta positioistaan suhteessa asiakkaan auttamiseen ja lisäksi se, millä tavalla erilaisia työmenetelmiä sovelletaan käytännössä (Hepworth & Larsen 1986, 173; Karttunen & Hietamäki 2014, 329; Trevithick 2011, 225–251). Tämä taitokokonaisuus kattaa ammatillisen avun tarjoamisen, ohjauksen ja neuvonnan (Trevithick 2011), kaiken kaikkiaan sosiaalityöntekijän kyvyn toimia (Sipilä 2011, 42–44) asiakkaan tilanteen parantamiseksi valitsemalla työmenetelmistä asiakkaan kannalta tarkoituksenmukaisimman (Karttunen & Hietamäki 2014, 329). Mäntysaaren (1999, 359) mukaan työmenetelmä on vakiintunut ja siirrettävissä oleva työtap. Työmenetelmien käyttämisen etuna asiakastyössä on sosiaalityön prosessin strukturointi ja systematisointi. Sitä tulee kuitenkin edeltää asiakkaan ongelman analysointi: mistä on kyse, mitä työskentelyllä pitäisi saavuttaa ja miten tämä tulisi tehdä. (Karttunen & Hietamäki 2014, 329.) Työmenetelmien ja teoreettisten lähestymistapojen hallinnan avulla sosiaalityöntekijä osaa voimaannuttaa asiakasta ja pystyy toimimaan myös yhteiskunnallisella tasolla sosiaalityön tarkoituksien edistämiseksi (Sipilä 2011, 42–44).

Pelkkä taito hyödyntää erilaisia työmenetelmiä jää pakostakin vaillinaiseksi, jos menetelmän soveltamisen taustalla ei ole riittävää tietoa asiakkaan tilanteesta ja auttamisen keinoista. Asiakkaan auttamisen edellytyksenä onkin myös se, että sosiaalityöntekijä ymmärtää ongelmanratkaisuprosessia ja suunnitelmallista muutosprosessia. Taitava sosiaalityöntekijä kykenee myös tunnistamaan asiakkaan voimavarat tarkkanäköisesti ja herkästi onnistuen tukemaan asiakasta näiden voimavarojen käytössä. Sosiaalityöntekijän täytyy hallita laaja tietämys myös yhteisöllisistä resursseista, jotta hän kykenee tukemaan asiakkaita ongelmien ratkaisemisessa. (Hepworth & Larsen 1986, 173.) Tämän lisäksi sosiaalityöntekijän tulee kyetä luomaan asiakkaaseen auttamisen kannalta otollinen ja asiakkaan osallisuuden turvaava suhde. Tämä on tärkeää sen vuoksi, että asiakkaan osallisuudella sosiaalityön prosessissa on iso merkitys siinä kokeeko asiakas saaneensa apua sosiaalityöntekijältä (Trevithick 2011, 225–251).

Tässä tutkimuksessa sosiaalityöntekijälle olennaisten tietojen ja taitojen tarkastelu liittyy lastensuojelutarpeen arvioinnin prosessiin. Arvioinnin sijoittaminen taitona vain johonkin tiettyyn taitoluokitukseen on haasteellista arvioinnin monimerkityksellisyyden vuoksi. Ajattelen arviointia monet taitokokonaisuudet läpileikkaavana asiana. Esimerkiksi Sipilän (2011, 39–46) mukaan sosiaalityöntekijä tarvitsee arvioinnin taitoja, jotka koskevat niin asiakkaan tilanteen arvioimista kuin työyhteisön työkäytäntöihin liittyvää jatkuvaa arviointia ja kehittämistä. On kyse myös sosiaalityöntekijän itsearvioinnista. Taito hallita ja käyttää resursseja sisältää sosiaalityöntekijän oman ymmärryksen kyvyistään auttaa asiakasta sen hetkisillä kyvyillään ja resursseillaan. (Dutton & Kohli 1996, 79–80.) Karttunen ja Hietämäki (2014, 330) sijoittavat puolestaan arviointi- ja reflektointitaidot yhdeksi kokonaisuudeksi, jotka vaikuttavat sosiaalityöntekijän kykyyn tarkastella kriittisesti omaa työskentelyään, reaktioitaan ja tunteitaan. Ymmärrän arviointitaitojen liittyvän Karttusen ja Hietämäen (2014, 330) määritelmässä nimenomaan tietyn sosiaalityön prosessin jälkikäteeseen arviointiin.

3.4 Tutkimuskatsaus sosiaalityöntekijöiden tiedoista ja taidoista

Tähän asti olen tarkastellut sosiaalityöntekijän tietoluokituksia teoreettisten luokitusten perusteella. Seuraavaksi luon katsauksen empiiriseen tutkimukseen sosiaalityöntekijöiden tiedoista ja taidoista. Empiiriset kansalliset (Karvinen-Niinikoski ym. 2005; Heino 1997; Sipilä 2011) ja kansainväliset (Hackett & Taylor 2014; Munro 1998; Osmond 2006; Trotter 2002) tutkimukset liittyvät sosiaalityöntekijöiden tieto- ja taitoperustaan, ja täydentävät teoreettisista luokituksista sosiaalityöntekijälle olennaisista tiedoista ja taidoista. Seuraavaksi esiteltävistä tutkimuksista osa (Karvinen ym. 2005; Sipilä 2011; Osmond 2006; Trotter 2002) perustuu joko kysely- tai haastatteluaineistolla kerättyihin sosiaalityöntekijöiden omiin käsityksiin tai kokemuksiin tietojen tai taitojen käyttämisestä työssään. Osassa tutkimuksia taas analysoitiin asiakirja-aineistoa joko sosiaalityöntekijöiden itsensä tuottamana (Hackett & Taylor 2014) tai lastensuojelun asiakasprosesseista jälkikäteen tehdyn raportin perusteella (Munro 1998).

Konstikas sosiaalityö-raportissa (2005) tutkijaryhmä Synnöve Karvinen-Niinikosken johdolla tutki sosiaalityöntekijöille toteutetulla kyselyllä suomalaisen sosiaalityön tilaa vuonna 2003. Erityisenä kiinnostuksen kohteena oli sosiaalityöntekijöiden asiantuntijuuden kehittymistä tukevien ja estävien tekijöiden tarkastelu. Kyselyn vastausprosentti oli 45,26, ja kyselyyn vastanneiden sosiaalityöntekijöiden määrä 713. (Mt., 15.) Sosiaalityöntekijät näkivät tutkimuksen merkityksen tärkeänä asioiden jäsentämisen tukena, vaikka heidän olikin vaikea nimetä tutkimuksia, joista he olisivat kokeneet hyötyä omaan työhönsä liittyen. Ainoastaan harva sosiaalityöntekijä nimesi itselleen tärkeitä tutkimuksen aihepiirejä ja tekijöitä, vaikka yleisesti sosiaalityöntekijät arvostivatkin tutkimusta ja tunnustivat sen tärkeyden. Sosiaalityöntekijät pitivät myös tärkeänä sosiaalityön kentän yhteistyötä yliopiston kanssa. Sosiaalityöntekijät kokivat ammatilliseen kehittymiseensä vaikuttavan eniten työkokemuksen ja elämäkokemuksen. Ammattikirjallisuus ja täydennyskoulutus olivat puolestaan jonkin verran merkityksellisiä ammatillisuuden kehittymiselle (Mt., 69–72.) Ammatillisuuden kehittyminen on sidoksissa sosiaalityöntekijän tieto- ja taitoperustaan, koska se liittyy tietojen hyödyntämiseen ja taitojen soveltamiseen ammatillisuuden kehittymisen eri vaiheissa. Tätä on tarkastellut esimerkiksi (Benner 1982) tutkiessaan hoitotyön kontekstissa asiantuntijuuden kehityskaarta noviisista ekspertiksi. Noviisi toimii tarkasti ohjeiden ja sääntöjen mukaan, ja käyttää runsaasti aikaa oman toimintansa seuraamiseen.

Kehittyneeksi aloittelijaksi asiantuntijuudessaan noviisi siirtyy silloin, kun koulutuksessa opittu tieto ja työkokemus alkavat yhdistyä. Kokonaisuuksien hallinta vielä ontuu, mutta erilaisten tilanteiden ominaispiirteet tiedostetaan jo paremmin. Osaava suorittaja kykenee puolestaan jo tietoisesti valitsemaan työskentelynsä tavoitteet ja työskentelemään järjestelmällisesti ja suunnitelmallisesti. Osaava suorittaja kykenee arvioimaan asioiden tärkeysjärjestystä. Taitava suorittaja alkaa hyödyntää toiminnassaan intuitiota ja rutiinien hallintaa, ja pystyy ennustamaan aiempaa paremmin työtään turvautuessaan työkokemuksensa. Ekspertit edustavat asiantuntijuuden kehityskaaren korkeinta tai edistyneintä kärkeä. Ekspertit kykenevät ei-analyyttisen ja tiedostamattoman käsityksen luomiseen erilaisista tilanteista (myös Drury-Hudson 1999, 149). Ekspertit hahmottavat kokonaisuuksia intuitiivisesti, ja tavallaan tietävät, mitä toimenpiteitä tilanteet vaativat osaamatta kuitenkaan eritellä ajatteluaan tarkemmin. Oman toiminnan pohtiminen ei jatkuvasti ole tiedostettua, mutta eksperttien toiminta ei ole irrationaalista, sillä ekspertit tukeutuvat toiminnassaan myös analyttisyyteen. (Benner 1982.) Vaikka asiantuntijuuden kehittyminen ei ole tämän tutkimuksen tavoitteena, antaa asiantuntijuuden kehityskaaren vaiheiden tunteminen peilauspintaa myös tietojen ja taitojen hyödyntämisen ehtoihin lastensuojelutarpeen arvioinnin sosiaalityössä.

Heino (1997) analysoi väitöskirjassaan lastensuojeluasiakkuuden määrittämisprosessia sosiaalitoimiston sosiaalityöntekijän näkökulmasta. Heino tutki, millaisina erilaiset kognitiiviset, emotionaaliset ja moraaliset elementit näyttäytyivät sosiaalityön prosessissa, jossa sosiaalityöntekijä määrittää tapauskohtaisesti lastensuojelun asiakkuutta. Heino teki kaksinkertaisen tapaustutkimuksen, jossa aineistona oli kahdesta erilaisesta sosiaalitoimistosta kerätyt muistiinpanot, keskustelut ja sosiaalityöntekijän päiväkirjamerkintöjä sisältävä aineisto. Heino määritteli lastensuojelun sosiaalityön ammatilliseksi tunnustelutyöksi. Se on luonteeltaan kokonaisvaltaista yhdistäen teorian, tietojen, tunteiden ja moraalin joksikin, jota voi kutsua sosiaalityöntekijän intuitiiviseksi tulkinnaksi. Heinon mukaan teoreettinen ja käytännön tieto yhdistyvät lastensuojelun sosiaalityössä tapauskohtaisesti. Sosiaalityöntekijä soveltaa työssään sellaisia teorioita ja tutkimustuloksia, joiden on kokenut toimivan käytännössä (Heino 1997, 38; 365; Drury-Hudson 1999, 149). Tämä liittyy myös Paynen (2005, 6) luokitukseen muodollisista ja epämuodollisista teorioista, jotka hän näkee toisiinsa täydentävinä. Sosiaalityöntekijän käyttämät metodiset lähestymistavat ja sovellettujen teorioiden painotukset vaihtelevat asiakastapauksesta toiseen, mutta soveltajana toimii aina sosiaalityöntekijä. (Heino 1997, 368.)

Sipilä (2011, 13) tutki kyselyaineistolla sosiaalityöntekijöiden näkemyksiä asiantuntijuudesta kunnallisen sosiaalitoimen kontekstissa. Hän näki asiantuntijuuden koostuvan ammattitiedoista, ammattitaidoista ja eettisistä periaatteista. Sipilä jäsensi kyselynsä perusteella sosiaalityöntekijöiden erityisen merkitykselliseksi tiedoksi yhteiskunnallisen tiedon. Sen lisäksi sosiaalityöntekijät kokivat tarvitsevansa tietoa psyykkiseen ja fyysiseen terveyteen vaikuttavista tekijöistä. Sosiaalityöntekijät määrittivät heille tärkeäksi tiedoksi myös psykososiaalisen tiedon, oikeudellisen tiedon, teoreettista tutkimusta korostavan tiedon, kunnallispoliittisen tiedon ja managerialistis-ekonomistisen tiedon. Sipilän mukaan sosiaalityössä tarvitaan sen monimuotoisuuden vuoksi varsin erityyppistä tietoa (myös Raunio 2009, 121–122). Sipilä jakoi sosiaalityöntekijälle merkityksellisen ammattitaidon kahdeksaan kategoriaan. Sosiaalityöntekijän ammattitaidossa tärkeintä sosiaalityöntekijöiden mukaan on taito toimia neutraalina ongelmatilanteita jäsentävänä asiantuntijana. Tällöin korostuu ongelmanratkaisu- ja arviointitaidot sekä kyky reflektointiin. Toiseksi tärkeintä ovat sellaiset palveluohjauksen taidot, jossa asiakkaan omaa valinnanmahdollisuutta päätöksentekotilanteessa tuetaan. Kolmanneksi sosiaalityöntekijät tarvitsevat tunnetun taitoja, jotka pitävät sisällään kyvyn asiakkaan osallistamiseen ja asiakkaan rinnalla kulkemiseen. Voidaan puhua myös sosiaalityöntekijän kyvystä hyvän kumppanuussuhteen rakentamiseen suhteessa asiakkaaseen (esim. Trotter 2002, 39). Muina sosiaalityöntekijälle tärkeinä taitoina Sipilä jäsensi tutkimuksellisen ja kriittisen käsitteellistämisen taidot, palvelutarpeisiin vastaamisen taidot ja managerialistis-ekonomiset taidot. (Sipilä 2011, 136–139.)

Osmond (2006) tutki kymmenen Australian lastensuojelussa työskentelevän sosiaalityöntekijän tiedon käyttöä sosiaalityön käytännössä. Osmondin tutkimuksessa näkyy hyvin tietojen ja taitojen yhteen kietoutuminen - tiedon soveltaminen käytännössä kytkeytyy taitojen käyttämiseen sosiaalityössä. Tutkimuksessaan Osmond pyrki tunnistamaan, kuvaamaan ja tutkimaan tiedolle annettuja tehtäviä sosiaalityössä monimetodisen (kuten syvähaastattelu, havainnointi, strukturoimaton haastattelu, ääneen ajattelu) laadullisen tutkimuksen avulla. Osmondin mukaan sosiaalityöntekijöiden tiedon käyttö tapahtuu kahdella tavalla: käsitteellisesti ja instrumentaalisesti. Tiedon soveltaminen käsitteellisesti tapahtuu ensiksi ilmiötä pohtimalla ja selittämällä sekä syy-seuraussuhteisella arvioinnilla. (Mt., 224–231.) Teoreettinen tieto on olennaista tämän toteuttamisessa (Drury-Hudson 1999; Trevithick 2008). Toiseksi tarvitaan ennustamista ja hypoteesien tekemistä asiakkaan tilanteesta. Tieto voi myös varoittaa sosiaalityöntekijää, "laittaa hälytyskellot soimaan" esimerkiksi asiakastilanteessa, joka muistuttaa sosiaalityöntekijän aiemmin toisessa perheessä

kohtaamaa perheväkivallan problematiikkaa. (Osmond 2006, 230–231) Tällä on kytkös taas sosiaalityöntekijän käytännön viisauteen (Drury-Hudson 1999, 149). Tietoa käytetään käsitteellisesti myös esimerkiksi kun vertaillaan samankaltaisuuksia ja eroavaisuuksia tai kun muodostetaan yleistyksiä jostakin asiasta. Instrumentaalinen tiedon käyttäminen sosiaalityössä tapahtuu kolmella tavalla. Ensiksi on kyse koulutuksellisuudesta ja tiedon antamisesta asiakkaalle liittyen sosiaalityöntekijän tulkitsemaan tietoon asiakkaan tilanteesta. Toiseksi sosiaalityöntekijä nojautuu tietoon rakentaessaan ja vakiinnuttaessaan asiakassuhdetta. Kolmas tapa käyttää tietoa instrumentaalisesti on ongelmien ratkaisu ja interventioiden toteuttaminen. (Osmond 2006, 226–235.)

Trotter (2002) tutki lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden taitojen käyttämistä ja niiden vaikutusta suhteessa siihen, kuinka asiakkaat kokivat lastensuojelun sosiaalityöntekijän työskentelyn ja oman avun saantinsa. Australiassa toteutetun tutkimuksen aineistona oli 50 lastensuojelun sosiaalityöntekijän haastattelun lisäksi 205 lastensuojelun asiakasperheen yhteensä 282 perheenjäsenen haastattelut. Lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden työskentelytaitojen vaikutusta lopputulokseen perheen tilanteessa tarkasteltiin kolmesta näkökulmasta: työntekijän oman arvion, asiakastyytyväisyyden ja asiakkuuden päättämisen perusteella. Tehokkaan ammatillisen käytännön pohjana oli erityisesti se, että sosiaalityöntekijät auttoivat asiakkaita ymmärtämään lastensuojelun sosiaalityöntekijän roolin ja kertoivat asiakkaille selkeästi työskentelyn tarkoituksesta. Kun sosiaalityöntekijä keskittyi työssään asiakkaan omiin määrittelyihin pulmistaan, kokivat sosiaalityöntekijät pystyvänsä auttamaan perhettä ongelmatilanteen selvittämisessä paremmin kuin jos olisivat itse määritelleet asiakkaan pulmat. Tärkeänä näyttäytyi myös sosiaalityöntekijöiden kyky luoda hyvä kumppanuussuhde asiakkaaseen ja nähdä asiakkaan voimavarat. Asiakkaat puolestaan olivat tyytyväisempiä sosiaalityöntekijän työskentelyyn silloin, kun he kokivat sosiaalityöntekijöiden hyödyntävän taitojaan. Kyseiset taidot liittyivät sosiaalityöntekijän ongelmanratkaisutaitoihin, kykyyn luoda asiakassuhde ja sosiaalityöntekijän prososiaaliseen työskentelytapaan sekä sosiaalityöntekijän selkeään ulosantiin suhteessa omaan rooliinsa lastensuojelun sosiaalityöntekijänä ja asiakkaan auttajana.

Hackett ja Taylor (2014) tutkivat sosiaalityöntekijöiden kognitiivisia päätöksentekoprosesseja Iso-Britannian lastensuojelussa asiakirja-aineiston perusteella. Aineistonaan heillä oli 98 50 sosiaalityöntekijän tekemää alkuarviota (core assessment) lapsen ja perheen tilanteesta. Ne analysoitiin dokumenttianalyysillä ja tilastollisilla analyysillä. Kokemusperus-

tainen päätöksenteko tapahtuu Hackettin ja Taylorin mukaan henkilökohtaiseen ja ammatilliseen kokemukseen sekä arvoihin perustuen. Se on luonteeltaan intuitiivista, tunnepitoista ja nopeaa. Kokemusperustaiseen päätöksentekoon sosiaalityöntekijät nojautuivat 1) pohjaamalla päätöksentekonsa perheeltä saatuun tietoon, 2) käyttämällä perhehistoriaan perustuvaa tietoa päätöksenteon perustana ja 3) vertaamalla asiakastilannetta toisiin samankaltaisiin tilanteisiin. Kokemusperustaista päätöksentekoa tapahtui kaikissa sosiaalityöntekijöiden tekemissä alkuarvioinneissa. (Mt., 2182–2190.) Kokemusperustaisen tiedon käyttö sosiaalityössä on havaittu myös useissa muissakin tutkimuksissa (esim. Heino 1997; Osmond 2006; Munro 1998). Analyyttinen päätöksenteko taas pohjautuu tutkimukseen, teoriaan ja näyttöön perustuviin malleihin. Päätöksenteko tapahtuu loogisesti, rationaalisesti, harkiten ja todennäköisyyksiin perustuen. Analyyttistä päätöksentekoa sosiaalityöntekijät käyttivät 45 alkuarvioinnissa, ja analyttinen päätöksenteko esiintyi aina yhdistettynä kokemusperustaiseen päätöksentekoon. Analyttisessä päätöksenteossa tukeuduttiin eniten teorioihin (46,9 %), ammattilaisarvioihin (34,7 %), riskiarviointiasteikoihin (23,5 %) ja näyttöön perustuvaan käytäntöön (22,4 %). Analyttinen päätöksenteko tuli todennäköisemmäksi erityisesti asiakastapauksessa havaitun riskin noustessa, sosiaalityöntekijän epävarmuusasteen lisääntyessä sekä silloin kun perheestä oli etukäteistietoa saatavilla. (Mt., 2190–2197.)

Munro (1998) analysoi 41 lapsen liittyviä ja heidän äärimmäisestä kaltoin kohtelustaan jälkikäteen tehtyjä raportteja 21 vuoden ajalta Isossa-Britanniassa. Munron mukaan sosiaalityöntekijät tarvitsevat lisää tietoa lasten kaltoin kohtelusta, jotta lasten tilanne tulee arvioiduksi asianmukaisesti. Tiedon tarve liittyy lapsen kaltoin kohteluun liittyvään olennaiseen teoreettiseen tietoon ja empiirisiin tutkimustuloksiin. Lisäksi sosiaalityöntekijöiden käsitteellinen viitekehys on heikko, koska sosiaalityöntekijät luottavat liikaa esimerkiksi perheenjäsenten tuottamaan tietoon asiasta (vrt. Trotter 2002, 38), eivätkä yhdistä tietoa teorioihin. Tällöin sosiaalityöntekijä ei osaa arvioida kerättyä tietoa ja sen merkitystä oikein. Munro pohtii myös kuinka sosiaalityöntekijöiden olisi mahdollista integroida teoreettista tietoa heillä olevaan käytännön viisauteen. Tulkinta asiakkaan tilanteesta tulisi tehdä ikään kuin kaksinkertaisesti sulauttamalla teoreettinen tieto niin sanotun terveen järjen käyttöön. Munron mukaan erityisen olennaista olisi se, että sosiaalityöntekijät oppisivat käyttämään teorioita täsmällisesti ja systemaattisesti päätöksenteossa ja ammatillisessa toiminnassa. (Mt., 95–103.)

Edellä esitellyt tutkimukset ovat poimintoja lastensuojelun sosiaalityön tieto- ja taitoperustaan liittyvistä tutkimuksista. Vertailun ja yhteenvedon tekeminen eri konteksteissa erilaisin tutkimusaineistoinen ja -asetelmineen toteutetuista tutkimuksista on hankalaa. Suhteellisen selkeänä yhtäläisyytenä voi kuitenkin todeta, että näissä tutkimuksissa tiedon lajien moninaisuus tulee hyvin esille. Lastensuojelun sosiaalityö näyttäytyy näiden tutkimusten valossa työnä, jossa teoreettista tietoa ja käytännön viisautta tai kokemuseräistä tietoa käytetään rinnakkain (Heino 1997; Osmond 2006; Hackett & Taylor 2014; Munro 1998). Teoreettisen tiedon vähäinen käyttö asiakastyössä todetaan (Karvinen ym. 2005) ja sen puutetta myös kritisoidaan (Munro 1998). Toisaalta sosiaalityöntekijät näkevät teoreettisen tiedon tärkeänä itselleen (Sipilä 2011; Karvinen ym. 2005). Taitojen osalta tutkimuksissa jäsentyy tärkeiksi erityisesti asiakassuhteeseen liittyvät taidot (Sipilä 2001; Trotter 2002). Sosiaalityöntekijän halu ja kyky asiakkaan tiedon (esim. Karttunen & Hietamäki 2014, 332–333) hyödyntämiseen näyttäisi olevan tärkeä edellytys asiakkaan auttamiselle (Sipilä 2011, Trotter 2002; Hackett & Taylor 2014).

4. TUTKIMUKSEN METODISET RATKAISUT

4.1 Tutkimusaineisto

Tässä tutkimuksessa pyrkimyksenäni on ymmärtää sosiaalityöntekijöiden yksilöllisiä käsityksiä tiedoista ja taidoista. Minulle oli selvää, että halusin toteuttaa tutkimukseni laadullisin menetelmin. Sosiaalityöntekijöiden käsitykset ovat sidoksissa heidän elämysmaailmaansa, jonka ajattelin tavoittavani paremmin laadullisin kuin määrällisin menetelmin. Aineistonkeruutapaa valitessani pohdin, toteutanko aineistonkeruun yksilö- vai ryhmähaastattelulla. Yksilöhaastattelussa korostuu haastateltavan henkilökohtaiset käsitykset tutkittavasta aiheesta osana haastattelijan ja haastateltavan välistä vuorovaikutusta (Pietilä 2010, 215). Myös ryhmähaastattelussa yksilölliset käsitykset tuodaan esiin, mutta samalla ne altistuvat ryhmän välisessä vuorovaikutuksessa tuotetuille erilaisille mielipiteille, ajatuksille ja käsityksille muodostuen kollektiivisesti jaetuksi ymmärrykseksi (Wilkinson 1998, 338). Ryhmähaastattelu onkin hyvä aineistonkeruutapa silloin, kun halutaan keskittyä samanaikaisesti useiden haastateltavien yhteiseen tiedonmuodostukseen tutkittavasta ilmiöstä (Kitzinger 1995). Valitsin aineistonkeruutavaksi ryhmähaastattelun, sillä halusin kannustaa sosiaalityöntekijöitä monipuoliseen ja vivahteikkaaseen yhteiseen keskusteluun, jossa esiin saattaisi tulla myös toisistaan eriäviä näkemyksiä ja yllätyksellisiä näkökulmia.

Ryhmähaastattelua voidaan hyödyntää siis silloin, kun tutkijan kiinnostuksena on tutkittavien yhteinen käsitys tutkittavasta ilmiöstä. Yhteinen käsitys voi liittyä tutkittavien yhteisiin normeihin ja ihanteisiin. Ryhmähaastattelun avulla voidaan myös tavoittaa kollektiivisesti jaettuja ja tuotettuja merkitysrakenteita. (Sulkunen 1990, 264–265; Puusa 2011, 84.) Pyrin puolistrukturoitujen ryhmähaastattelujen kautta saamaan esiin sitä mitä sosiaalityöntekijöiden käsityksille työssä tarvittavista tiedoista ja taidoista on yhteistä. Puolistrukturoiduissa haastatteluissa vain osa haastattelun lähtökohdista on lukkoon lyötyjä. Näitä voivat olla esimerkiksi haastattelun teema ja aihepiiri, mutta haastattelija ei ohjaa kysymysten muotoa ja järjestystä kurinalaisesti. (Tiittula & Ruusuvuori 2005, 9–12; Ruusuvuori & Tiittula 2005, 23.) Lisäksi etsin ryhmähaastattelun avulla sosiaalityöntekijöiden kollektiivisesti tuottamaa ymmärrystä niistä tiedoista ja taidoista, joita heidän työnsä edellyttää. Ryhmä-

haastattelun etuna on monipuolisen tiedon esiin saaminen tutkittavasta ilmiöstä (Puusa 2011, 84). Ryhmähaastattelun etu yksilöhaastatteluihin nähden on myös se, että haastattelijan vaikutus tutkimushaastattelussa pienenee. Tämä johtuu siitä, että haastatteluun osallistuvat kontrolloivat toinen toisiaan. (Sulkunen 1990, 264.) Toisten haastateltavien mielipiteet on otettava huomioon. Ajattelen, että lähtökohtaisesti se voi joko kannustaa haastateltavia ilmaisemaan eriäviä mielipiteitään ääneen tai kenties myös vaientaa haastateltavan aikomusta tuoda esiin omia käsityksiään. Tämä liittyy ryhmähaastattelussa alati läsnä olevaan ja haastateltavien väliseen vuorovaikutukseen liittyvään hierarkkisuuteen (Sulkunen 1990).

Tutkimusaineistona on kaksi lastensuojelutarpeen arvioinnin yksiköiden sosiaalityöntekijöille tehtyä ryhmähaastattelua. Helsingin kaupunki myönsi minulle tutkimusluvan syksyllä 2013. Haastattelut toteutin keväällä 2014. Halusin haastatella vain sosiaalityöntekijöitä, joilla on sosiaalityöntekijän ammatillinen pätevyys (Laki sosiaalihuollon ammatillisen henkilöstön kelpoisuusvaatimuksista 2005/272).³ Tätä tutkimusta tarkastukseen jätettäessä laki ei ollut vielä tullut voimaan. Tämä johtui siitä, että vaikka tutkimustehtävä tutkimusprosessin edetessä tarkentui, tutkimukseen ryhtyessäni ajatuksenani oli tutkia lastensuojelutarpeen arvioinnin sosiaalityön ammatillisuutta ja sosiaalityöntekijöiden kokemusta ammatillisesta lastensuojelutarpeen arvioinnin sosiaalityöstä sekä sen tiedollisista ja taidollisista vaatimuksista. Ajattelin haastateltavilta vaaditun sosiaalityöntekijän pätevyyden tuovan varmistusta sille, että tutkimukseen osallistuvien sosiaalityöntekijöiden koulutus pohja olisi mahdollisimman yhdenmukainen ja sosiaalityön tutkintovaatimuksiin perustuva. Vaikka sosiaalityöntekijöiden työkokemus ja elämäkokemuskkin tukevat sosiaalityöntekijöiden ammatillisuutta, on sen perusta kuitenkin sosiaalityöntekijän koulutuksessa hankituissa tiedoissa ja taidoissa. Vaatimus ammatillisesti pätevän sosiaalityöntekijän kyvykkydestä soveltaa sosiaalityön perustieteiden tuottamia teorioita ammattikäytäntöön (Rajavaara 1983, 76–77) on ollut pitkäaikainen pyrkimys, jolla on tuettu sosiaalityön professionalistumista. Tiedostan, että tutkimusaineiston keräämisen raja on rajannut jonkin verran sitä joukkoa, joka on voinut osallistua tutkimukseeni, sillä sosiaalityöntekijän tehtävissä työskentelee työntekijöitä, joilla ei ole siihen vaadittavaa muodollista pätevyyttä.

³ Laki sosiaalihuollon ammattihenkilöistä hyväksyttiin eduskunnassa 12.3.2015.

Ryhmähaastattelut toteutettiin kahden alueellisen lastensuojelutarpeen arvioinnin yksikön tiloissa. Ryhmähaastatteluihin osallistui yhteensä 10 sosiaalityöntekijää, ja kummassakin ryhmähaastattelussa oli läsnä viisi sosiaalityöntekijää. Haastatteluihin osallistuneet sosiaalityöntekijät tavoitin kahdella tavalla. Työskennellessäni lastensuojelutarpeen arvioinnin yksikössä johtavan sosiaalityöntekijän sijaisena esittelin tutkimusaiheeni johtoryhmän johtaville sosiaalityöntekijöille, jotka veivät tiimeihinsä haastattelupyyntöni ja haastateltavia varten laatimani kutsukirjeen (Liite 1) osallistua tutkimukseeni. Tätä kautta sain seitsemän haastateltavaa. Lopulta kolmelta sosiaalityöntekijältä kysyin heidän esimiehensä suosituksesta erään koulutustilaisuuden tauolla, haluaisivatko he osallistua tutkimukseen, ja jokainen heistä oli halukas osallistumaan.

Ennen haastattelua sosiaalityöntekijät olivat saaneet kutsukirjeen (Liite 1) osallistua tutkimukseeni. Haastattelutilanteen aluksi pyysin sosiaalityöntekijöiltä kirjallisen suostumuksen (Liite 2) tutkimukseen osallistumiseen ja tutkimuksen nauhoittamiseen. Suostumuslomakkeessa kerrottiin tutkimuksen tarkoituksesta, haastateltavien anonymiteetin suojaamisesta ja tutkimuksen äänitallenteen hävittämisestä tutkimuksen loppuun saattamisen jälkeen. Pyrin siis informoimaan sosiaalityöntekijöitä mahdollisimman tutkimuseettisesti hyväksyttävällä tavalla (Kuula 2006, 99–133). Kummankin haastattelun aluksi kertosin haastatteluun osallistuneille sosiaalityöntekijöille tutkimuksen tarkoituksen, ja pyysin heitä puhumaan mahdollisimman vapaasti ja omin sanoin haastattelun kuluessa.

Haastatelluista sosiaalityöntekijöistä kaikki olivat naisia. Kuusi sosiaalityöntekijää oli työskennellyt lastensuojelutarpeen arvioinnin yksikössä sen perustamisesta lähtien eli noin 2-3 vuoden ajan, ja neljä sosiaalityöntekijää oli aloittanut työskentelyn yksiköissä myöhemmin. Näiden neljän sosiaalityöntekijän työkokemus lastensuojelutarpeen arvioinnin sosiaalityöstä oli vähän yli tai alle vuoden. Osan haastatelluista sosiaalityöntekijöistä tunsin työni kautta entuudestaan, osa oli minulle tuntemattomia.

Puolistrukturoitu ryhmähaastattelu sisälsi samat kysymykset molemmille ryhmille (liite 3). Ryhmähaastattelussa oli neljä pääteemaa: 1) ammatillisuus taitoina, 2) ammatillisuus tietoina, 3) ammatillisuus osaamisena ja 4) ammattilaisena toimiminen. Näitä teemoja pyrin saamaan esiin esimerkiksi kysymällä, millaisia taitoja sosiaalityöntekijät tarvitsevat työssään lastensuojelutarpeen arvioinnin sosiaalityöntekijöinä. Kysyin sosiaalityöntekijöiltä haastattelussa myös esimerkiksi sitä, mitkä teoriat ohjaavat heidän työtään. Osaamisen

kokonaisuuteen liittyvä ryhmähaastattelun pääteema rakentui kysymyksen ”millaista osaamista pidätte tärkeänä lastensuojelutarpeen arvioinnin sosiaalityössä?” ympärille. Sosiaalityöntekijät eivät saaneet haastattelurunkoa etukäteen.

Vuorovaikutuksen ohjaaminen haastattelutilanteissa tapahtui varsin perinteisellä tavalla minun roolini määrittyessä kysyjäksi ja tiedon kerääjäksi, sosiaalityöntekijöiden puolestaan vastaajaksi ja tiedon antajaksi (Ruusuvuori & Tiittula 2005, 23). Haastattelujen aikana pyrin olemaan ottamatta kantaa sosiaalityöntekijöiden puheeseen. Annoin sosiaalityöntekijöille haastattelutilanteessa kyllä niin sanottuja minimipalautteita (Mt., 26), kuten sanoja ”joo”, ”niin” tai ”mm”, joiden avulla pyrin ohjaamaan vuorovaikutusta haastattelutilanteessa. Yritykseni lisätä haastattelutilanteen vuorovaikutusta kulminoitui erityisesti sosiaalityöntekijöiden puhetta vahvistavaan toistamiseen. Kun katsoin haastattelun aikana, että yksi puolistrukturoidun haastattelun teemakokonaisuuksista oli tullut käsitellyksi, saatoin toistaa lyhyesti sosiaalityöntekijöiden tuottaman puheen ”pääidean”. Varoin sitä, etten olisi tuonut keskusteluun itse muodostamiani, tutkimusteemoihin liittyviä ajatuksia, jotka olisivat voineet lähteä ohjaamaan haastattelua liiaksi osoittamaani suuntaan. Kuitenkin esitin molemmissa ryhmähaastatteluissa joitakin kysymyksiä uudelleen hieman eri sanoilla, koska koin, etten joko saanut riittävän kattavia vastauksia kysymykseeni sen ensi kerran esitettyäni tai kun keskustelu tuntui tyrehtyvän heti alkuunsa. Kaiken tämän voidaan sanoa haastavan tutkijan neutraalisuuden ideaalia (Ruusuvuori & Tiittula 2005, 44).

Aineistonkeruu ryhmähaastattelulla sisältää aina ryhmädynaamisten ilmiöiden läsnäolon. Ryhmähaastattelussa merkitystä voi olla merkitystä esimerkiksi sillä millaiset ryhmän jäsenten väliset suhteet ovat (Pietilä 2010, 213). Ryhmädynamiikka on voinut vaikuttaa haastateltujen sosiaalityöntekijöiden vastauksiin, mutta sosiaalityöntekijöiden ja tutkijan välinen vuorovaikutus ja sen tutkiminen ei kuitenkaan ole tämän tutkimuksen kiinnostuksen kohteena. Ryhmähaastattelu on saattanut rajoittaa sosiaalityöntekijöiden alttiutta kertoa syvällisesti omista henkilökohtaisista ajatuksistaan. On mahdollista, että ryhmähaastattelutilanteessa muiden sosiaalityöntekijöiden ajatukset ja ryhmässä yhdessä jäsennetty näkemys on jättänyt varjoonsa jonkun sosiaalityöntekijän mahdollisesti poikkeavia näkökantoja. Toisessa ryhmähaastatteluissa yksi sosiaalityöntekijä käytti pidempiä puheenvuoroja kuin toiset, ja olin havaitsevinani, että puheen määrä hieman rasitti osaa sosiaalityöntekijöistä. Erimielisyyden ilmaisuja on kuitenkin löydettävissä sosiaalityöntekijöiden puheen-

vuoroista, ja sen vuoksi uskon heidän tuoneen esiin reippaasti omat todelliset näkemyksensä.

On myös mahdollista, että oma roolini saman yksikön sosiaalityöntekijänä, osalle haastatelluista sosiaalityöntekijöistä tuttua kollegana, on vaikuttanut haastattelun kulkuun. Tämä on saattanut näkyä haastateltujen puheissa esimerkiksi niin, että minun on oletettu tietävän oman sosiaalityöntekijyyteni vuoksi joistakin asioista, ja näitä niin sanottuja itsestään selvyiksi ei ole lähdetty avaamaan kovinkaan tarkasti haastattelutilanteessa. On mahdollista myös, että haastatellut sosiaalityöntekijät ovat olettaneet minun olevan samaa mieltä asioista heidän kanssaan. Koen, ettei minun ja haastateltujen sosiaalityöntekijöiden välille syntynyt konflikteja tai eturistiriitoja haastattelutilanteessa. Välillämme ei myöskään ollut riippuvuussuhdetta, kuten esimies-alaissuhdetta eikä ystävyys-suhteita.⁴ Itse koin hankaluutena aiheen tuttuuden ja halun osallistua mielipiteiden muodostamiseen haastattelutilanteessa. Omien ajatusteni esiintuonti tutkittavista teemoista olisi kuitenkin ollut vastoin tutkimusetiikkaa, ja olisin syylistynyt manipulointiin haastattelutilanteessa. Mielestäni onnistuin pysymään haastattelijan roolissa kummassakin ryhmähaastattelutilanteessa.

Litteroin ryhmähaastattelut sanantarkasti, mutta tutkimuksen raportointivaiheessa poistin analyysilukujen aineistokatkelmista jonkin verran täytesanoja, kuten ”niin ku, että ja hmmm” luettavuuden parantamiseksi. Esimerkiksi äänen painokkuuden, taukojen ja äänenvoimakkuuden litteroimatta jättämistä selittää se, että tarkoitukseni ei ollut tutkia ryhmähaastatteluja vuorovaikutustilanteena. Litteroidun aineiston määrä rivivälillä yksi oli yhteensä 51 sivua. Toinen haastattelu kesti 1 h 32 minuuttia ja toinen 1 h 51 min. Tutkimuksen raportoinnissa pyrin ratkaisemaan sosiaalityöntekijöiden tunnistettavuuden pulmaa niin, että tuloslukujen aineistokatkelmien yhteydessä en esitä mitään tunnistetietoa tai koodia, jolla yksittäisen sosiaalityöntekijän ajatuksia voisi yhdistää tai ”lukea”. Poistin aineistokatkelmista joitakin arkaluotoisia tietoja, joista yksittäisen sosiaalityöntekijän voisi tunnistaa. Kannan tutkijana vastuun haastatteluun osallistuneiden sosiaalityöntekijöiden yksityisyyden suojan varmistamisesta, vaikka kyse onkin työtehtäviin, ei arkaluontoisiin yksityisasioihin liittyvistä asioista.

⁴ Haastatteluhetkellä työskentelin sosiaalityöntekijänä, mutta haastateltavia tavoitettaessa työskentelin lyhytaikaisesti johtavan sosiaalityöntekijän sijaisena.

Tutkimuseettisten kysymysten pohdinta on erityisen tärkeää tilanteessa, jossa työntekijöitä haastatellaan oman ammattinsa edustajina (Tiittula & Ruusuvuori 2005, 17). Olen pyrkinyt tutkimuksen raportointitavan toteuttajana minimoimaan sen, että haastateltuja sosiaalityöntekijöitä voisi tunnistaa yksittäisistä aineistokatkelmista. Sosiaalityöntekijät edustavat organisaatiotaan, ja ryhmähaastatteluista on tulkittavissa myös organisaatiota kohtaan kohdistettua kritiikkiä, mikä sinänsä on ihan tavanomainen asia. Kyse voi olla siitä, että sosiaalityöntekijöiden etiikka ja arvot kokonaisuudessaan eivät aina kohtaa organisaation arvoja ja menettelytapoja, joissa on pyrittävä varmistamaan toiminnan taloudellisuus ja tehokkuus annettujen resurssien puitteissa. On selvää, että asioiden tarkastelunäkökulma ja se, mistä tahosta käsin asioita katsotaan vaikuttaa kunkin organisaation edustajien, on sitten kyseessä työnantaja tai työntekijä, ajatuksiin ja mielipiteisiin. Tutkimuksen eettisyyden kannalta on kuitenkin tärkeää, että haastateltavien anonymiteetti pyritään varmistamaan, jotta heihin ei kohdistuisi minkäänlaisia negatiivisia seurauksia tutkimukseen osallistumisen myötä (Kuula 2006, 201).

4.2 Sisällönanalyysi analyysimenetelmänä

Laadullinen tutkimusaineiston analyysi nähdään usein kaksitahoisena, induktiivisena, aineistosta lähtevänä analyysinä tai deduktiivisena, jolloin tutkija hyödyntää aikaisempaan teoreettiseen ja empiiriseen tietoon pohjautuvaa luokittelua tulkintansa tukena. Päättelyn logiikka joko ohjaa tulkintaa yksittäisestä yleiseen (induktiivinen) tai yleisestä yksittäiseen (deduktiivinen). Usein tähän kahtiajakoon lisätään vielä abduktiivinen päättely. Abduktiivinen päättely lähtee siitä, että havaintojen teko on sidoksissa johonkin johtoajatuksen, joka avulla teorianmuodostus toteutetaan. (Miles & Huberman 1994; Tuomi & Sarajärvi 2009, 95.) Tutkijan suhde teoriaan voidaan mieltää siis kolmijakoisena. Tutkimus voi olla aineistolähtöinen, teorialähtöinen tai teoriaohjaava (Eskola 2010).

Laadullisen tutkimuksen kaikissa perinteissä voidaan käyttää sisällönanalyysia. Sisällönanalyysin voi mieltää yksittäiseksi metodiksi tai väljäksi, erilaisiin analyysikokonaisuuksiin liitettäväksi teoreettiseksi kehykseksi. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 91.) Sisällönanalyysissä tutkittava ilmiö voidaan järjestää ja kuvailla. Päämääränä on tutkittavan

ilmiön kuvaaminen tiivistetysti ja yleisesti (Tuomi & Sarajärvi 2009, 103–104; Kyngäs & Vanhanen 1999, 3–4.) Sisällönanalyysissa ollaan kiinnostuneita tekstin merkitysten etsimisestä (Tuomi & Sarajärvi 2009, 104). Kiinnostukseni kohteena ei ole ollut testata jotakin valmista hypoteesia tai sitoutua tarkkaan ennakkotietoon tutkittavasta aiheesta (Eskola ja Suoranta 2005, 19–20). En myöskään ole ollut kiinnostunut yksityiskohtaisesta kielenkäytön tutkimisesta, kuten esimerkiksi siitä, millaisen vuorovaikutuksen tuloksena sosiaalityöntekijät tuottavat ryhmässä jäsenyyksen työssään tarvitsemista tiedoista ja taidoista. Näin analyysimenetelmävalikosta rajautui pois esimerkiksi diskurssinanalyysi. (Jokinen ym. 2008.)

Valitsin tutkimusmetodiksi sisällönanalyysin, sillä halusin tutkia sitä, millaisia käsityksiä sosiaalityöntekijöillä on työssään tarvitsemistaan olennaisista tiedoista ja taidoista. Halusin tutkia ja tulkita sosiaalityöntekijöiden kertomista, tutkimuskysymyksiin liittyvistä asioista, tiettyyn aikaan ja organisaatioon sidoksissa olevia käsityksiä. Koska sosiaalityöntekijälle tarpeellisista tiedoista ja taidoista, samoin osaamisen eri osa-alueista, on tehty useita jaotte-luja, ei pyrkimys luoda uutta teoriaa aineistolähtöisesti tuntunut järkevältä vaihtoehdolta sisällönanalyysin tapaa valittaessa. Mielekkäämpänä tavoitteena näyttäytyi pyrkimys jä-sentää ja kuvata lastensuojelutarpeen arvioinnin yksikössä työskentelevien sosiaalityönte-kijöiden sosiaalityöhön liittämien tietojen ja taitojen osa-alueita aiempaan tutkimukseen tukeutuen. Tässä tutkimuksessa ymmärrän sisällönanalyysin metodiksi, jonka avulla ryhmähaastatteluaineiston systemaattinen analyysi voidaan toteuttaa.

Ryhmähaastattelut on analysoitu teorialähtöisellä ja teoriaohjaavalla sisällönanalyysillä. Ensimmäinen tulosluku (luku 5) pohjautuu Julie Drury-Hudsonin (1999) luokitukseen sosiaalityön ammatilliselle toiminnalle tärkeästä tiedosta (ks. luku 3.2), jonka vuoksi on kyse teorialähtöisestä sisällönanalyysistä. Sosiaalityöntekijälle olennaisia taitoja analysoitaessa olen tukeutunut useisiin eri taitoluokituksiin (Hepworth & Larsen 1986; Dutton & Kohli 1996; Trevithick 2011; Karttunen & Hietamäki 2014, ks. luku 3.3). Sen vuoksi toinen tulosluku (luku 6) on toteutettu teoriaohjaavan sisällönanalyysin metodilla.

Teorialähtöisessä sisällönanalyysissä muodostetaan ensin analyysirunko, jonka sisälle rakennetaan erilaisia kategorioita. Teorialähtöinen sisällönanalyysi perustuu valmiille mallille, jota testataan uudessa kontekstissa. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 113–114.) Ana-lysoin tietoja koskevat tulokset (luku 5) Drury-Hudsonin (1999) tietoluokituksen mu-

kaisesti. Tiedon ulottuvuuksia ovat teoreettinen, empiirinen, proseduraalinen ja henkilökohtainen tieto sekä käytännön viisaus. Poimin aineistosta systemaattisesti näihin tiedon lajeihin liittyviä alkuperäisilmauksia, joiden sisällön pelkistin tiiviimpään muotoon (kuvio 8). Sen jälkeen luokittelin pelkistetyt ilmaukset tiedon lajien eli teorialähtöisen sisällönanalyysin mukaisiin alakategorioihin. Samalla olin avoin aineistolle, ja pyrin löytämään sieltä sellaisia ilmauksia, jotka eivät sopineet mihinkään tiedon lajiin. Tällaisia ilmauksia aineistosta ei kuitenkaan löytynyt juuri lainkaan, jonka vuoksi en voinut nimetä uutta tiedon lajia ja alakategoriaa.

Alkuperäisilmaus	Pelkistetty ilmaus
H6: Ja kyl niinku se, et on se sosiaalityöntekijän koulutus, josta nyt on joutov aikaa kulunut, mut et semmonen tietoperusta kuitenki tai tapa ajatella ehkä tullu sitte sitä kautta, ehkä vaikee eritellä miten se, kun niin yksittäisen tilanteen tasolla näyttäytyy, mutta ehkä siinä ymmärryksen, miten ymmärtää asiat tai suhteellistaa tai käsittää tai käsitteellistaa ni varmasti vaikuttaa, toivottavasti vaikuttaa paljonki.	Sosiaalityöntekijän koulutus on vankka tietoperusta Koulutus tuo tavan ajatella, ymmärtää, käsittää ja suhteellistaa
H9: No en mä ainakaa voi sanoa, et mä jotenki tunnistasin, et jotenki tietosesti pyörii. Ehkä siel nyt voi joku jossain takana pyörii, mut se et mä jotenki....	Teoriaan nojautuminen ei ole tietoista
H6: ... En mä tiä onks se teoriaa, mut siis tämmöset ajatukset ihmisten välisestä tasa-arvosta ja niinku semmoset, mitkä tulee jostain naistutkimuksesta, mitä on joskus opiskellu. Teoriat toiseudesta ja tämmöset että. Varmaan jotenki ehkä ne kyllä vaikuttaa.	Koulutuksen perusteella saatu tieto ihmisten välisestä tasa-arvosta ja toiseuteen liittyvistä teorioista

KUVIO 8 Alkuperäisilmausten pelkistäminen teorialähtöisessä alakategoriassa teoreettinen tieto

Teoriaohjaavassa sisällönanalyysissä tutkija puolestaan lähestyy aineistoa sen ehdoilla, mutta liittää aineiston mielestään sopivaan teoriaan analyysin edetessä. Teorialähtöisessä sisällönanalyysissä tutkija taas tukeutuu analyysin alusta lähtien tiettyyn valittuun teoriaan. Teoriaohjaava sisällönanalyysi etenee ensin aineiston ehdoilla, mutta abstrahoinnin myötä empiirinen aineisto liitetään teoreettisiin käsitteisiin. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 117.) Teoriaohjaavasta (Eskola 2010) analyysistä puhuttaessa tutkija käyttää analyysin tukena teoreettisia kytkentöjä, muttei pohjaa analyysiaan suoraan teoriaan. Teoriaohjaavan analyysin analyysiyksiköt muodostetaan aineistosta, mutta aikaisemalla tiedolla on ohjaava vaikutuksensa analyysiyksikköjen tunnistamisessa. Teoriaohjaavassa analyysissä ei kuitenkaan pyritä testaamaan teoriaa, vaan teoriasta haetaan ikään kuin lisäarvoa uudennaisille, aiempaan tietoon perustuville, tutkimustuloksille. Tutkija toimii abduktiivisen päättelyn logiikan mukaisesti, jolloin tutkija yhdistelee aineistolähtöisyyttä ja valmiita malleja edestakaisin ajatteluprosessinsa edetessä. (Eskola 2010, 182–183; Tuomi & Sarajärvi 2009, 95–99).

Tulosluvussa kuusi toteutettu teoriaohjaava sisällönanalyysi eteni kolmivaiheisesti (Miles & Huberman 1994, 10-12). Seuraavaksi selvennän analysointiprosessin etenemistä teoriaohjaavan sisällönanalyysin periaatteiden mukaisesti. Esitän havainnollisuuden tueksi myös analyysin aikana tekemiäni luokitusten perusteluja taulukoin (Kuviot 9-11). Aineiston analyysi lähti liikkeelle huolellisesta lukemisesta, jonka aikana pyrin koostamaan kokonaiskuvan ryhmähaastatteluista. Sisällönanalyysin ensimmäisen vaiheen mukaisesti pelkistin aineiston eli koodasin aineistosta sellaisia asioita, joita näytti nimittävän yhteinen tekijä tai joilla näytti olevan jotain yhteistä. Pelkistin aineiston alkuperäisilmaukset tiiviimpään ja informatiiviseen muotoon (kuvio 9). Toisinaan pelkistämisen yhteydessä huomasin asian liittyvän myös toiseen kokonaisuuteen, jolloin pilkoin osiin alkuperäisilmausten sisältämää informaatiota. Tässä vaiheessa karsin tutkimuksesta pois tutkimustehtävän kannalta epäolennaisia ajatuskokonaisuuksia.

Alkuperäisilmaus

H6: Must jotenki tuntuu, et myös se, et tehaan aina alati vaihtuvien niinku parien kanssa sitä työtä, et jo se itsessään on semmonen jatkuva taitojen tavallaan jotenki semmonen välittävä elementti siinä tiimitasolla, että ne taidot tulee jaetuksi niinku koko ajan. Mut se ei oo ehkä kauheen semmosta niinku tietosta aina tai se tapahtuu ehkä huomaamatta

H8: No mun mielestä se on nimenomaan sitä reflektointia, elikkä osaa ja pystyy refleктоimaan yhdessä työparin kanssa ja työryhmässä ja yhdessä myös asiakkaiden kanssa. Mut sit mä mietin myös sitä, että sithän se on myös sitä konsultointia, että ei tarvii tietää kaikkee eikä osata kaikkee, et voi myös kysellä muita, et voi myös kysellä muilta, jotka ehkä tietää ja osaa paremmin. Myös työryhmän ulkopuolella, muita tahoja.

H6: Ja jotenki suhteuttaa sitä tietoa, mitä saa eri ammattilaisiltaki, samasta perheestä tai samasta lapsesta. Kokonaiskäsityksen muodostaminen..

Pelkistetty ilmaus

Tiimissä jaetaan taitoja ja osaamista
Vaihtuvat työparit auttavat taitojen kehittymistä

Oman työryhmän konsultointi
Työparin kanssa reflektointi
Muiden ammattilaisten konsultointi

Taito suhteuttaa muilta ammattilaisilta saatua tietoa
Taito muodostaa kokonaiskäsitys

KUVIO 9 Alkuperäisilmausten pelkistäminen teoriaohjaavassa alakategoriassa tiedonmuodostuksen taidot

Toiseksi klusteroin eli ryhmittelin aineiston (Tuomi & Sarajärvi 2009, 117). Ryhmittelyn avulla järjestin aineiston uudelleen. Etsin haastatteluista karkeasti tietoihin ja taitoihin liittyviä sanoja, lauseita tai ajatuskokonaisuuksia (Eskola 2010, 190; Hämäläinen 1987, 36–37), jotka alleviivasin eri värisillä kynillä ryhmittelyä varten. Ryhmittelyn avulla tiivistin aineistoa sisällyttämällä yksittäiset tekijät, pelkistetyt alkuperäisilmaisut, yleisempiin käsitteisiin (Tuomi & Sarajärvi 2009, 110; Cavanagh 1997, 3–4). Haastattelujen sisältöä ryhmitellessäni peilasin omaa aineistoani useisiin aiemmin tehtyihin taitoluokituksiin (Karttunen & Hietamäki 2014; Hepworth & Larsen 1986; Dutton & Kohli 1996; Trevithick 2011), joka helpotti ajattelua ja edisti aineiston ryhmittelyä. Seuraavaksi etsin pelkistetyistä ilmauksista eroja ja yhtäläisyyksiä, ja yhdistin samankaltaiset ilmaisut

samaan alakategoriaan (kuvio 10). Alakategorialle annoin sen sisältöä kuvaavan käsitteen nimen (Tuomi & Sarajärvi 2009, 110; Cavanagh 1997, 3–4). Aineiston ryhmitte-
lyn jälkeen alakategorioita oli 15 (kuvio 11). Näin tutkimus sai perusrakenteensa ja
alustavat kuvaukset sosiaaliyöntekijän taidoista tulivat mahdollisiksi (Kyngäs & Van-
hanen 1999, 5–7).

Pelkistetty ilmaus	Alakategoria
Vaihtuva työparius voimavarana Taitojen jakaminen ei ole aina tietoista Muiden ammattilaisten tiedon suhteuttaminen omaan tietoon Luottamus ja avoimuus Toisten arvostus Yhteinen reflektointi Toisilta oppiminen	Työparityö ja yhteistyö muiden ammatti- laisten kanssa
Lapseen keskittyminen Olennaisessa pysyminen	Lapsi arvioinnin keskiössä
Tiedon analysointi Kokonaiskäsityksen muodostaminen Tietokokonaisuuksien hallinta Asiakkaan tiedon hyödyntäminen Lähdekriittisyys	Analyysi- ja päätöksentekotaidot

KUVIO 10 Tiedonmuodostuksen taidot: esimerkki alakategorian muodostamisesta teo-
riaohjaavasti

Teoriaohjaavan sisällönanalyysin kolmannessa vaiheessa abstrahoin eli käsitteellistin
aineiston. Abstrahoinnilla tarkoitetaan ensinnäkin tutkimuksen kannalta olennaisen
tiedon erottamista aineistosta. Toiseksi abstrahoinnin tarkoituksena on muodostaa teo-
reettisia käsitteitä olennaisen tiedon perusteella. Abstrahointi eteni käsitteellistämällä
alkuperäisilmaukset, teoreettiset käsitteet ja johtopäätökset kategorioiden yhdistämisen
avulla. Yhdistin samankaltaisen sisällön omaavia alakategorioita toisiinsa edelleen ylä-
kategorioiksi (kuvio 11). Nimesin alakategorioista muodostamani yläkategoriat alaka-
tegorioiden sisällöstä johdetun ja niiden sisältöä mahdollisimman hyvin kuvaavalla
nimellä. (Kyngäs & Vanhanen 1999, 5–7; Tuomi & Sarajärvi 2003, 111–113.) Muodos-

tin siis analyysin alaluokat aineistolähtöisesti, mutta liitin aineiston analyysin edetessä tutkimuksen teoriaosuudessa kuvattuihin taitoluokituksiin. Näin asiakassuhteeseen liittyvistä taidoista, hallinnollisista taidoista, tiedonmuodostuksen taidoista ja auttamisen taidoista muodostui yksi iso kokonaisuus: olennaiset taidot lastensuojelutarpeen arvioinnissa (kuvio 11; luku 6). Aiempi tieto sosiaalityöntekijän taitoluokituksista (luku 3.3) näkyy näin tutkimustuloksissani (luku 6), jolloin kyse on teoriaohjaavasta sisällönanalyysistä.

Alakategoria	Yläkategoria
Vuorovaikutustaidot Asiakassuhteeseen liittyvät taidot Eettisyyden vaaliminen Omien arvojen ja asenteiden tunnistaminen	Asiakassuhteeseen liittyvät taidot
Työn suunnittelu Ajanhallintataidot Priorisointitaidot Dokumentointitaidot	Hallinnolliset taidot
Työparityö ja yhteistyö muiden ammattilaisten kanssa Lapsi arvioinnin keskiössä Analyysi- ja päätöksentekotaidot	Tiedonmuodostuksen taidot
Voimavarojen tunnistaminen ja niissä tukeminen Kyky lisätä perheenjäsenten ymmärrystä lapsen ja perheen tilanteesta Konkreettisen avun tarjoaminen arvioinnin aikana Ristiriitaiset auttamisen mahdollisuudet	Auttamisen taidot

KUVIO 11 Alakategorioista yläkategorioiksi

4.3 Tutkimuksen luotettavuudesta

Tieto ja taito ovat käsitteinä laajoja ja eräänlaisia kattokäsitteitä lukuisille pienemmille käsitteille. Haastatellut sosiaalityöntekijät ovat todennäköisesti käsittäneet ne kukin omalla tavallaan. Käsityksiä ovat ohjanneet sosiaalityöntekijöiden elämäkokemukset, koulutus, työkokemus ja senhetkinen työkuultuuri. Sosiaalityöntekijöiden erilaiset sidokset ympäristöönsä ja tutkittaviin teemoihin ovat oletettavasti vaihdelleet. Esimerkiksi joku sosiaalityöntekijä on voinut ajatella tärkeimmäksi taidokseen asiakkaan kohtaamisen toisen sosiaalityöntekijän arvottaessa sellaiseksi arvioinnin taidot. Onkin tiedostettava, että tiedon ja taidon kaltaiset laajat käsitteet saattavat jättää piiloon elämän moniaineisuus ja – merkityksellisyttä sekä erilaisuutta ja yksilöllisiä prosesseja (Pohjola 2003, 55; 60; 64).

Aineistona kaksi sosiaalityöntekijöiden ryhmähaastattelua on verrattain suppea. Se on kuitenkin tutkimustehtävän kannalta perusteltu, koska hain aineistosta teoreettisia kytkentöjä asioihin, ilmiöihin ja ominaisuuksiin, jotka liittyvät tietoihin ja taitoihin. Aineiston analysoinnissa tukeuduin tietojen ja taitojen teoreettisiin viitekehyksiin. Niiden avulla pyrin rakentamaan paikallisesti kerätystä ja tiettyyn aikaan sidoksissa olevasta aineistosta ikään kuin esimerkkiä lastensuojelutarpeen arvioinnin sosiaalityössä tarvittavista tiedoista ja taidoista. Olen pyrkinyt parantamaan tutkimuksen luotettavuutta myös hakemalla tukea tutkimustuloksilleni muista tutkimuksista. Pienen aineiston erityisyytenä onkin mahdollisuus koostaa siitä johdonmukainen tulkinta huolellisen aineistoon tutustumisen ja tarkan rajauksen pohjalta (Eskola & Suoranta 2005, 64).

Aineiston rajallisuuden vuoksi analyysilukujen havaintoja on mahdoton yleistää. Mikäli aineistoa olisi ollut useampi ryhmähaastattelu, olisi aineiston kylläntymispiste varmemmin saavutettu. Samoin toisen aineiston käyttäminen nykyisen lisäksi olisi voinut parantaa tutkimuksen luotettavuutta. Esimerkiksi sosiaalityöntekijöiden havainnointi asiakasprosesseissa olisi saattanut tuottaa arvokasta ymmärrystä ja lisäarvoa analyysiin. Tässä tutkimuksessa olen pyrkinyt kuvailemaan, ymmärtämään ja tulkitsemaan sosiaalityöntekijöiden tiettyyn aikaan, paikkaan ja tilanteeseen sidoksissa olevia käsityksiä heille olennaisista tiedoista ja taidoista. Harkinnanvaraisen otannan mukaisesti olen pyrkinyt käsitteellistämään aineiston kattavasti, jolloin tieteellisyys kriteeri ei ole aineiston määrä vaan sen laatu (Eskola & Suoranta 2005, 18; 61). Kytkökset aiempiin teoreettisiin ja empiirisiin

tieto- ja taitoluokituksiin kuitenkin antavat tuloksille vertailupintaa ja saattavat tehdä niistä yleistettävämpiä.

Tutkimuksen tulokset eivät sellaisinaan ole siirrettävissä toiseen toimintaympäristöön, koska aineisto on paikallisesti kerätty ja haastatellut sosiaalityöntekijät tietyn toimintaympäristön eli Helsingin kaupungin lastensuojelun edustajia. Tulokset voisivat olla erilaisia, jos aineisto olisi kerätty esimerkiksi maaseudulla tai haastatteluun olisi osallistunut toisenlaisen työkokemuksen omaavia sosiaalityöntekijöitä. Tulokset voivat kuitenkin mahdollisesti herättää lukijassa, esimerkiksi toisessa kunnassa samanlaisessa työtehtävässä lastensuojelutarpeen arvioinnin sosiaalityöntekijänä työskentelevässä, tuttuutta. Tällainen tutkimustulosten siirrettävyys on kuitenkin kiinni lukijasta (Eskola & Suoranta 2005, 68), joka lopulta kontekstoi tutkimustuloksia suhteessa omaan kokemusmaailmaansa.

Tutkijana olen asemoitunut osaksi tutkimuskohdetta, sillä olen työskennellyt samassa organisaatiossa ja tutkimusaineistoa kerätessä myös samoissa työtehtävissä haastateltavien sosiaalityöntekijöiden kanssa. Subjektiivinen viitekehykseni sisältää väistämättä tiettyjä oletuksia ja käsityksiä sosiaalityössä tarvittavista tiedoista ja taidoista, samoin työn kontekstista. Ymmärrystä tutkimusaiheesta olen kartoittanut lisää lukemalla aiempia tutkimuksia tutkimusaiheeseen liittyen. Tutkijalla onkin olemassa luontainen esiymmärrys tutkimastaan kohteesta, jonka kautta hän pyrkii tutkimuksessa esimerkiksi haastatteluja tulkitsemaan, ymmärtämään – refleктоimaan, tematisoimaan ja käsitteellistämään suodattuneita merkityksiä (Laine 2010, 32). Aiempia kokemuksia ei voi häivyttää tutkimusta tehdessä, mutta ennako-oletusten tunnistaminen suhteessa tutkittaviin ilmiöihin on tärkeää (Eskola & Suoranta 2005, 19–20). Aiheen tuttuus ja omakohtaisuus auttavat tutkijaa ns. työhypoteesien asettamisessa (Eskola & Suoranta 2005, 19–20). Sen mukaisesti olen voinut varovaisesti aavistella tutkimustuloksia, en lyödä niitä lukkoon. Tutkijana olen pyrkinyt siihen, että jätän tilaa analyysin edetessä tutkimusaineistossa lymyäville yllätyksille. Ennako-oletuksista luopuminen ja aineiston kuunteleminen tukevat uuden löytämistä ja mahdollisuutta havaita uusia jäsennyksiä tutkittavasta ilmiöstä kerta toisensa jälkeen. (Ruusu vuori & Nikander & Hyvärinen 2010, 16).

Kahden eri position, tutkijan ja sosiaalityöntekijän, tiedostaminen ja niiden reflektointi on ollut välttämätöntä osana tutkimusprosessia. Voidaankin sanoa, että tutkimuksessani on käytäntötutkimuksellisia elementtejä. Julkunen (2011, 71) näkee käytäntötutkimuksessa

olennaisena piirteenä tutkijan kiinnittymisen tutkimuskentän rakenteisiin ja tutkimusaihepiirissä sisällä olemisen. Työkokemus, koulutus ja kirjallisuuteen perehtyminen sekä niiden tuottama ymmärrys tutkimusaiheesta kenties auttoi minua erottamaan haastateltavien ajatuksista hienoisiaakin vivahteita ja tunnistamaan olennaisia asioita, ymmärtämään aihetta ja hahmottamaan kokonaisuutta. Toisaalta on mahdollista, että tutkimuskohteeseen, sosiaalityöntekijöiden tuottamaan sanomaan, sekoittui liiaksi omia ennakko-oletuksiani tutkimusaiheesta. Haasteena olikin ymmärtää toisen ilmaisujen omalaatuisuutta (Laine 2010, 32). Analyysin luotettavuutta saattaa heikentää se, että ryhmähaastattelulla kerätty aineisto tuskin antoi riittävästi tilaa ja aikaa jokaiselle haastatteluun osallistuvalla sosiaalityöntekijälle kertoa ajatuksistaan. Esimerkiksi syvähaastattelussa tutkittavalle avautuisi ryhmähaastattelua parempi mahdollisuus kertoa ajatuksistaan yksilöllisesti, ainutkertaisesti ja kokemuksellisesti (Puusa 2011, 84).

5. TIETOPERUSTA LASTENSUOJELUTARPEEN ARVIOINNISSA

5.1 Teoreettinen tieto

Drury-Hudson (19, 149) näkee teoreettisen tiedon sisältävän käsitteet, mallit ja viitekehykset, joita tarvitaan ilmiöiden organisoimiseksi. Teoreettisen tiedon avulla ilmiöt selitetään, kuvaillaan, ennustetaan ja kontrolloidaan.

Teoreettisen tiedon perusta rakennetaan yliopistokoulutuksessa. Koulutuksen merkitystä sosiaalityössä haastateltavat kuvasivat seuraavasti:

Ja kyl niinku se, et on se sosiaalityöntekijän koulutus, josta nyt on jo tovi aikaa kulunut, mut et semmonen tietoperusta kuitenkin tai tapa ajatella ehkä tullu sitte sitä kautta, ehkä vaikee eritellä miten se, kun niin yksittäisen tilanteen tasolla näyttäytyy, mutta ehkä siinä ymmärryksen, miten ymmärtää asiat tai suhteellistaa tai käsittää tai käsitteellistää ni varmasti vaikuttaa, toivottavasti vaikuttaa paljonkii.⁵

No en mä ainakaa voi sanoa, et mä jotenki tunnistasin, et jotenki tietosesti pyörii. Ehkä siel nyt voi joku jossain takana pyörii, mut se et mä jotenki...

En mä tiää onks se teoriaa, mut siis tämmöset ajatukset ihmisten välisestä tasa-arvosta ja niinku semmoset, mitkä tulee jostain naistutkimuksesta, mitä on joskus opiskellu. Teoriat toiseudesta ja tämmöset että. Varmaan jotenkii ehkä ne kyllä vaikuttaa.

Sosiaalityö linkittyy teorioineen ja ajatusmalleineen sosiaalityön oman teorian lisäksi esimerkiksi naistutkimukseen ja filosofiaan. Tässä mielessä lastensuojelutarpeen arvioinnin sosiaalityöntekijä edustaa tietoperustaltaan laaja-alaista yhteiskuntatieteilijää. Aineistokatkelmia leimaa sosiaalityöntekijöiden hankaluus spesifioida koulutuksen merkitystä suh-

⁵ Sosiaalityöntekijöiden anonymiteetin suojaamiseksi aineistokatkelmien yhteydessä ei esitetä tunnistetietoa.

teessa yksittäisiin työssä kohdattaviin tilanteisiin. Kuitenkin sosiaalityön koulutuksen antia kuvataan tietynlaisena ymmärryksenä asioista, joka pystytään käsitteellistämään ylemmälle ilmiötasolle. Aineiston perusteella näyttäytyy siltä, että koulutuksessa omaksuttujen teorioiden nähdään vaikuttavan sosiaalityöntekijän ajatteluun, mutta niistä ei olla tietoisia tai niitä ei tunnista tarkasti arkityössä (myös Karvinen ym. 2005, 69–70). Ammatillisen käytännön perustana oleva teoria voikin olla tiedostamattomasti läsnä sosiaalityöntekijän työssä (Raunio 2009, 131). Siksi pelkästään tieteelliseen tietoon perustuvana ammattikäytäntönä sosiaalityö näyttäytyy ongelmallisena. Tietystä sosiaalityön metodin tai teorian noudattamista sosiaalityössä sosiaalityöntekijät eivät välttämättä osaa kertoa. (Mäntysaari 1991, 149; 165.)

Sosiaalityön tietopohja näyttäytyy tämän tutkimuksen valossa ja ylipäänsä epävarmana ja muiden tiedosta riippuvaisena. Muun muassa Raunion (2009, 131–132), Mäntysaaren ja kumppaneiden (2009, 8) ja Eskolan (1981, 44) mukaan sosiaalityölle relevanttia teoriaa voidaan toki tuottaa sosiaalityön sisällä, jolloin on kyse sosiaalityön teorioista. Ne sisältävät sosiaalityön prosessien, sisältöjen, eettisten sitoumusten ja reunaehtojen jäsentämisen. Vaihtoehtoisesti sosiaalityötä hyödyttävää teoriaa voidaan luoda muissa tieteissä, jolloin on kyse sosiaalityöhön ulkokohtaisemmin liittyvistä teorioista. (Raunio 2009; Mäntysaari ym. 2009; Eskola 1981.) Tässä tutkimuksessa haastatellut sosiaalityöntekijät nimeävät työhönsä vaikuttavina teorioina kuitenkin useiden muiden eri tieteenalojen teorioita, ei sosiaalityön omia teorioita. Lastensuojelutarpeen arvioinnin sosiaalityössä taustalla vaikuttavana teoriana kuvataan kehityspsykologiaan liittyvää kiintymyssuhdeteoriaa. Sen perusajatuksena on vauvan luontainen sosiaalisuus ja kiintymyssuhteen muodostuminen suhteessa turvalliseen, hoivaavaan aikuiseen (Howe 2013, 77). Myös psykologi Urie Bronfenbrennerin (1979) kehittämään ekologiseen teoriaan viitataan aineistossa nimeltä, vaikkakin hieman haparoiden. Ihmisen elämään vaikuttaa monimutkainen laajemman mittakaavan sosiaalinen systeemi, johon linkittyy ihmisen sosiaaliset suhteet ja kulttuuriset yhteisöt. Kokonaisvaltaisuuden idea määrittää lapsen kehitystä, asemaa ja suhteita.

Varmaan aika paljon just niinku psykologiaan liittyviä teorioita, kehityspsykologiaan liittyviä teorioita, jotain kiintymyssuhdeteoriaa ja täämösi, niitä joutuu useesti käymään asiakkaiden kanssa läpi, että tiedätkö kun on täämöinen ja täämöinen asia olemassa. Et ehkä sellasii perusteorioita.

Mä en muista enää minkä niminen teoria se on se joku eko eko, joku tämmönen. Mutta siis sillä tavalla et mä aika usein kun mä mietin sitä tiettyä asiakasta, tiettyä lasta ni mä jotenki tiedostan sen, et miten koko se ympäristö vaikuttaa niinku vaikuttaa siihen. Niinku mieltii sitä kokonaisuutta kuitenkin. Vaikka yrittää pitää sitä lasta fokuksessa, niinku tavallaan miten kaikki vaikuttaa kaikkeen. Mikä se on ekolo..

Bronfenbrennerin tai joku tämmönen..

Nii, et kyllähän tässä sosiaalityössä niin paljon ammennetaan kaikista ihmistieteistä, et on tietenki paljon sosiaalityön semmosta teoriaa nykysin myös niinku mikä on tavallaan sitä työntekijän ja asiakkaan esimerkiks välisestä vuorovaikutuksesta ja näin pois päin, mutta kaikki semmonen niinku tietoperusta ihmisestä tulee muista tieteistä. Ja sitähan niinku sosiaalityöntekijät on paljon tai niitä opiskellukin. Että pystytään ymmärtämään ihmisten käytöstä ja kaikkee mitä siihen vaikuttaa.

Mut kyl mä myös näkisin ihan niinkun selkeesti, et lapsen kehityksen ymmärtäminen, lähinnä sellanen psykologinen, psyykkinen kehitys ja sen tukeminen ja sitä vaarantavat tekijät on aika todella keskeistä tietoa meillä, mitä ei esimerkiksi sosiaalityön opinnoissa millään lailla sivuta ja mitä ei myöskään sitten ihan hirveesti oo missään täydennyskoulutuksessa, et se on semmosta mikä jää niinkun jokaisen oman mielenkiinnon varaan, et jos jaksaa ja viitsii omalla vapaa-ajallaan vielä lueskella, niin sieltä niinkun saa, mut mun mielestä se ois semmosta perustietoo, minkä pitäis olla jokaisella arvioinnin työntekijällä.

Koska lastensuojelutarpeen arvioinnin sosiaalityössä arvioidaan lapsen psyykkistä ja sosiaalista hyvinvointia, edellytetään sosiaalityössä lapsen kehityksen ja siihen liittyvien suojaavien tekijöiden ja riskitekijöiden tuntemusta ja tunnistamista. Haastatellut sosiaalityöntekijät tuovat esiin, että tiedonlähteenä pitäisi olla erityisesti kehityspsykologinen tieto. Mitään tiettyä kehityspsykologista teoriaa sosiaalityöntekijät eivät esitä kiintymyssuhdeteorian lisäksi. Tämä voi kertoa siitä, että teoreettinen tieto näyttäytyy etäisenä eikä sitä ehkä tunneta syvemmin. Haastatellut sosiaalityöntekijät eivät myöskään kuvanneet haastatteluissa minkään teorian jäsentynyttä soveltamista lastensuojelutarpeen selvitystyössä.

Teoriatieto on läsnä työssä tietoisuuden tasolla, mutta sen konkreettinen käyttö ja soveltaminen ei saa sijaa aineistossa.

Toimivan lastensuojelun loppuraportissa (STM 2013, 39-40) huomautetaan, että suomalainen sosiaalityön koulutus ei valmista riittävästi lastensuojelun sosiaalityöntekijöitä lapsen kasvun ja kehityksen tuntemiseen. On selvää, että sosiaalityössä on ymmärrettävä eri tieteenalojen tietoa. Siksi sosiaalityössä tarvitaan yhteistä tiedonrakentamista eri asiantuntijoiden kanssa. Sosiaalityöntekijät tarvitsevat psykologista tietoa ymmärtääkseen psyykkisten ongelmien luonnetta ja vaikutuksia elämän osa-alueisiin. Samalla psykologisella tiedolla on sijansa siinä, että sosiaalityöntekijä kykenee eläytymään asiakkaan tilanteeseen (Rajavaara 1983, 97). Sosiaalityön koulutukseen ei kuulu psykologiaa, ja onkin sattumanvaraista, jos sosiaalityöntekijällä on taustallaan psykologian opintoja. Tämän tutkimuksen aineiston perusteella psykologisen tiedon merkitys näyttää olevan suuri arvioitaessa lastensuojelun tarvetta. Pohtia tuleekin sitä, miksi psykologinen tieto saa tällaisen aseman. Psykologinen tieto voidaan nähdä professionaalista kehyksestä katsottuna uhkana sosiaalityön omalle tiedolle tai sitten mahdollisuutena monialaiseen tietoon, jonka tarve huokuu tutkimusaineistosta.

Työssä olennaisen tiedon hankintaan näyttäisi tutkimusaineiston perusteella vaikuttavan sosiaalityöntekijöiden omakohtainen kiinnostus ja halukkuus hakea lisätietoa. Omaehtoinen erikoistuminen lastensuojelun sosiaalityöhön voi tuottaa taitavia yksittäisiä sosiaalityöntekijöitä. Sen pulma on kuitenkin väistämätön - osaaminen ei kartu systemaattisesti sosiaalityöntekijöiden ammattikunnan keskuudessa.

Mallien tunnistaminen omaa työtä ohjaavana käsityksenä näyttää tutkimusaineiston mukaan olevan sosiaalityöntekijöistä helpompaa kuin eksaktin teorian tai tiedon alkuperän tunnistaminen. Malleilla viitataan jäsentyneisiin kuvauksiin siitä, mitä erilaisissa käytännön tilanteissa tapahtuu (Payne 2005, 5). Malleihin liittyy myös perspektiivit ja selittävä teoria. Perspektiiveillä viitataan näkemyksiin ja arvoihin, jotka suuntaavat sosiaalityöntekijän ajatusta tiettyyn tapaan ajatella. Selittävä teoria puolestaan tarkoittaa yleisluontoisempaa kuvausta mallista antaen vastauksia jonkin toiminnan tietyistä seurauksista tietyissä olosuhteissa. (Mt., 5-6.) Haastatellut sosiaalityöntekijät puhuivat lastensuojelutarpeen arvioinnista työnä, jossa halutaan edesauttaa asiakkaan tilanteen paranemista ja ratkaista asiakkaiden pulmallinen elämäntilanne. Tavoitteellisuus ja suunnitelmallisuus ovat osa ratkai-

sukeskeistä työtettä (Ervast & Tulensalo 2006, 36), joka voidaan luokitella malliksi. Selittävään teoriaan eli siihen miksi jotain tapahtuu eräs ryhmähaastatteluun osallistunut sosiaalityöntekijä viittaa ratkaisukeskeisyyden mallissa sillä, *"miten tän sais ratkaistua tän tilanteen"*. Sosiaalityöntekijä hakee siis selitystä sille, mikä asiakkaan tilanteessa toimisi ja auttaisi parantamaan tilannetta.

... Jotenki sitä aina sillan ku asiakkaan kanssa on ni mieltii kauheesti sitä, miten tän sais ratkaistua tän tilanteen sillai, et rupee mieltii sitä jotenki hirveen sillai loogisesti vaa ajattelemaan ja näin, mut en tiä, mikä teoria siinä nyt ois muu kun ratkaisukeskeisyys yleensä taustalla, et mitä kaikkee siihen liittyy.

Mut et semmosia tietynlaisia viitekehyksiä tai musta tuntuu, et on semmoset tietyt linssit, jotka laittaa päähän, et jos kattoo näiden linssien läpi, sanotaanko nyt vaikka trauman viitekehystä käsin tätä asiakkaan tilannetta ni se näyttäytyy niinkun nää ja nää asiat semmosina, et niihin pitää kiinnittää huomiota. Sit taas voi kattoo vaikkapa ihmisoikeusnäkökulmasta, et siellä on nyt tällanen ja tällanen asia ja niihin pitää kiinnittää huomiota. Ja tavallaan näitä viitekehyksiä on valtavaan paljon, mä luulen, et se on hyvin työntekijäkohtaista miten ne eri painotukset kenelläki näkyy et et jotenkin omista kiinnostuksen kohteista ja osaamisesta lähtien. Mut et se on musta just se tiimityön rikkaus, et siellä on erilaista osaamista ja semmosta, mitä toinen ei välttämättä tuu huomanneekskaan et joku asia voi vaikkapa traumaviitekehystä näyttää ihan toisenlaiselta kun sitten siitä toisesta viitekehystä niin niitä kun pääsee viitekehykset keskenään vuoropuheluun niin siinä voi syntyä aika hyvä synteesi.

Aineistossa tulee esiin myös traumaviitekehys, jonka voi myös ratkaisukeskeisyyden ohella sisällyttää malliksi. Perspektiivien, mallien ja selittävien teorioiden merkitys vaihtelee ja sekoittuu toisiinsa työn arjessa. Moninäkökulmaisuus lisää reflektoinnin kautta vaihtoehtoisten tulkintojen mahdollisuutta. Sitä tukevat toimiva tiimityö ja osaamisen jakaminen työntekijöiden kesken. Aineistokatkelmien perusteella sosiaalityöntekijät ymmärtävät teoreettisten lähtökohtien merkityksen työlleen. Sosiaalityöntekijät tunnistavat perspektiivien, kuten ihmisoikeusnäkökulman voivan ohjata työtään, ja ymmärtävät perspektiivien moninaisuuden. Perspektiivien tunnistetaan myös rajoittavan työtä siinä mielessä, että eri perspektiivistä tarkasteltaessa asiakkaan tilanne voi saada tyystin erilaisen merkityksen. Las-

tensuojelutarpeen arvioinnissa on hyvin tärkeä ymmärtää, kuinka perspektiivit ohjaavat työntekijää. Karrikoidusti voisi sanoa, että esimerkiksi vanhemman oikeuksien liiallinen korostaminen ihmisoikeusnäkökulmasta voi viedä pohjaa lapsen oikeuksilta ja lapsen suojelemiselta. Sama pätee erilaisiin malleihin. Keskinen (2005) tutki väitöskirjassaan perheammattilaisia ja väkivaltatyön ristiriitoja. Hän totesi, että tiettyjen kehityspsykologisten ja psykoanalyttisten diskurssien korostaminen parisuhdeväkivaltatilanteessa saattaa asettaa väkivaltaa kohdanneiden lapset ja naiset vaaraan sekä mahdollistaa miehen vallankäytön jatkumisen (Mt., 347). Omaa työskentelyä ohjaavien mallien, perspektiivien ja selittävien teorioiden tunnistaminen lastensuojelutarpeen arvioinnissa on tärkeää siksi, että sosiaalityössä välttyttäisiin nojautuminen sen hetkisessä tilanteessa asiakastilanteessa pikemminkin haittaaviin kuin auttaviin teoreettisiin lähtökohtiin.

Sosiaalityössä nähdään ja aistitaan aitiopaikalta muuttuvan yhteiskunnan ilmiöt ja niiden vaikutus sosiaalityön asiakkaiden elämään. Sosiaalityöntekijän ammatti velvoittaa (Sosiaalialan ammattilaisen eettiset ohjeet 2013) sosiaalityöntekijää pohtimaan ilmiöiden muuttumista suhteuttaen niitä nykyhetkeen. Aineiston perusteella näyttäytyy, että uusien ilmiöiden merkitysten reflektointiin työssä vaikuttavat sosiaalityöntekijän pohtiva asenne, kiinnostuneisuus yhteiskunnallisiin ilmiöihin ja kyky itsenäiseen tiedonhakuun. Sosiaalityöntekijä viittaa muuttuvana ilmiönä esimerkiksi köyhyyteen, jonka aiheuttamat pulmat perheiden arjessa on mahdollista nähdä niin makrotason käsitteellisinä näkökulmina köyhyydestä ja sen muuttuvasta ajankuvasta kuin mikrotason vaikutuksina perheiden elämään.

Niinpä. Mä mietin ihan sitä, että kun meiän yhteiskuntakin muuttuu koko ajan, ja tulee tällasia tiettyjä ilmiöitä tai jollain tavalla joku ihan tää mediamaailma nykyään niin tulee paljon sellasia asioita, jota niinku täytyy vähän niinku lähteä pohtimaan uudelleen ja suhteuttaa siihen ajan hermoon ja ajan ilmiöön. Et sitä ei voi ehkä ihan nähdä sellasena niinku mitä joskus on oppinu tai joskus nähny, koska se on ikäänkun ihan uusi asia. Mun mielestä niinku siinä pysyminen jotenkin kiinni siinä, että tota vaikka ei tuu heti koulutusta tai heti tutkimustietoo niin lähtee ite niinku suhteuttaa sitä asiaa siihen nykyhetkeen. Et sellasta niinku ja tulee varmaan tulevaisuudessa paljon sellasii asioita, mitä ei ehkä osaa vielä suhteuttaa siihen huoleen mitä arvioidaan, mut et kiinnostus on aina se, et tiedostaa sen ainakin, et tän tyyppistä on. Et mikä on tän ajan köyhyyttä on eri asia kuin mitä joskus on ollut köyhyyttä, et ei voi lähteä vertailemaan.

Ilmiöt muuttuvat ajassa, ja kussakin ajassa tehty tulkinnot ilmiöistä vaihtelevat. Ilmiöihin liittyvästä tiedosta ei puhuta käytännön sosiaalityössä tarpeeksi. Uusi sosiaalihuoltolaki (2014/1301) ja sen vaade rakenteelliseen sosiaalityöhön toivottavasti lisännee tätä puhetta ja pohdintaa. Ilmiöihin menevää tarkastelua tarvitaan lisää sosiaalityössä eikä pelkästään sosiaalityöntekijöiden reflektoinnissa tuotettuna vaan auki kirjoitettuna ja julkilausuttuna. Asiakastyötä tekevät sosiaalityöntekijät aistivat ilmiöitä ennen suurta yleisöä, ja heillä on koulutuksensa kautta välineet tulkita tätä tietoa (Yliruka ym. 2016, 90). Sosiaalityöntekijöiden pitäisi voida kertoa niin asiakkaille kuin esimerkiksi päätöksentekijöillekin sitä miten tiettyjen ilmiöiden samankaltaisuudet ja erilaisuudet nähdään ja tuotetaan sosiaalityössä. Haaste on, kuinka tämä sosiaalityön käytännössä toteutetaan.

5.2 Empiirinen tieto

Empiirinen tieto koostuu Drury-Hudsonin (1999, 149) mukaan empiirisistä tutkimustuloksista. Tutkimuksen avulla kuvataan kokemuksia ja selitetään ilmiöitä sekä ennustetaan tulevia tapahtumia. Empiirinen tieto on systemaattista ja dokumentoitua.

Lastensuojelutarpeen arvioinnin sosiaalityössä kohdataan sosiaalisia ongelmia, joiden vaikutuksista lapsiin tarvitaan tietoa. Esimerkiksi päihdeidenkäytön ja mielenterveysongelmien vaikutukset lapsiin ja vanhemmuuteen nousevat keskiöön. Sosiaaliin ongelmiin liittyvä tietämisen tarve on laaja. Sosiaalisten ongelmien tunnistaminen on tärkeä osa lastensuojelutarpeen arviointia. Lastensuojelutarpeen arvioinnin sosiaalityöntekijä tarvitsee tuekseen empiiristä tietoa esimerkiksi ilmiöiden ominaispiirteistä ja niiden esiintyvyydestä sekä tarpeenmukaisesta auttamisen tavasta.

Ja kun miettii sitä jotenki et mitä kaikkee meidän pitäis selvittää tän kolmen kuukauden aikana, et tässähän pitäis olla tietämystä päihdeongelmista ja mielenterveysongelmista ja se on sinänsä aika mahoton paketti jotenkin tietää kään kaikkee.

Ja kyl mä aattelen, et jos miettii jotain opiskeluaikoja et mitä, miten mitä sieltä nyt muistaa, ni ehkä sellaset tutkimukset ja väitöskirjat, mitkä on lukenu jostain

asiakkaiden kohtaamisista tai vaikka nyt jotenkii seksuaalisen väkivallan uhrien tutkimisesta ni mistä vaan, ni kyl ne nyt on semmosii, jotenki sellasta tietoo mitkä mä ainakii ei nyt nii, et mä koko ajan niitä muistelin, mut että, mitkä varmaan jossain jotenki on. Tavallaan tommosta tutkittua tietoo ihmisistä, jotka on nyt jotain traumoja elämässään kohdanneet vai mitä ongelmia onkaan.

Tai jossain päihdeperheessä olevat lapset, ni kylhän me varmaan niilleki perheille puhutaan aika paljon sil taval, siltä pohjalta mitä me ollaan luettu ja mitä tiedetään siitä, että miten päihteidenkäyttö vaikuttaa lapseen nii kyllähän sitä nyt tulee käytettyä vähän varmaan koko ajan...

Sosiaalityössä kohdataan jatkuvasti vaativia vuorovaikutustilanteita, jonka vuoksi sosiaalityössä tarvitaan empiiristä tietoa vuorovaikutuksesta liittyen asiakkaiden kohtaamiseen. Vuorovaikutustieto on monitieteellistä. Ilmiö, kuten seksuaalinen hyväksikäyttö, voidaan kohdata sosiaalityössä, ja se voi ilmiötasolla olla sosiaalityöntekijöille tuttu asia. Tiedon tarve liittyykin vuorovaikutukseen, kuten siihen mitä asiakas kykenee ottamaan vastaan tilanteessa, jossa hän on kohdannut vakavia traumoja. Onkin kysyttävä, mitä tämä tieto on ja tunnustetaanko sen tarve ja merkitys sosiaalityössä.

Kykyä tunnistaa sosiaalisia ongelmia tavoitellaan sosiaalityön opintojen aikana, mutta käytännön työssä tiedon kartuttaminen sosiaalisista ongelmista tutkimustietoa lukemalla ja soveltamalla jää tutkimusaineiston perusteella pieneen rooliin. Ylipäänsä tutkimustiedon olemassaoloa ja hyödyntämismahdollisuutta ei muisteta, vaikka tutkimustulokset sinänsä kiinnostavat. Sama havaittiin suomalaisen sosiaalityön vuoden 2003 tilaa tutkittaessa (Karvinen-Niinikoski ym. 2005, 70). Tämän tutkimuksen aineistossa empiirinen tieto nousee sosiaalityöntekijälle tärkeäksi tiedon lajiksi, ja sosiaalityöntekijät arvostavat tutkimusta ja tunnustavat sen tärkeyden.

Puuttuu varmaan semmonen kaiken uuden tiedon, uusien tutkimusten, siis sosiaalityön tutkimusten niin kyl mä niistä aina sillein, tai aina jonku koulutuksen yhteydes aina tajuu sillei, et ai nii näitä asioita ihan oikeesti koko ajan tutkitaan ja paljon kaikkii mielenkiintosen kuulosia tutkimuksia, et kylhän niinku ihan siitä uudesta tiedosta on välillä vähän kuutamolla.

Nii siis aika vähän nyt voin sanoo, et mä oisin luku mitään niinku, et et jonku väitöskirjan oisin luku täs viime vuosina kotona ni ei.

Jotain yksittäisiä, niinku nyt oli meidän tiimissä kiertämässä tää väkivaltaa kokeneiden maahanmuuttajanaisten oliko se naisista tämmönen teos mutta. Et ehkä vois enemmän olla, et tuodaan tiimin yhteiseen lukemistoon joku hyväks katsottu teos, ja sitte joskus ehkä palataa yhdessäki siihen mitä on luettu.

Aineiston perusteella tutkimustiedon systemaattiselle käyttämiselle ja tutkimusperusteisuuden tavoittelemiselle asiakastyössä ei näytä olevan rakenteita, vaikka yksittäisiä hyviä käytäntöjä tutkimustiedon saamiseksi ja jakamiseksi on toteutettu. Tutkimustiedon hyödyntäminen nojaa sattumanvaraisuuteen. Myös Laine (2005, 117) toteaa tutkimusten lukemiseen olevan käytännön työssä vähän mahdollisuuksia. Jotta tutkimusperusteisuus ei jäisi myöskään yksittäisen työntekijän vapaa-ajan aktiivisuuden varaan, tulisi tutkimusperusteisuuden hyödyntämiselle luoda mahdollisuuksia työajan puitteissa. Buckleyn ja kumppaneiden (2014) mukaan organisaation johdon tuki on olennainen tekijä sille, että käytännön työtä tekevillä on mahdollisuus hyödyntää tutkimustietoa työssään. Johto voi tukea työntekijöitä hyödyntämään tutkimustietoa muun muassa mahdollistamalla työntekijöiden osallistumisen koulutukseen ja kehittämisfoorumeille, joissa mahdollistuu tiedon saaminen ja vaihtaminen. (Mt., 11; 14.)

Näyttöön perustuvasta sosiaalityöstä (evidence based practice) on keskusteltu paljon 2000-luvulla (Paasio 2014). Näyttöön perustuvan sosiaalityön ideana on, että sosiaalityöntekijä päättää työssään käytetyn menetelmän parhaaseen saatavilla olevaan tutkimustietoon perustuen. Näyttöön perustuvaan sosiaalityöhön sisältyy myös asiakkaan oikeus saada sosiaalityöntekijältä tietoa siitä, millaiseen tietoon hänen käyttämänsä työmenetelmä perustuu. Sosiaalityöntekijöiden taas tulisi seurata tiiviisti sosiaalityön tutkimusta, ja hyödyntää tutkimusten tuloksia käytännön työssään. (Raunio 2009, 126–127; Paasio 2014, 10.) Tieteellisen tiedon soveltaminen voi myös liittyä sosiaalityöntekijän työkokemuksen määrään. Drury-Hudson (1999, 147–162) tutki noviiseiksi ja eksperteiksi työkokemuksensa määrän perusteella luokiteltujen australialaisten sosiaalityöntekijöiden päätöksentekoa lastensuojeluasioissa. Noviiseilla oli hankaluuksia ymmärtää, mikä tieto on relevanttia päätöksentekoon liittyen. Riskien arviointi oli hataralla pohjalla, ja noviisit peilasivat päätöksentekoa suhteessa omiin arvoihinsa, ei teoreettiseen tai empiiriseen tietoon lasten laiminlyönnistä.

Eksperttisosaalityöntekijät taas kykenivät yhdistämään työssään teoreettista ja empiiristä tietoa käytäntöön. Teoria toimi työkaluna eksperttien ymmärrykselle ja tulkinnalle. Ekspertit hyödynsivät noviiseja selvästi enemmän ammattikirjallisuutta ja tutkimustietoa lastensuojelusta. Ekspertit tunnistivat lasten laiminlyöntiin liittyviä riskejä ja niiden vakavuusasteen, ja pitivät lasta ja lapsen tarpeita keskiössä päätöksenteossaan. (Mt.)

Tiedon hyödynnettävyys ja käytettävyys tulee esiin selkeänä tarpeena arvioinnin sosiaalityössä. Erään sosiaalityöntekijän mukaan asiakkaat kaipaavat perusteluja sosiaalityöntekijöiden esittämälle huolelle. Myös laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista (812/2000, 5 §) säättää asiakkaan oikeudesta saada työntekijältä tietoa erilaisista vaihtoehdoista ja niiden vaikutuksista tilanteessaan. Perustelujen tulisi olla läpinäkyviä, ymmärrettäviä ja tutkittuun tietoon perustuvia.

... Mut jotenki just se, et semmosta ajantasasta päivitystä siihen, jos tulee jotakin uutta tutkimustietoa mikä olisi hyödyllistä, ja myöskin se, että tavallaan ois myös ne lähteet tietyllä tavalla tuoreena mielessä, että ei tarttis mitään 50 vuotta vanhoja lähteitä kaivaa, jos asiakas kysyy et miten niin, miten nii tää on haitallista mun lapselle tai miten niin. Nii tavallaan se, et ois semmosta niinku pakkia olemassa niinku mistä ne niinku ammentaa ne, ettei se ois myöskään semmosta muuta, tai että no oon mä joskus jostain luku, ja näin se on.

Ja me ollaan vähän kehitelty meidän tässä tiimissä esimerkiksi sitä, että miten ku tulee joku väkivaltaillmotus et miten pyritään heti niin nopeesti ku mahdollista tapaa sitä uhria ja niinku tekee vähän suunnitelmaa ja miettii niinku heti nopeella aikataululla perheen kanssa sitä tilannetta, että kyllähän sekin tietysti pohjautuu niihin tietoihin, mitä on olemassa, että olis hyvä lähteä heti selvittämään ja tehdä turvasuunnitelmaa ja et et kyllähän se sillai niinku sit näkyy ihan tässä meidän työssäki vaikkei sitä ehkä niinku tuoda esiin, et se nyt perustuu johonki tiettyyn tutkimukseen tai muuta.

Aineiston perusteella tutkimustieto näkyy välillisesti työkäytännöissä. Tutkimustiedon seuraamisella ja käyttöön otolla ajatellaan olevan asiakkaita palveleva ja auttava vaikutus. Onkin olennaista, että kun asiakas tarvitsee juuri sitä sosiaalityöntekijällä olevaa tietoa, jota asiakas hakee ymmärtääkseen omaa, lapsensa tai perheensä tilannetta, osaa sosiaali-

työntekijä perustella asian tai ilmiön asiakkaalle (Rajavaara 1983, 83). Tieteelliseen tietoon pohjautuvan tiedon soveltaminen lisännee sosiaalityöntekijän ja sosiaalityön uskottavuutta. Aineiston valossa näyttäytyy, että lastensuojelutarpeen arvioinnissa tietoa haetaan työn arjessa käytännönläheisesti esimerkiksi internetin hakukoneilla. Tiedon hankinnassa korostuu tiedon nopea tarve ja helppo saavutettavuus.

Kyl mä paljon ihan googletan, mä laitan hakusanoiks ja sit katotaan mitä se antaa sieltä, ja saako siitä jotain kättä pidempää sitte, et löytyyks suoraan sieltä tai.

Kyl sen huomaa ku mul oli kaks vai kolme viikkoo Google poissa käytöstä ni se vaikeutti työtä, koska ei pystynyt hakemaan mitään tietoa, jota niinku tarvis. Ne on yllättäviä juttuja, mitä aina välillä sitte tulee googleteltua.

Tietoa tarvitaan tässä ja nyt eikä sitä ehditä tai ehkä osatakaan etsiä esimerkiksi yliopistojen tietokannoista. Tämän aineiston perusteella tilausta olisikin esimerkiksi helposti saatavilla oleville kirjallisuuskatsauksille tai tiivistetyille tutkimusraporteille, jotka olisivat käytännön sosiaalityössä vaivattomasti hyödynnettävissä (myös Pekkarinen 2011, 66). Tarve on ilahduttavasti tiedostettu, ja Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitoksen internetissä ylläpitämästä Lastensuojelun käsikirjasta löytyy suomennettuja poimintoja lastensuojelun tutkimuksista.

5.3 Proseduraalinen tieto

Proseduraalinen tieto koostuu lainsäädännöstä, palvelujärjestelmästä, organisaatiokulttuurista ja organisaation määrittämisestä velvollisuuksista tietyssä toimintaympäristössä (Drury-Hudson 1999, 149).

Lastensuojelulakiin kulminoituu lastensuojelutarpeen arvioinnin juridinen pohja. Lastensuojelulaissa (417/2007) on määritelty lastensuojelutarpeen selvityksen tarkoitus, laajuus, määrääjät ja yhteistyövaade muiden tahojen, asiantuntijoiden ja lapselle läheisten ihmisten kanssa. Myös lastensuojeluprosessiin kiinteästi liittyvä muun lainsäädäntö, kuten tiedon-

saantioikeudet, nähdään sosiaalityöntekijälle tärkeänä tietona. Sinko (2004, 141) näkee, että sosiaalityöntekijän perustietoutteen on kuuluttava tietty ymmärrys juridiikasta ja oikeusvaltiosta. Yhtälailla perusoikeusvelvoitteiden, laillisuusvaatimusten ja hyvän hallinnon periaatteiden vaatimukset työlle on tiedettävä.

... Mutta se lakihan on tietysti se meidän työn pohja, mikä on. Että ehän me sitä koko lakia tarvita tässä meidän työssä, mutta ne oleellisimmat tiedot niin aina katoaan, et me toimitaan oikein.

Tietysti erityisesti avohuollon puolella, mutta kyllä meilläkin tossa arvioinnissa tällainen juridinen taju mitä voi missäkin kohtaa tehdä ja tietysti kiireellinen sijoitus ja tietenkin kaikki muukin, koko arviointi, kyl se vaatii semmosta, ettei täällä olla vaan empaattisii ja kivoi että. Kylhän semmosta ihan asiantuntijatyötä ja semmosta juridiikkaa on koko ajan mielessä.

Lasten oikeuksien sopimus ja lastensuojelulakiin ja lastensuojeluun läheisesti liittyvän muun lainsäädännön (YK:n yleissopimus lapsen oikeuksista; Sosiaalihuoltolaki 1301/2014; Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta 361/1983; Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista 812/2000) tuntemus on yksi keskeisimmistä alueista, joilla vain lastensuojelun kentällä toimiva sosiaalityöntekijä on eittämättä erityisen asiantunteva verrattuna muihin ammattiryhmiin. Tämän tutkimusaineiston perusteella laki toimii puitteiden luojana sosiaalityöntekijän toiminnalle, ja se voi selventää lastensuojelun käytäntöjä ja taata niin asiakkaan kuin työntekijänkin oikeusturvan, mutta lainsäädännön merkitystä ammatillisen päätöksenteon helpottajana ei pidä liioitella. Sosiaalityöntekijä tarvitsee edelleen ammatillista harkintaa arvioinnin ja päätöksenteon tueksi. (myös Drury-Hudson 1999, 158–160; Sinko 2004, 141.) Lastensuojelun tarvetta arvioitaessa on kyse vanhemman valmiuksien suhteuttamisesta lapsen tarpeisiin. Juridiikka ei anna tähän valmiita vastauksia, vaan vastuu valmiuksien tulkinnasta siirtyy sosiaalityöntekijälle.

Haastateltujen sosiaalityöntekijöiden mukaan palveluverkoston tuntemus on tärkeää lastensuojelutarpeen arvioinnin sosiaalityössä. Peruspalvelujärjestelmä on tunnettava, jotta asiakkaita osataan ohjata jatkotyöskentelyyn muun palvelun piiriin. Peruspalveluihin ohjaaminen lastensuojelutarpeen arvioinnin aikana tai jälkeen vaatii huolellista lapsen tilanteen arviointia, jotta lapsen ja perheen tuen tarpeet tunnistetaan oikein.

Sit mä ajattelisin, et palveluverkosto pitää tietää ja tuntee ja ihan siis nää peruspalvelut ensinnäkin, et mitä kukin tekee ja mitä lapselle niinku kuuluu missä, et millon hän on ala-asteella ja millon yläasteella, ja millon hän kuuluu neuvolan piiriin ja mitä siel tehdään ja näin, että pystyy myös hyödyntää tavallaa sitte, sitä puolta selvityksessä mut myös niinku jos miettii, et miten se lapsi saa tukea myös ihan niistä peruspalveluista. Ja sit tietysti ihan nää muut palvelut mitä on olemassa, niinku mihin voi ohjata peruspalveluiden lisäksi.

Oman ammatillisen toimintaympäristön, lastensuojelun, eri kenttien tuntemus vaikuttaa tämän tutkimuksen aineiston mukaan heikentyneen viime vuosina lastensuojelutarpeen sosiaalityöntekijöiden keskuudessa. Avohuollon lastensuojelun tukimuodoista ei olla enää ajantasaisesti perillä, joka heijastuu myös lastensuojelutarpeen arvioinnin sosiaalityöntekijöiden kykyyn tiedottaa asiakkaita tarkasti lastensuojelun palveluista. Ilmiö voi olla alueellinen, eikä välttämättä näyttäydy samoin esimerkiksi Suomen pienissä kaupungeissa.

Mut mun täytyy kyllä sanoa, et näiden vuosien aikana niin sinnekin on tullut tonne avohuollon puolelle niin paljon uusia näitä tukimuotoja, että oon tipahtanut niistä kärryiltä jo. Että ei vaan pysty pitämään mielessä, että se mikä kuva mulla ois ollut siitä, mitä se oli ni mä ehkä tiedän, et siellä jotain muutosta yritetään aikasiks, mut et ne on aivan menny uusiksi kaikki ne systeemit, että pystynkö mä olemaan edes ajantasalla niistä missään vaiheessa, että ei mulla oo mitään järkeä ruveta niitä opettelemaan. Mä vaan tiedän, että tässä arvioidaan, onko jatkolle tarvetta vai ei ja sitte sitä työtä lähtee tekemään joku muu. Mulle on periaatteessa ihan sama, et miten se sitten menee, ne tuet mitä saa sieltä. Et sinne on tullu niin valtavasti uusia, että mä en pysty ees enää ehottamaan, et mä mieluummin hyvin suurpiirteisesti puhun kun ja pyydän sit ennemmin vaikka työntekijää itte kertomaan asiakkaalle.

Kuitenkin musta olis tosi tärkeetä niitä, edes ne peruslinjat tietää, et mitä palveluja on saatavilla, koska meidän pitäis tehdä myös vähän sitä semmosta alustavaa suunnitelman tynkää, et mitä täs nyt vois tarjota asiakkaalle... Et on se nyt aika olennaista, et mekin nyt tiedettäs, et mitä vois olla saatavilla. Ja just se, et kun meillä on se tehtävä tiedottaa, me olemme viranomaisia, viranomaisilla on

tiedotusvastuu. Meil on niinku velvollisuus tiedottaa asiakkaita siitä, et mitä lastensuojelu on ja mitä he voi sieltä saada. Ja jos on sillee, et en mä tiää, se selviää sitte ehkä sitte kolmen kuukauden päästä tai sitte ei, ni ei se sit kauheen hyvää vaikutelmaa anna.

Sosiaalityöntekijät kuvaavat aineistokatkelmassa suuntausta palveluprosessien pilkkomiseen ja erikoistumiseen lastensuojelun sisällä. On uhka ja kenties jossain määrin todellisuuttakin, että lastensuojelutarpeen arvioinnin sosiaalityössä ei tiedetä avohuollon sosiaalityön työkäytännöistä ja –tavoista. On olemassa eräänlainen osaamistyhjiö suhteessa avohuollon sosiaalityöhön, joka ei edesauta asiakkaan autetuksi tulemistä. Rajavaara (1983, 91) on nimennyt sosiaalityön tietomonopoliksi juuri yhteiskunnan palvelujärjestelmää koskevan tiedon. Lastensuojelutarpeen arvioinnin kentältä katsottuna palvelujärjestelmään liittyvä yksi olennainen sisältöosaamisen tarve on lastensuojelun oma työkenttä ja prosessit. Niiden tuntemus näyttää aineiston perusteella heikentyneen huolestuttavalla tavalla.

5.4 Henkilökohtainen tieto

Henkilökohtainen tieto on sosiaalityöntekijän omakohtaista tietoa, jossa sijansa on kulttuurisella tiedolla, terveellä järjellä ja intuitiolla. Henkilökohtainen tieto on luonteeltaan spontaania ja luontaista, ja ei perustu välittömään tietoisuuteen. (Drury-Hudson 1999, 149–150.)

Kaiken sosiaalityöntekijän tarvitseman tiedon lähde ei ole helppo jäljittää. Intuition ja kokemustiedon merkityksen esiinnosto sosiaalityössä liittyy sosiaalityön ominaispiirteisiin, kuten ongelmien monimutkaisuuteen, työn tunnevaltaisuuteen ja tulkitsevaan lähestymistapaan (Karttunen & Hietamäki 2014, 326). Sosiaalityöntekijän henkilökohtaisesta tiedosta tai arkiymmärryksestä puhutaan myös hiljaisena tietona (Raunio 2009, 124). Hiljaisen tiedon tai kokemustiedon etuna voi olla työntekijän itsevarmuuden lisääntyminen ja luottamus omiin taitoihin (Laine 2005, 125). Hiljaisen tiedon käyttö on erityisesti 2000-luvulla laajentunut sosiaalityössä. Samoin on siihen kohdistettu kritiikki. (Kuusisto-Niemi & Kääriäinen 2005, 452.) Apuna hiljaisen tiedon esiin saamisessa voidaan käyttää reflektointia, jossa sosiaalityöntekijä pohtii työnsä sisältöä ja tavoitteita. Reflektointi vaatii sosiaalityön-

tekijältä hyvän ammatillisen tietopohjan, analyyttisiä taitoja, ongelmanratkaisukykyä ja kyvyn selkiyttää monimutkaisiakin tilanteita. (Thompson 2005, 147.)

Sosiaalityöntekijälle muodostuva tunne voi vaikuttaa lastensuojelussa tehtäviin päätelmiin ja päätöksiin. Ajattelun kulun kuvaileminen muille voi kuitenkin olla vaikeaa. Tilanteita, joissa aavistusten sanoittamiselle on tarvetta, kohdataan lastensuojelutarpeen arvioinnin sosiaalityössä tuon tuosta. Sosiaalityöntekijän kyky sanoittaa lapsen tilanteeseen liittyvät huolet ja riskien vaikutukset lapsen nykytilanteeseen ja tulevaisuuteen ovat asioita, jotka sosiaalityöntekijän pitäisi osata tehdä näkyväksi. Pelkkä sosiaalityöntekijän tunne ei perustele asiakkaalle asiakkuuden tarvetta tai auta asiakasta muutoinkaan millään tavalla.

Monta kertaa on, että tulee semmonen tunne, ja monta kertaa sitä miettiikin, että mitä se on se tunne, et pitäs avata sitä... Kyllähän siitä, monta kertaa sillä ope-roidaan ja tullaan johonkin tulokseen.

Mun mielestä se arviointi on osittain myöskin siinä vuorovaikutuksessa syntyvää sellasta asiaa, mikä ei oo niinku tuotettu puheen tasolla, mitä ikäänkun voi esittää kysymyksenä sitten, että mulle jäi nyt tällanen tunne tästä näin. Että se on mun mielestä ehkä eniten sitä arvioivaa, koska se perustuu ei kenenkään kertomaan tai sanomaan, vaan ehkä siihen tunteeseen, jonka uskaltaa sitten ääneen ilmasta. Sit sen on huomannu, et sellasia kysymyksiä pitäs esittää vielä enemmän, tunnekysymyksiä, mikä niinku, jos vaan se on sellanen ympäristö, et siihen on tilaa.

...Ni sekin jo muuttaa sitä tilannetta, et se suhtautuminen, et ei aina oo semmosia väittämillä mitattavia asioita, ne on hyvin paljon semmosii tunteita ja jotenkin semmosia aavistuksia ja jotain epämäärästäkin, jota on vaikee joskus sanottaa.

Mikäli sosiaalityöntekijä ei osaa sanallistaa havaintojaan, voivat omat tunteet ja aistimukset helpottaa tilanteen ymmärtämistä ja johtopäätösten tekemistä. Forsberg (1996) on tutkinut tunnetiedon merkitystä lastensuojelussa. Hän uskoo, että lastensuojelun sosiaalityölle ns. epäteoreettinen tai epävarma tieto, kuten uskominen, ennustaminen ja arvaaminen, on erittäin merkityksellistä. Mikäli sosiaalityöntekijöillä on keino pukea sanoiksi tunnetietoa, sen sanaton olemus ja näkymättömyys kyseenalaistuu. Voi pohtia, saavatko sosiaalityönte-

kijän nonverbaaliset havainnot sijaa lastensuojelun tietoperustana sosiaalityöntekijöiden itsensä tunnustamina, vai pidetäänkö ne pikemminkin piilossa, ammattitaidottomaksi leimautumisen pelossa. (Mt., 383; 390; 392). Aineistokatkelmat ja lastensuojelutarpeen arvioinnin sosiaalityöntekijöiden puhe tunteiden avaamisesta ja niiden ääneen ilmaisemisesta herättävät pohtimaan ensinnäkin, kertovatko sosiaalityöntekijät asiakkailleen, että heidän ratkaisunsa nojaa sosiaalityöntekijän tuntemuksiin ja aistimuksiin asioista. Toiseksi kiinnostavaa on, keskustellaanko näistä tunteista asiakkaiden kanssa ja muuttuuko sosiaalityöntekijän tunne mahdollisen keskustelun jälkeen.

Sosiaalityöntekijän kokemat intuitiiviset välähdykset asiakkaan tilanteeseen liittyvistä huolistai voimavaroista on tarpeellinen lisä ja erottamaton osa sosiaalityöntekijän tietopohjaa. Sitä on subjektiivisesti koettuna mahdotonta koskaan tehdä täysin näkyväksi erilaisista työmenetelmistä tai työtä ohjaavista kehikoista huolimatta. Henkilökohtainen tieto tai niin sanottu vaiston varassa toimiminen itsessään eivät voi olla ammatillisen sosiaalityön tietoperustana pätevä argumentti. Henkilökohtainen tieto voi kuitenkin olla käyttökelpoinen tiedon lähde ilmeisten tietolähteiden lisäksi. Asiakkaalla pitäisi silti olla oikeus tietää, mihin sosiaalityöntekijä päätelmänsä ja ratkaisunsa perustaa. Tunteista ja aavistuksista puhumista pitäisi lisätä sosiaalityössä reflektoinnin avulla.

5.5 Käytännön viisaus

Käytännön viisaus syntyy sosiaalityön käytännöissä niin, että sosiaalityöntekijä toimii useita kertoja samankaltaisten ongelmatilanteiden parissa, ja kykenee siirtämään tätä tietoa tilanteesta toiseen (Drury-Hudson 1999, 149–150).

Lastensuojelun sosiaalityössä yhdistetään tapauskohtaisesti sekä teoreettista että käytännön tietoa (Heino 1997, 368; Hackett & Taylor 2014, 2190-2191). Seuraavassa aineistokatkelmassa sosiaalityöntekijä peilaa kokemuksiaan senhetkisessä työssään sitä vasten, miten hän on aikaisemmin toiminut vastaavissa asiakastilanteissa. Tämä käytännössä luotu käsitys on apuna ilmiön ja asiakastilanteen jäsentämisessä sekä asioiden yhteyksien selittämisessä:

Mä en tiiä liittyyks se teorioihin, mut - esimerkiks mulla on ollu hirveesti semmosii nuoria poikia asiakkaina, varmaan enemmistönä semmosia 15, 17-vuotiaita, ja sieltä on tullu niinku nää väkivaltateemat yleensä aika voimakkaina ja kaikenlaiset rikollisuuden selitysmallit ja väkivaltaisen käytöksen selitysmallit ni kylhän niitä aina miettii ku sitä työtä tekee. Mut niit ei osaa ajatella jotenki teorioiks, koska ne on semmosta mitä lukee vaa aina niin paljon ja ne toistuu aina niissä käytännön työtilanteissa sit ne samat tarinat, ja huomaa niit samoja taustatekijöitä ja semmosia niinku millä niitä asioita voi pystyä niinku selittämään.

Ojala (2000, 88) viittaa kokemuksiin käyttöteorian raaka-aineina. Aiempien kokemusten hyödyntäminen on tärkeää lastensuojelutarpeen arvioinnissa, jossa työn luonteeseen kuuluu yllätyksellisyys ja vaade nopeaan toimintaan. Esimerkiksi virka-aikaisessa päivystystyössä korostuu sosiaalityöntekijöiden hetkessä tehdyn arvion tekeminen:

Ja sit jotenkii ehkä myös se ku kuitenkin toi päivystys pyörii meillä myös ni se päivystykseen liittyvä arviointi ja rohkeus tehdä päätöksiä ja lähtee keikalle ja et myös se, et kun ei ikinä tiedä, mitä sieltä päivystyspuhelimesta sitte tulee ku siihe vastaa ni siinä pitää olla koko ajan niinku pystyä kuulostelea, et mikä se tilanne on ja onks se kuinka vakava ja siinä hetkessä tehdä sitä arviointia myös aika nopealla aikataululla.

Ja aika nopeesti tossa oppii sillä tavalla tyypittelemään noitten ilmoitusten sisällöistä, se ei toki aina osu oikeaan se on ihan selvä, kun tämä on hieman epävarma ala, mutta aika hyvin, aika nopeesti siitä nappaa sen sen... Tottakai sen kii-reellisyysasteen täytyykin siitä paljastua, semmonen niinku. Emmä nyt sano, et kyky lokeroida, se on ehkä väärin, mutta se et millä intensiteetillä ja minkä tyyppinen.

Käytännön viisauden turvin sosiaalityöntekijät pyrkivät ymmärtämään toimintatapojaan ja niiden perusteluja. Jotta sosiaalityöntekijä kykenee toimimaan vaativissa ja nopeaa toimintaa kysyvissä tilanteissa, turvautuu hän todennäköisesti aiemmin kokemiinsa samankaltaisten tilanteiden jäsentämiseen ja etsii niistä yhteisiä ulottuvuuksia senhetkisen tilanteen

kanssa. Asiakastyössä toistuvat samankaltaiset ongelmat, joiden parissa työskenneltäessä sosiaalityöntekijälle tulee aiempaan kokemukseen pohjautuva tunne tilanteen oikeimmasta tulkintatavasta. Sosiaalityön arkisissa toimintakäytännöissä ilmiöiden toistuvuus voi muodostua käyttöteoriaksi, johon liittyy sosiaalityöntekijän ajatteluprosessi ja ne oletukset, joiden varaan hän perustelunsa asiakkaan tilanteesta rakentaa.

Et kyl mä nään sen kuitenkin niin, et se kaikki tieto mikä on sehän ohjaa meidän toimintaa ja sitä minkälaisiin lopputuloksiin me, niinku päädytäänkö me sijottaa joku laps vai ei vai asiakkuuteen tai onko se semmonen et voidaan velvottaa asiakkuuteen vai mikä siinä on se meiän näkemys perheen tilanteesta. Sillä meiän omalla tiedolla on merkitystä siihen. Mä en usko että me pystytään olemaan niin ajan tasalla minkään tiedon suhteen niinku uuden tutkimustiedon suhteen, koska se on melkein ku yhen luet ni se on jo vanha. Ehkä noi on vuosien myötä lokeroitunut tuonne myös se tieto, et se on niinku kokemuksena ja semmosena myös et se on semmosta mitä sä et pysty erittelemään jotenkin niinku tai sitä on ehkä vaikee sanottaa.

Aiempi työkokemus voi lisätä sosiaalityöntekijän luottamusta erilaisista tilanteista selviytymiseen. ”Tiedon lokeroituminen” voi tuoda varmuutta ratkaisujen tekemiseen käytännön asiakastilanteissa. Sosiaalityöntekijän henkilökohtainen tietovaranto ja subjektiiviset kokemukset sekä niiden suhde empiiriseen tietoon voivat näyttäytyä rinnakkaisina, mutta myös ristiriitaisina. Tutkimustieto tulee, menee ja muuttuu, mutta työkokemus on pysyväksi tietovarannoksi muuttunutta osaamista.

Työssä tarvittava tieto voi pohjautua myös omassa elämässä saatuihin kokemuksiin. Esimerkiksi lapsen tarpeiden, riittävän hoivan ja huolenpidon arviointia voi tukea oma vanhemmuus:

... Ja tota noi on semmosia, mitkä on vaan iskostunu, et mä en niitä ainakaan osaa... mul on itelläki lapsia. Et tottakai otetaan huomioon nää lapsen kehitykset... Se että eihän ne oo semmosessa aktiivisessa muistissa ku jollain neuvolan terveydenhoitajalla, että mitä pitäis olla. Et mä en tiä pystytäänkö me tossa työssä nii hirveesti niin tarkkaan, ihan tarkkaan tietoon että.

Äitiys ja äitinä oleminen voi olla osa naissosiaalityöntekijän elämäkokemusta. Erään haastatellut sosiaalityöntekijän mukaan äitiyden kokemus voi auttaa ymmärtämään työssä eteen tulevia asioita. Elämäkokemuksellinen ja yksityinen arkitieto kohtaa näin ammatillisen tiedon, jota kartutetaan julkisella elämäalueella, työelämässä (Laine 2005, 124). Omakohtainen tieto ei kuitenkaan vielä ole ammatillisen sosiaalityön tae. Omakohtainen tieto voi auttaa sosiaalityöntekijää saamaan työhönsä uusia näkökulmia. Henkilökohtaiset kokemukset tulevat osaksi ammatillisuutta. (Mt. 124–125.)

Elämäkokemuksiin perustuvaa tietoa on kuitenkin välttämätöntä reflektoida, jotta omakohtaiset kokemukset eivät ala määrittää sosiaalityöntekijän tapaa toimia erilaisissa tilanteissa muihin tiedon lajeihin nojautumisen sijasta. Reflektio ymmärretään oman toiminnan pohtimisena ja arvioivana tutkiskeluna. Reflektio nojaa omasta kokemuksesta oppimiselle. (Karvinen-Niinikoski 2010, 259.) Reflektoidessaan lastensuojelutarpeen arvioinnin aikana tekemäänsä työtään sosiaalityöntekijälle mahdollistuu kyseenalaistaminen ja toisin toimimisen valitseminen. Kyse on toiminnan aikana tapahtuvasta reflektiosta (reflection-in-action). Sen lisäksi myös toiminnan jälkikäteen suoritettu reflektio (reflection-on-action) on tärkeää. (Schön 1983; Karvinen-Niinikoski 2010, 259.) Lastensuojelutarpeen arvioinnissa työskentelevien sosiaalityöntekijöiden on erityisen tärkeää reflektoida jatkuvasti omaa toimintaansa, sillä aikapaineinen, moninaisen tiedon tavoittelua sisältävä työskentely sisältää riskin nopeille tulkinnoille ja haparoiville ongelmanmäärittelyille.

6. OLENNAISET TAIDOT LASTENSUOJELUTARPEEN ARVIOINNISSA

6.1 Asiakassuhteeseen liittyvät taidot

Tämän tutkimuksen aineiston perusteella asiakassuhteeseen liittyvät taidot lastensuojelutarpeen arvioinnin sosiaalityössä pitävät sisällään niin vuorovaikutustaidot kuin eettisten periaatteiden vaalimisen osana lastensuojelutarpeen arvioinnin prosessia. Myös sosiaalityöntekijän kyky tunnistaa omat arvonsa ja asenteensa sekä niiden vaikutukset työssään näyttäytyvät osana asiakassuhteeseen liittyviä taitoja.

Suhteen luominen asiakkaaseen luottamusta synnyttämällä on osa sosiaalityöntekijän vuorovaikutustaitoja. Sosiaalityössä vuorovaikutussuhde asiakkaaseen on ammatillinen sisältäen elementtejä vallasta, oikeuksista ja velvollisuuksista, tuesta ja kontrollista sekä vastuusta. (Karttunen & Hietamäki 2014, 330.) Lastensuojelutarpeen arvioinnin sosiaalityössä kohdataan usein uusia, sosiaalityöntekijälle ennalta tuntemattomia asiakkaita. Kohtaamiset tarkoittavat sosiaalityöntekijän kannalta jatkuvaa itsensä likoon laittamista kohtaamistilanteissa jopa useita kertoja päivässä.

... Nii tota ihan tämmönen käyttäteoria, siis Antti Särkelä, siis todella semmonen yksinkertainen kohtaamisen elementit tavallaan ne vuorovaikutussuhdetta edistävät toimenpiteet, auttavat toimenpiteet ja arviointi niinku jatkuvana, jatkuvasti läsnä olevina elementteinä niin sen huomaa, että välillä niinku et jäsentää niinku sen kautta.

Nii ja täs arvioinnis ollaan kuitenkin sellai semmonen lastensuojelun käyntikortti tai joku tämmöne, että monelle kuitenkin se ensimmäinen kosketus koko aiheeseen, ja ihmisillä on niin paljon ennakkoluuloja, et miten saa siitä ensimmäisestä tapaamisesta sellasen, et asiakkaat ylipäänsä lähtee yhteistyöhön ja näkee siinä niinku minkäänlaista hyvää tai mitään pointtia.

Asiakkaiden kohtaamiseen vaikuttaa jokaisen sosiaalityöntekijän omakohtainen tapa kohdata asiakas. Asiakkaiden ennakko-oletukset lastensuojelusta ovat sosiaalityöntekijöiden mukaan havaittavissa usein negatiivisina, huolen tai pelon ilmentyminä asiakkaan käyttäytymisessä. Arvioinnin sosiaalityössä korostuu vuorovaikutussuhteen luominen, jossa luodaan pohjaa joko omalle tai avohuollon sosiaalityön puolella jatkavan, perheen tulevan sosiaalityöntekijän, työskentelylle. Kyse on ylipäänsä siitä, että asiakkaalle pyritään luomaan suhdetta auttamisjärjestelmän työntekijöihin.

Lastensuojelutarpeen arvioinnin sosiaalityöntekijät tiedostavat hyvin, että ovat asiakassuhteessa läsnä vain muutaman kuukauden ajan. Asiakkaalle sosiaalityöntekijä voi kuitenkin olla merkityksellinen ihminen, jonka kanssa jaetaan vaiettuja ja herkkiä asioita. Sosiaalityöntekijät kokevatkin ristiriitaa sen suhteen, millaisena asiakassuhteen päättymisen näytetään asiakkaalle. Sosiaalityöntekijän ja asiakkaan suhde toisiinsa on horjuva ja väliaikainen. Asiakkaan ja sosiaalityöntekijän välinen vuorovaikutussuhde keskeytyy, ja ammatillisen yhteistyösuhteen rakentaminen siirtyy tosiasiallisesti toisaalle.

Nii ei voi luodakaan ees semmosta suhdetta, koska se on sillai aika ikävää asiakasta kohtaa, et sä lähet hirveen niinku syvälle menemään siinä, kun sä kuitenkin joudut sen siirtämään seuraavalle ja se on tosi kurjaa kaikin puolin sitte, jos asiakas alkaakin luottamaan hirveesti suhun tai kiinnittymään.

Usein tuntuu, et on vaa semmonen selvittelijän rooli ja semmone vähän niinku, semmonen niinku minkä voi, semmonen niinku ohikulkupysäkki, joka arvioi. Et on oikeesti vähän semmonen ja sit sitä vaan miettii, et miten tälle asiakkaalle nyt tulis semmonen niinku hyvä kokemus tästä jollain tavalla. Kyl mä sitä niinku mietin siinä työssä, et sen kaa ois sit helppo sitte seuraavan työntekijän jatkaa sitä työskentelyä.

Mikäli lapsen lastensuojeluasiakkuus aloitetaan lastensuojelutarpeen selvityksen jälkeen, rakennetaan haastateltujen sosiaalityöntekijöiden mukaan lastensuojelutarpeen arvioinnin sosiaalityössä pohjaa tulevalle työskentelylle. Lastensuojelutyön organisointi erillisiksi yksiköiksi ei mahdollista asiakkaalle sosiaalityöntekijöiden mukaan pysyvää kiinnittymistä yhteen sosiaalityöntekijään. Sosiaalityöntekijä joutuu työskennellessään fokusoimaan toimintaansa siihen, että asiakas ei kiinnittyisi liikaa häneen. Sosiaalityöntekijä säätelee asia-

kas-työntekijäsuhteen etäisyyttä, ja pyrkii luomaan tilanteeseen nähden riittävän hyvän asiakassuhteen. Sosiaalityöntekijät pyrkivät auttamaan tulevan asiakas- ja vuorovaikutussuhteen luomista siten, että asiakkaan kokemus yhteistyöstä lastensuojelun kanssa olisi mahdollisimman myönteinen jo lastensuojelutarpeen arvioinnin vaiheessa. Tällä halutaan pedata hyvää jatkumoa asiakassuhteelle avohuollon sosiaalityössä ja kantaa eettinen vastuu asiakassuhteen siirtymisestä niin, että se tuottaa asiakkaalle mahdollisimman vähän harmia. Arvioinnin sosiaalityössä ikään kuin halutaan mahdollistaa onnistunut palvelu, jonka tähtäimessä on hyvä lähtökohta tulevalle työskentelylle. Samalla pyritään lisäämään luotamusta instituutioon (Metteri 2003, 95), kuntaan lastensuojelupalvelujen tarjoajana. Sosiaalityöntekijä pyrkii luomaan ituja ja hyvää vuorovaikutuksellista kohtaamista oman toimintansa kautta lastensuojelujärjestelmän ja asiakkaan välille.

Vaikka lastensuojelutarpeen arvioinnin sosiaalityöntekijät pidättäytyvät "liian hyvän" vuorovaikutussuhteen luomisesta tai vähintäänkin säätelevät sitä suhteessa asiakkaaseen, eivät sosiaalityöntekijän hyvät vuorovaikutustaidot menetä merkitystään lastensuojelutarpeen arvioinnissa. Sosiaalityöntekijän rohkeus kohdata asiakkaan vaikea tilanne rauhallisesti nähdään edellytyksenä sille, että asiakas uskaltaa kertoa tilanteestaan sosiaalityöntekijälle.

Mut ehkä mä palaisin siihen rohkeuteen vielä siinäkin että tavallaan se rohkeus toisaalta ottaa vaikeitakin asioita puheeks, tarttuu hankaliin ja ikäviin hommiin, mut sit toisaalta se tietynlainen niinku rohkeuden kautta syntyvä levollisuus mikä välittyy myös asiakkaille, et hei sä voit kertoa mulle ihan mitä tahansa, et mä en siitä hätkähdä, et mä kestä sen. Mä kestä sen! Mut se on tosi tärkeä niinku luppa sille asiakkaalle, et hän voi puhua kaikenlaisista asioista ilman, et toi työntekijä nyt tossa brakaa sitten, et ei tarvii lähtee häntä lohduttamaan, et jotenkin semmonen rohkeus.

Ehkä sit myös, et jos voidaan olla ihmisiä, joillekka kerrotaan niistä kipeistä asioista niinku tyyliin ensimmäistä kertaa ikinä, ni ehkä avaa jotain semmosta pidempääkin terapeutista prosessia, mitä ehkä sitte jatketaan niinku jossain muussa palvelussa, mut että pystyy käynnistämään jotain sille kyseiselle henkilölle tärkeitä prosessia. Rohkasemaan siihen, jotenki vaikeitten asioiden käsitte-lyyn.

Asiakkaan kohtaamisen taidot nivoutuvat myös lastensuojelutarpeen arvioinnin sosiaalityöntekijän ammattieettiseen osaamiseen. Riittävän objektiivinen ja ammattimainen suhtautuminen on rohkeutta kuulla asiakkaan kertomat asiat sellaisina kuin hän ne tuottaa. Sosiaalialan ammattilaisen eettisissä ohjeissa (2013, 15) painotetaan, kuinka asiakkaan aitoon kuuntelemiseen ja kuulemiseen sisältyy asiakkaan hyväksyminen myös vaikeissa ja haastavissa tilanteissa. Kyse on myös asiakkaan hyväksymisestä ainutkertaisena (Banks 1995, 26–27).

Asiakkaan yksityisyyden kunnioitusta vaaditaan kaikissa sosiaalityön prosesseissa. Lastensuojelutarpeen arvioinnin sosiaalityöntekijän on osattava arvioida lapsen tilanne niin, että perheen yksityisyyden kunnioitus mahdollistuu. Lastensuojelun laatusuosituksissa (2014, 14–16) korostetaan lapsen etua arvioitaessa lievimpää riittävää puuttumista lapsen tilanteeseen. Sen mukaisesti sosiaalityöntekijöiden on työssään tehtävä ratkaisuja alimmalla mahdollisella tasolla, jolla perheen tilanteeseen saadaan riittävä ja tarvittava muutos. Lievimmän puuttumisen periaate pätee myös lastensuojelutarpeen arvioinnin sosiaalityössä, jossa sosiaalityöntekijän on osattava vetää rajat selvittelytyön laajuudelle ja tiedon hankkimiselle. Tämän tutkimuksen sosiaalityöntekijöiden mukaan lievimmän puuttumisen periaate on sidoksissa myös sosiaalityöntekijän omiin arvoihin ja asenteisiin:

Ni sehän on taito myös miettiä miten paljon sitä asiaa nyt selvitellään sit, et oikeesti ettei nyt kuitenkaan lähde sillei, tavallaan kuitenkin kunnioittaa sen perheen yksityisyyttä myös.

Toi on varmaan myös vähän sitä niinku, että pystyy ohittaa vähän semmosia niinku keski, tai siis sillä tavalla jos on omia normeja tai asenteita ja näin... Et ei anna niitten niinku tavallaan vaikuttaa myöskään liikaa, vaan miettii just sitä, et mikä on niinku riittävä vanhemmuus ja mikä tälle lapselle on se riittävä vanhemmuus.

Sosiaalityöntekijältä vaaditaan kykyä tiedostaa omat asenteensa, joiden vaikutusta omaan ajatteluun tulisi pystyä pohtimaan säännöllisesti. Asiakkaiden elämäntapa ja heidän tekemänsä valinnat voivat olla sosiaalityöntekijälle vieraita ja sellaisia, joihin sosiaalityöntekijällä ei ole omakohtaista kosketusta. Sosiaalityöntekijän omalla perhehistorialla voi olla merkitystä siihen, kuinka hän toimii työssään (Dutton & Kohli 1996, 72). Sosiaalityönteki-

jöiden sitoumukset, näkemykset ja käsitykset riittävän hyvästä lapsuudesta, toimivista perhesuhteista ja lastensuojelun keinoista auttaa voivat vaihdella (Pösö 2007, 68). Koska lastensuojelutarpeen arvioinnissakin toimitaan erilaisten asiakasryhmien kanssa, eri kulttuuriin, normien ja elämäntapojen tietämys on tärkeää (Pekkarinen 2011, 74). Laitinen ja Kemppainen (2010) kirjoittavat eroja kunnioittavasta sensitiivisestä etiikasta. Siinä annetaan sijaa sosiaalityöntekijän itseanalysoinnille suhteessa omiin työtehtäviin, toimintaan ja ammatillisuuteen. Yhtälailla tärkeää on näiden analysointi suhteessa sosiaalityöntekijän omaan ihmiskäsitykseen.

6.2 Hallinnolliset taidot

Sosiaalityöntekijän hallinnolliset taidot lastensuojelutarpeen arvioinnissa koostuvat haastateltujen sosiaalityöntekijöiden mukaan oman työn suunnittelun taidoista, ajanhallintataidoista, priorisointitaidoista ja dokumentointitaidoista.

Työskentelyn fokusointi ja priorisointi auttavat lastensuojelutarpeen arvioinnin sosiaalityöntekijöitä pitämään asiakasprosessin hallinnassa. Tähän sisältyy kuitenkin uhka asiakasallisuuden heikkenemiselle:

Et varmaan semmonen suunnittelu on yks semmonen ehkä, huomaa tässä työssä, semmonen eräänlainen työmenetelmä, et joidenkin asiakkaiden kaa joutuu hirveen paljon etukäteen suunnittelemaan niit tapaamisii ja koko sitä selvityksen rakennetta, millon puhutaan mistä ja kenen kanssa, missä järjestyksessä, missä kokoonpanossa, missä tavataan ja joidenkin kanssa ei oo niin justtiinsa, menee ihan miten vaan, se keskustelu sujuu. Joidenki kaa täytyy jo etukäteen parin kanssa jo miettiä, et tänään puhutaan vaan näistä asioista, ja niinku melkein piirtää paperille, et nyt ei puhuta tänään mistään muusta, et sekin on semmonen tietynlainen työmenetelmä, semmonen rajaaminen ja suunnittelu. Et jotenkin saa semmosen struktuurin siihe.

Ja sitte palautelomakkeessa lukee, että keskusteltiin sinulle tärkeistä asioista. Niin no se on tietenkin ei, koska me rajattiin niitä.

Asiakkaiden tuottaman puheen rajaamista perustellaan esimerkiksi työprosessin sujuvuudella, jota tietty tarkasti asiakastapaamisissa ja lastensuojelutarpeen arvioinnin prosessissa toteutettu etukäteissuunnitelma voi sosiaalityöntekijän näkökulmasta edistää. Lastensuojelutarpeen arvioinnin sosiaalityön näkökulmasta on kyse myös institutionaalisen tehtävän toteuttamisesta, jossa olennaista on saada riittävä käsitys asiakkaan tilanteesta, jonka turvin lapsen asia voidaan siirtää palvelujärjestelmässä eteenpäin tai sieltä kokonaan pois. Sosiaalityöntekijän tehtävänanto lapsen lastensuojelutarpeen arvioijana päättyy, kun lastensuojelun tarve on työskentelyn aikana tai päätteeksi todettu joko tarpeelliseksi tai tarpeettomaksi. Asiakkaan näkökulmasta voi pahimmillaan käydä niin, että asiakkaan kokemusperäinen tieto alistetaan institutionaalisia tarpeita varten kerätylle tiedolle. Keskustelun vapaata kulkua voidaan rajata, ja keskittyä olennaiseen tiedonhakuun vain sosiaalityöntekijöiden määrittelemistä asioista. Asiakkaan kannalta sosiaalityöntekijäjohtoinen tapaamisten suunnittelu voi siis sisältää uhkan osattomuudelle omassa asiassaan. Silloin voi käydä niin, että sosiaalityöntekijä kenties epätarkoituksenmukaisesti rajaa asiakkaan halua keskustella asiakkaalle tärkeistä asioista.

Auttamisen edellytykset kytkeytyvät toisaalta vahvasti niin sosiaalityöntekijän priorisointi- ja ajanhallintataitoihin kuin harkinnan mahdollisuuksiinkin. Ammatillinen harkinta asiakkaiden kanssa työskentelyssä kytkeytyy ajallisiin raameihin, joita ei voi ylittää.

Ja kyllä mä varmaan rajaan itteeni silläki lailla että, tietysti jokaisella on oma tyyli, et miten ne on ne tietää ketä on itellä, et kyl mä jou'un ne melekein nii, kyl mä sen pinon katon aina joka päivä. Et mul on jossain tärkeysjärjestyksessä. Et ne tulee niin ku ilman mitään, ei mun tarvii niitä ruveta laittaa näin vaan, riittää kun mä nään ne, et palaa mieleen et kuinka paljon niitä on siinä. Et vähän sekin sitte, että jaa tässä pitää nyt ruveta tekee selvitystä ja menee aikarajat kohta. Mutta sitten se pitää aina muistaa, että kenenkään lapsen tai nuoren asia ei saa kärsiä mistään aikarajoista eikä tämmöstä, et nehän pitää aina mennä etusijalle kuitenkin. Mut et missä ne menee se raja, kuinka pitkälle sä meet. Ettei olla sitte lööpeissä tuolla jossain, se pitää kattoo kuitenkin.

Ja sen huomaa, jos tulee kova niinku suma niin sillonhan se ne jää vähän vähemmälle tai sit sä vedät niitä nopeemmin niitä selvityksiä että sitten jos jossain kohtaa et tässä vois vielä tavata kerran ja vähän varmistella, et sit jos tulee pal-

jon ni sit se jää ja sit, jotta näissä aikarajoissa pysytään. Tottakai välttämättömät aina hoidetaan ja jos arvioidaan, et että täytyy tavata niin toki, mutta kaikki semmonen ekstra, et sen kanssa joutuu sillä tavalla.

Niinku työn rajaaminen on tärkeätä ja sit kun tosiaan niitä ilmoituksia tulee valtavasti ja kuitenkin me ollaan, jos jotain sattuu niin pitäis huolehtia siitä vastuusta silloin että, on tehny ne asiat, mitä pitääkin että sitten jos sitä lähtee kauheesti tekemään ja menemään yli rajojen niin se oleellinen työ kärsii siitä.

Sosiaalityöntekijän olennainen taito on rajata työtään (Dutton & Kohli 1996, 67). Tässä tutkimuksessa haastateltujen sosiaalityöntekijöiden mukaan työn rajaamiseen sisältyy vastuu keskittyä niiden asioiden selvittämiseen ja tekemiseen, mitä ensisijaisesti vaaditaan. Ylimääräiseksi luokiteltavan työn tekeminen voi viedä resursseja perustehtävän toteuttamiselta. Välttämättömän ja riittävän asiakastyön määrän ja laadun määrittely tapahtuu lopulta sosiaalityöntekijälähtöisesti, mutta liittyy olennaisesti lainsäädännön asettamiin normeihin sekä organisaation rakenteisiin ja ehtoihin palveluiden järjestämisestä. Sosiaalityöntekijän oma halu, kyky järjestellä aikataulujaan ja priorisoida työtehtäviään on vain toinen osa sitä tapahtumaketjua, jossa määrittyy voiko sosiaalityöntekijä toisinaan tarjota asiakkaalle hie-
man parempaa ja tiheämpää asiakaspalvelua. Lainsäädännön tasolla määritellään ne ajalliset rajat, joiden sisällä lastensuojelutarpeen selvitys tehdään. Lastensuojelulain mukaisten määräaikojen toteutumista ja palvelujen saatavuutta valvotaan paitsi kuntien omavalvontana, myös aluehallintovirastoissa ja Valvirassa (Valvira 2015, 15–18). Organisatoristen rajojen noudattaminen vaatii sosiaalityöntekijältä oman työnsä ja sen rajojen tarkkaa sisäistämistä. Organisaation tasolla taas määritetään ne ammatilliset rajat ja ehdot työskentelylle, joita voidaan tai ei voida ylittää. Haastateltujen sosiaalityöntekijöiden mukaan oleellinen työ näyttää painottuvan organisaation ohjeiden ja lainsäädännön noudattamiseen, jotka ovat osaltaan vastuullista sosiaalityötä.

Sosiaalityöntekijöiden hallinnollisiin taitoihin liittyy myös asiakastyössä kertyvän tiedon dokumentointi. Lastensuojelutarpeen arvioinnin sosiaalityöntekijät tuottavat työssään jatkuvasti kirjallisia dokumentteja. Asiakastyön dokumentointi on vaativaa työtä, joka sisältää sosiaalityöntekijän kyvyn hyödyntää kirjoittamisensa tukena kaikkea saatavilla olevaa tietoa. Sosiaalityöntekijän pitää kyetä kirjoittamaan ymmärrettävää tekstiä, jonka sisällön asiakas voi helposti omaksua. Kieli toimii tärkeänä välineenä sosiaalityöntekijälle asiakas-

työstä kirjoitettaessa ja tietoa muodostaessa. Kielellä jäsennetään toimintaa ohjaavia syyseuraussuhteita. (Kääriäinen 2005, 166). Samalla lastensuojelutarpeen selvityksen aikana koostettujen asiakirjojen ja erityisesti lastensuojelutarpeen selvityksen yhteenvedon tarkoituksena on hyödyttää asiakasta ja samalla tukea avohuollon sosiaalityössä jatkuvaa asiakkuutta ja asiakkuuden prosessien jäsentymistä.

Ja tohon liittyen ehkä niinku se taito ja osaaminen myös se, et semmosen tieteellisen tiedon mitä itsellä on ja mitä on niinku kartottanu ni sen muotoileminen semmoselle kielelle, että sen ymmärtää kuka tahansa joka lukee sitä yhteenvedoa, et sen niinku pystyy tuottamaan kirjallisessa muodossa sellasena, et asiakaskin ymmärtää, et minkä takia tää asiakkuus alotetaan. ..Sit mä näkisin ton dokumentoinnin myös sillein menetelmänä. Et se on niin vahvassa roolissa tässä että... Et se yhteenvedo tuo sen asiakkaan tilanteen niin eri tavalla sit ku se on kirjoitettuna niin, hänelle se on tosi tärkeitä tai merkitystä miten se on kirjoitettu.

Lapsen ja perheen pulmien jäsenitys sekä ratkaisuehdotusten tekeminen tulee näkyväksi myös dokumentoinnissa, jossa sosiaalityöntekijän havainnot kirjoitetaan paperille lastensuojelutarpeen selvityksen yhteenvedona. Haasteena on erottaa fakta sosiaalityöntekijän mielipiteistä (Dutton & Kohli 1996, 68). Sosiaalityötä voidaan ajatella tulkintatyönä, jossa analyttisyydelle on tarvetta. Sosiaalityöntekijän on kyettävä riittävään todennäköisyyteen perustuen tekemään päätös kulloisenkin asiakastapauksen faktoista. Faktat on perusteltava tarkasti ja sosiaalityöntekijän on osattava vastata kysymyksiin millä perusteella faktat on valittu ja mikä tekee niistä tärkeitä. (Sinko 2004, 97.) Tämän tutkimusaineiston perusteella sosiaalityöntekijät kokevat, että heidän tulee kyetä perustelemaan lapsen tilanteeseen liittyvät huolet kirjallisesti ja niin, että dokumentoitujen perustelujen varaan voidaan lastensuojeluasiakkuuden alkaessa alkaa rakentaa eettisesti kestävää, asiakkaan tarpeista lähtevää sosiaalityötä.

6.3 Tiedonmuodostuksen taidot

Sosiaalityöntekijän tiedonmuodostuksen taitoihin lastensuojelutarpeen arvioinnissa vaikuttavat tutkimusaineiston perusteella monet tekijät. Työparityö ja yhteistyö muiden ammattilaisten kanssa tukevat kokonaisnäkemysten muodostumista asiakkaan tilanteesta. Sosiaalityöntekijät painottavat asiakkaan ja lapsen tietoon nojautumista koottavan tiedon osana alueena. Sosiaalityöntekijä tarvitsevat työssään myös analyysi- ja päätöksentekotaitoja.

Tiedonmuodostus ja tiedontuotanto ovat molemmat olennaisessa roolissa lastensuojelutarpeen arvioinnin sosiaalityöntekijältä edellytettävissä taidoissa. Tiedonmuodostus porautuu tiedon sisällön ja laadun tutkimiseen. Tiedonmuodostuksessa kyseenalaistetaan aiempaa tietoa sekä luodaan ja omaksutaan uutta tietoa. Tiedontuotanto on osa tiedonmuodostusta, mutta tiedontuotannosta puhuttaessa huomio kiinnittyy myös varsinaiseen tiedonkeruuseen ja sen vaiheisiin, kuten tiedon käsittelyyn, luokitteluun ja tallennukseen. (Walls 2005, 27.) Thompsonin (2009, 92) mukaan tietojen hallinta ei kuitenkaan ole vielä riittävää siihen, että sosiaalityön käytäntö olisi tehokasta ja asiakas tuli autetuksi. Tiedonmuodostuksessa olennaiset kysymykset liittyvät siihen, kuinka sosiaalityöntekijät keräävät tarvitsemaansa tietoa ja millä tavalla he analysoivat sitä.

Lastensuojelutarpeen arvioinnissa tiedonmuodostusta asiakkaan tilanteesta ei tehdä yksin, vaan siihen osallistuu sosiaalityöntekijän lisäksi työpari, asiakas ja usein myös yhteistyökumppaneita. Sosiaalityöntekijät työskentelevät lastensuojelutarpeen arviota tehdessään joko toisen sosiaalityöntekijän tai sosiaaliohjaajan kanssa. Tieto voi olla työkäytännöissä kollektiivisesti muodostettua, jolloin tieto heijastuu jokaisen sosiaalityöntekijän yksilöllisiin ajatteluprosesseihin. Haastateltujen sosiaalityöntekijöiden mukaan tiiviin tiimityöskentelyn, yhteisen keskustelufoorumin ja työparityön etuna on jatkuva mahdollisuus jakaa asiakastyön kannalta olennaisia tietoja kasvotusten. Toisten kanssa työskentely mahdollistaa myös toisilta oppimisen. Lastensuojelutarpeen selvitys tehdään pääsääntöisesti aina kahden työntekijän voimin, jolloin arvio ei perustu vain yhden työntekijän tekemiin päätelmiin.

Must jotenki tuntuu, et myös se, et tehään aina alati vaihtuvien niinku parien kanssa sitä työtä, et jo se itsessään on semmonen jatkuva taitojen tavallaan jotenki semmonen välittävä elementti siinä tiimitasolla, että ne taidot tulee jaetuksi

niinku koko ajan. Mut se ei oo ehkä kauheen semmosta niinku tietosta aina tai se tapahtuu ehkä huomaamatta.

No mun mielestä se on nimenomaan sitä reflektointia, elikkä osaa ja pystyy refleктоimaan yhdessä työparin kanssa ja työryhmässä ja yhdessä myös asiakkaiden kanssa. Mut sit mä mietin myös sitä, että sithän se on myös sitä konsultointia, että ei tarvii tietää kaikkee eikä osata kaikkee, et voi myös kysellä muita, et voi myös kysellä muilta, jotka ehkä tietää ja osaa paremmin. Myös työryhmän ulkopuolella, muita tahoja.

Ja jotenki suhteuttaa sitä tietoa, mitä saa eri ammattilaisiltaki, samasta perheestä tai samasta lapsesta. Kokonaiskäsityksen muodostaminen.

Sosiaalityössä todellisuus ei ole yksiselitteinen asia, vaan sen rakentamiseen pyritään yhteistoiminnallisesti ja moniäänisesti (Pohjola 1999, 112; 123). Lastensuojelutarpeen arvioinnin sosiaalityöntekijät koordinoivat asiakasprosessia, ja kokoavat muiden alojen ammattilaisia lapsen tilanteen äärelle. Työpari- ja tiimityöskentelyn lisäksi sosiaalityöntekijän tiedonmuodostuksen tukena ovat muut ammattilaiset ja asiakkaat itse. Sosiaalityöntekijät asettuvat yhdessä kollegoidensa ja asiakkaiden kanssa niin tiedontuottajiksi kuin – jakajiksikin. Sosiaalityöntekijän on pyrittävä omalla toiminnallaan edesauttamaan tiedon muodostamista ja tiedonvaihtoa eri ammattilaisten välillä. Sosiaalityöntekijä ikään kuin rakentaa lapsen, perheen ja eri ammattilaisten välille suhteita, joiden avulla tiedon yhteen nivominen mahdollistuu. Eri positioista käyty yhteinen dialogi asiakkaan tilanteesta ja siihen liittyvistä osatekijöistä monipuolistaa asiakkaan tilanteen arviointia. Puhutaan vaaka-suorasta eli horisontaalisesta tiedonmuodostuksesta (Walls 2005, 35). Yhteisen ja moniäänisen keskustelun perusteella lastensuojelutarpeen arvioinnin sosiaalityöntekijöiden on mahdollista jakaa vastuuta asiakkaan tilanteen määrittelystä ja ratkaisuehdotuksista myös muiden ammattilaisten kanssa.

Tiedonmuodostuksessa asiakkaalla on tärkeä rooli. Asiakas voi määrittänyt tiedon kohteeksi, tiedon rinnakkaiseksi tuottajaksi tai tiedonhaltijaksi (Ojaniemi & Rantajarvi 2010, 224). Asiakkaan asema tiedon rinnakkaisena tuottajana tukee lastensuojelutarpeen arvioinnin sosiaalityöntekijöiden pyrkimystä kokonaisvaltaiseen ja mahdollisimman monipuoliseen tiedon saamiseen ja tuottamiseen lastensuojelutarpeen selvitysprosessin aikana.

Arvioitavien asioiden moninaisuuden kanssa selviytymisessä sosiaalityöntekijät tukeutuvat esimerkiksi lapsinäkökulman ensisijaisuuteen, jonka eräs haastateltu sosiaalityöntekijä näkee työskentelyn ohjenuorana. Aineiston perusteella sosiaalityöntekijöillä on kuitenkin pyrkimys siihen, että erityisesti lapsen aito kuuleminen voisi toteutua lastensuojelutarpeen arvioinnin aikana. Lastensuojelutarpeen arvioinnin sosiaalityössä lapsinäkökulman tavoittamista haastaa erityisesti riittävän ajan löytäminen tarkkaan arviointiin lapsen tilanteesta. Lapsinäkökulmaa tavoitellessaan sosiaalityöntekijä joutuu tekemään valintoja tietojen ensisijaisuudesta ja arvottamaan kysymistä. Taitava arvioinnin sosiaalityöntekijä ymmärtää ja osaa harkita, mitä asioita hänen pitää kysyä lapselta tai hänen vanhemmaltaan. Sosiaalityöntekijän on ammattitaitonsa turvin osattava päättää, mitä hän haluaa tietää ja minkä verran asiaa on tarpeen selvittää. Sosiaalityöntekijän kyky olennaisen erottamiseen epäolennaisesta korostuu arvioinnin sosiaalityössä, koska sosiaalityöntekijän ajallinen työpanos yhden lapsen ja perheen kanssa työskentelyyn on lyhyt. Thompsonin (2009, 104-106) mukaan analyttiset taidot auttavat sosiaalityöntekijää pilkkomaan tilanteita tai asioita pienempiin osiin niin, että tilanteiden ja asioiden väliset suhteet saadaan näkyviin. Analyttisten taitojen myötä sosiaalityöntekijät pystyvät erottamaan olennaiset asiat vähemmän tärkeistä, ja ymmärtämään syy-seuraussuhteita. Analyttisiä taitoja tarvitaan suunnittelussa, ongelmanratkaisussa ja asioiden tärkeysjärjestyksen punnitsemisessa.

Ja jotenki se, että ku tässä pitää arvioida niin montaa eri asiaa niin muistais aina sen, että se lapsi on keskiössä ja miten ne asiat, mitä siinä kysellään ja arvioidaan ni miten ne liittyy nimenomaan siihen lapseen. Et jotenki se lapsinäkökulma siinä, et se olis keskiössä.

Jotenkii mä näkisin, että meidän ammattitaitoo on se, että me osataan kysyä niitä kysymyksiä, jotka kertoo, et kannattaaks meidän sit kysyä ne 10 seuraavaa... Semmonen suhteellisuuden taju oltava siinä ja kuitenkin mä en pysty työskentelemään niiden kaikkien asioiden kanssa, et meidän täytyy kuitenkin päästä kohdistamaan sitä työskentelyä siihen siinä hetkessä tärkeimpään.

Sosiaalityöntekijät arvioivat lapsen tilannetta, jolloin lapsi on tiedon kohteena - hänestä, hänen elämästään ja kokemuksistaan ollaan kiinnostuneita. Lapsella ja hänen vanhemmiltaan on aina subjektiivista tietoa ja omakohtaisia kokemuksia, jolloin heillä oleva tieto ja

pyrkimys sen tavoittamiseen on tärkeää arvioinnin sosiaalityössä. Lapsen tilanne arvioidaan ja dokumentoidaan, ja tieto on päätöksenteon pohjana esimerkiksi tehtäessä päätöstä lapsen lastensuojeluasiakkuuden aloittamisesta. Päätöksentekoa varten tarvitaan tietojen keräämistä, tutkimista ja hiomista (Kääriäinen 2003, 26), mikä ei ole helppoa maksimissaan kolmen kuukauden työskentelyn aikana.

Yksilöllisiin asiakastilanteisiin ja laajempiin yhteyksiin liittyvien tietokokonaisuuksien hallinta on tärkeässä asemassa arvioinnin sosiaalityössä. Sosiaalityöntekijän tulee kyetä yhdistämään asiakkailta ja yhteistyökumppaneilta saamaansa, itse hankkimaansa ja hänellä koulutuksensa ja työkokemuksensa perusteella olevaa tietoa toisiinsa. Yhtälailla lapsen ja vanhempien tuottamia asioita peilataan lastensuojelutarpeen arvioinnin sosiaalityötä Helsingissä ohjaavaan arviointimalliin. Tämän tiedon analysointi on osa tiedonmuodostuksen prosessia.

Siis eihän mikään koulutus valmista suoraan johonkin työtehtävään, et se niinku työ opitaan käytännössä ihan muualla kuin yliopistossa. Mut se, et sosiaalityöntekijöiltä edellytetään kuitenkin sitä niinku ylempää korkeakoulututkintoa, niin siinä on tavallaan se, että jotta sä saat maisterin paperit, niin täytyy kyetä semmoseen tietojen yhdistämiseen, uuden omaksumiseen ja niinku jotenkin semmosen tietty motivaatiokysymys myöskin, et sun täytyy olla motivoitunu tekee asioita.

Ja varmaan just sit jotenkin niinku niitten asiakkaan kertomien tietojen ja kertomusten peilaamista siihen tutkimustietoon ja siihen meidän arviointimalliin ja kriteeristöön ja jotenkin semmosen analyysin kokoomista tietyllä tavalla. Semmosta eräänlaista tutkimuksen tekoa sekin.

Yliopistokoulutuksen läpikäytyään sosiaalityöntekijän tulisi hallita tietyt tieto- ja taitokokonaisuudet, jotka antavat perusedellytykset sosiaalityöntekijän tehtäviin. Sosiaalityöntekijä toimii ikään kuin tiedon suodattajana, jonka tärkeänä tehtävänä on koostaa ymmärrettävä ja koherentti kokonaisuus lapsen elämäntilanteesta. Sosiaalityöntekijän on osattava yhdistää lapsen elämäntilanteeseen liittyvät tiedot irrallisista faktoista kokonaisuudeksi. Ne on myös kyettävä suhteuttamaan ja tulkitsemaan (Rostila 2001, 69). Puhutaan sosiaalisesta

diagnoosista, jossa ihminen, tilanteet, asiat ja tapahtumat ymmärretään suhteissaan (Eskola 1991, 62; Richmond 1917).

6.4 Auttamisen taidot

Tutkimusaineiston perusteella luen sosiaalityöntekijän auttamisen taitoihin asiakkaan voimavarojen tunnistamisen ja vahvistamisen, kyvyn lisätä perheenjäsenten ymmärrystä tilanteestaan ja konkreettisen avun tarjoamisen arvioinnin aikana. Aineiston valossa sosiaalityöntekijät kokevat asiakkaiden auttamiseen liittyvät mahdollisuutensa ristiriitaisina.

Lastensuojeluun liitetään lapsen elämäntilanteeseen liittyvien riskien arviointi, ja ongelma-keskeinen lähestymistapa saattaa viedä huomiota perheessä olevista positiivisista asioista. Lastensuojelutarpeen arvioinnin sosiaalityöntekijöillä on halu auttaa lapsia ja perheitä huolimatta siitä, että heidän työskentelynsä fokus on lapsen tilanteen lyhytaikaisessa arvioinnissa. Ensiksi auttaminen on lapsen ja perheen voimavarojen tunnistamista ja vahvistamista:

... Meiän työhön liittyy myöskin se, että me kartotetaan ne voimavarat. Niin jotenkin nehän on ne, jotka kompensoi niitä huoliakin, että jotenkin tää on aika yksipuoleinen näkemys siitä, et mitä pitää mitata. Et kaikilla ihmisillä varmaan on sekä että, myöskin niin kun lastensuojelun ulkopuolella, et mitkä on ne sit jotka ne tarvii sitä tukee lisää, ja mitkä on taas sellasia, jotka ikäänkun on jo niillä voimavaroilla hoidossa tai sillä palvelulla. Voimavara voi olla se, et on hakeutunut palveluun. Tai ominaisuus, voi olla eri asioita, et sitä niinku mitattais myöskin sitä, mietin sitä selvitystäkin ihan käytännössä, et se voi olla sellasta voimaannuttavaakin aika pitkälti. Ja silläkin voi olla merkitystä.

Hyvän etsiminen ja aktivoiminen kuuluu sosiaalityöhön. Kun asiakas näkee sosiaalityöntekijänkin luottavan asioiden muuttumiseen, luo tämä asiakkaalle toivoa. (Laitinen & Kempainen 2010, 163, 170) Eräs tutkimuksessa haastatelluista sosiaalityöntekijöistä tuo edellä esitetyssä aineistokatkelmassa esiin sen, kuinka sosiaalityöntekijöiden on aina muistettava positiivisten ja hyvien asioiden esiin nostaminen sekä niistä keskustelu perheenjäsenten

kanssa. Sosiaalityöntekijöiden keskeinen taito on tunnistaa asiakkaiden voimavarat vaikeassakin tilanteessa ja pyrkiä kasvattamaan asiakkaiden tietoisuutta omista vahvuuksistaan. Voimavaroihin keskittyminen ja hyvä asiakassuhde lisäävät myös vanhemman lapsitietoisuutta (Hietamäki 2015, 144).

Toiseksi auttamisella tähdätään ylipäänsä asiakkaan tiedon lisääntymiseen omasta tai perheensä tilanteesta ja pulmista. Erityisesti lapselta saatu tieto hänen omista näkemyksistään ja kokemuksistaan on tärkeä saattaa tietoon hänestä huolta pitävillä henkilöillä. Lapselta tai muilta perheenjäseniltä saatu tieto pyritään välittämään sosiaalityöntekijän johdolla laajemmalti perheenjäsenten tietoisuuteen.

Ja sit ehkä se kun jotenki kuunnellaan kaikkia osapuolia, et tavataan vanhempia erikseen ja yhdessä ja lasta niin siinä tulis sitte niinku sille perheelle, usein on semmonen niinku olo jotenki, et ne perheenjäsenetkään ei oo tienny mitä kukakii ajattelee siitä tilanteesta. Et se tuo sinänsä niinku arvokasta tietoo myös heille, et tulee joku selkeys siitä, mitä kukaki ajattelee siitä tilanteesta ja ihan jo silläkin, että niistä asioista puhutaan avoimesti niin voi varmaan jo päästä eteenpäin.

Ja sit mä aattelen, et onhan se semmonen rooli se, että yrittää oikeesti sit näitä asioita ajatella lapsen näkökulmasta, niin ku perheiden tilanteita ja ehkä niiden, et se on mun mielestä se selkee rooli olla tavallaan vanhemmille se, joka kertoo näitä asioita, että miltä tää nyt lapsesta tuntuu.

Alkuarviointia koskevassa tutkimuksessa on todettu, että tiedon välittäminen vanhemmille lapsen kokemuksista liittyen muun muassa hänelle tärkeisiin henkilöihin, vapaa-aikaan ja huolenpitoon on vanhempien kokemuksiin pohjautuen vähäistä (Hietamäki 2015, 136). Juhilan (2006, 179) mukaan työskentelyn dialogisen otteen, jossa tietojen vaihto on vuorovaikutuksellista ja kahdensuuntaista, toivotaan lisäävän toisaalta asiakkaan tietoa omasta tai perheen tilanteesta ja toisaalta taas sosiaalityöntekijän ymmärrystä lapsen tai perheen tilanteesta. Sosiaalityöntekijän on kyettävä viemään vanhemmille lapsen viesti. Tätä varten sosiaalityöntekijän täytyy hallita erilaisia puolesta puhumisen tekniikoita. (Mt.) Tämän tutkimusaineiston valossa lastensuojelutarpeen arvioinnin sosiaalityöntekijät pyrkivät aidosti kuuntelemaan perheenjäseniä toimien samalla myös tiedonvälittäjinä perheenjäsenten

välillä. Jo se, että aikuiset tulevat tietoiseksi lapsen kokemuksista, voi auttaa vanhempia jatkossa huomioimaan lapsen tarpeen paremmin. Parhaimmillaan kyse on siitä, että sosiaalityöntekijän avulla lapselta ja muilta perheenjäseniltä saatu tieto näyttäytyy toisilleen rinnakkaisina totuuksina ja kokemuksina, jotka yhdessä rakentavat moniäänistä kuvaa lapsen tilanteesta.

Pelkkä perheenjäsenten kokemustiedon välittäminen muille perheenjäsenille ei ole kuitenkaan riittävää. Asiakkaan pitäisi saada tuekseen kaikki relevantti tieto hänelle merkittävistä asioista. Asiakas tarvitsee yleensä tietoa sellaisista asioista, joita hän ei ole kohdannut aiemmin ja joista hän ei tiedä mitään eikä siksi kykene ymmärtämään niitä. (Paasio 2014, 139–141.) Lastensuojelutarpeen arvioinnin sosiaalityöntekijöiden mukaan tietoa on tärkeää antaa asiakkaille niin selkeästi, että he ymmärtävät tiedon merkityksen. Arvioinnin perusteella saadun tiedon tarkoituksena on hyödyttää asiakkaita. Pelkkä kysyminen ja tietojen hankinta asiakkaalta ei vielä ole sosiaalityötä, jonka lähtökohtana on asiakkaan tilanteen parantuminen. Tiedon välittäminen asiakkaalle vaatii asiakkaan kulttuurisen ja sosioekonomisen taustan huomioimista. Siksi sosiaalityöntekijän pitääkin osata mukauttaa työskentely- ja puhetapaansa erilaisten asiakkaiden tarpeisiin.

No mä en tiiä, miten tän nyt muotoilee, mutta mulla tuli mieleen jotenkin sen, että ku meiän asiakkaat on niin hirveen erilaisia, tietenkkin, ja se, että meillä on tietysti itellä päässä aika paljon kaikkee tietoo ja taitoo ja kaikkee, mutta et se, kun sitä pitää soveltaa välillä niin hirveen eri tavalla. Et voi olla semmosii niin ku korkeesti koulutettuja professoreja, jotka on ite tottunu johonki akateemiseen kieleen ja näin ja sit voi olla ihmisiä, jotka on muuttanu tänne viikko sitten jostain niin ku täysin toisesta maasta ja kulttuurista, ni jotenki sitä osaamista, että sen tiedon mitä itellä on ja mikä on oleellista ni pystyy välittämään niille asiakkaille sillä tavalla, että ne asiakkaat pystyy ottaa sen vastaan ja ymmärtää mitä tässä yritetään tehdä. Ja ne on aika erilaisia ne tapaamiset tavallaan, et siin jouuu niin ku ite, tai se vaatii aika paljon työntekijältä.

Sitä mietin vaan, et kun me kysytään sata kysymystä minuutissa asiakkailta ni jotenki myös ehkä muistaa se, että me voidaan myös tuottaa sitä informaatioo asiakkaille ja et et niinku asiakkaat myös oikeesti sais siitä selvityksestä jotain ja sen selvityksen aikana niinku pystyttäis jo monia ongelmia jollaki tapaa ratkoo

ja löytää vastauksia, et ei oo vaan kyse siitä, et me tarvitaan ne tiedot vaan et myös se asiakas sais jo sen selvityksen aikana jotain irti.

Ja sit mä aattelen, et kyl täs varmaan ihan semmosta tietoo ihmiset voi saada. Mä kans mietin just jotai eroperheitä, että jos se ero on ollu ihan tuore ja hirveen kriisitilanne ni ihan siis sellasta tietoo, et on ihan normaalia, et lapset reagoi jollain tavalla ja miten vaa, että siis semmosta ihan tietoo. Tai tietoo eri palveluista tai mist voi hakee apua tai.

Aineiston perusteella pelkkä tiedon keruu arviointia varten ei ole päätavoitteena lastensuojelutarpeen arvioinnin sosiaalityössä, vaan sosiaalityöntekijät haluavat auttaa asiakkaita ymmärtämään omaa tilannettaan paremmin. Arviointi voi jo sinällään tuoda asiakkaalle etua, konkreettista apua ja toivoa paremmasta. Uusien näkökulmien avaaminen, tiedon jäsentäminen yhdessä asiakkaan kanssa ja asiakasta varten voi mahdollistaa asiakkaalle uudenlaisen tulkintatavan lapsen tai perheen pulmiin sekä niiden ratkaisuvaihtoehtoihin (myös Hietämäki 2015, 132; Gambrill 2006, 325).

Kolmas lastensuojelutarpeen arvioinnin sosiaalityöntekijöiden auttamisen tapa on konkreettisen avun tarjoaminen lyhytaikaisen työskentelyn aikana. Lastensuojeluilmoitukseen johtaneet tapahtumat ovat mahdollisesti olleet kriisitilanteen seurausta tai ne vähintäänkin ehkä laukaisevat kriisin perheessä.

No kyl sitä toivois ainaki, et jos on perheessä ollu joku kriisi, et se tilanne helpottus ja rauhottus ja sais niinku sen, nimenomaan sen hetkellisen kriisitilanteen ainakii selvitettyä ja jollaki tavalla ratkastua, että sillai semmosia auttavia elementtejä varmasti olis sille perheelle.

Nii, mä jotenki nään tässä myös semmosen vahvan interventio- tai auttamiselementin jo tässä selvitysvaiheessakin niinku, et täytyy olla, että se on mielekästä. Pitää sisällään sen, niitä auttavia elementtejä.

Sosiaalityön keskeisenä tavoitteena on asiakkaan omaehtoisen selviytymisen tukeminen ja ongelmanratkaisukyvyyn kehittyminen (Eskola 1981, 47). Hämäläinen (2011, 50) näkee, että lastensuojelutarpeen selvitys voi olla yhtälailla perheinterventio kuin selvitystä seuraa-

va lastensuojelun työskentely. Niin ikään Tulensalo ja Muukkonen (2005, 310–312) korostavat, että lastensuojelutarpeen arvioinnin aikana toteutetut lapsen ja vanhempien yhteiset kohtaamiset ovat intensiivistä sosiaalityötä, jolla tavoitellaan muutosta parempaan perheen tilanteeseen. Tämän tutkimuksen sosiaalityöntekijät näkevät selvän tilauksen sille, että arvioinnin sosiaalityössä pitäisi kyetä tukemaan perheitä nopeasti ja intensiivisesti erilaisissa kriisitilanteissa. Tukemisessa korostuu sosiaalityöntekijän kyky kuunnella asiakasta hädän hetkellä ja antaa hänelle uskoa kriisitilanteesta selviytymiseen. Konkreettinen mahdollisuus asiakkaan auttamiseen tukee myös lastensuojelutarpeen arvioinnin sosiaalityöntekijöiden työssä viihtymistä.

Sosiaalityöntekijän työn ulkoiset olosuhteet, kuten erilliseksi osaksi lastensuojelua organisoitu toiminta ja rajattu työskentelyaika, vaikuttavat hankaloittavan asiakkaan auttamisen edellytyksiä sosiaalityöntekijöiden mielestä. Tahto ja mahdollisuus asiakkaiden auttamiseen näyttäytyvät ristiriitaisina:

No siis tää tavallaan, et me ollaan nyt eri putkissa ja tehdään vaan tätä tiettyä osaa lastensuojelun työstä, tätä pikkuista arviointia tässä alkuvaiheessa, ni se hän rajoittaa sen, ettei voi hyödyntää sitä osaamista mitä ainakii joskus ollu.

Koska siinä pahimmassa tapauksessa käy just niin, että unohtaa sen. Nyt ei enää osaa tehdä mitään muuta kun tätä arviointia varmaankaan... Nii et joku osa niinku jotenki tippuu pois kokonaan.

Se on tää ammatillinen tyhmentyminen mistä mä oon puhunu.

Nii ei voi hyödyntää ehkä semmosta muutostyötä kuitenkaan siinä mittakaavassa, mitä oikeesti aattelee, et sosiaalityöllä on mahdollista tehdä eikä voi aatella vaikka tekis kuin hienon suunnitelman, et vitsi tän asiakkaan kans pitäs tehdä sitä tätä ja tota, mut eihän sitä voi niinku ite kokonaan useinkaa tehdä, koska tietää, et se tulee siirtymään seuraavalle työntekijälle eikä nyt voi luvata tietenkään mitään ikinä ku toinen jatkava työntekijä voi olla ihan eri mieltä, tai hänellä voi olla ihan toisenlaiset työskentelytavat eikä hän ehkä halua toimia jollain tietyllä tavalla asiakkaan kanssa. Että ei kyllä sitä ihan täyttä sosiaalityötä pysty tekemään siinä mielessä.

Mulle tulee mieleen pari sanaa niinku muutosagentti ja kanssakulkija jotenki yhtä aikaa tai... yrittää, yritys olla.

Aineiston perusteella lastensuojelutarpeen arvioinnin sosiaalityöntekijöiden mahdollisuutta auttaa asiakkaita uhkaa pelko oman ammattitaidon heikentymisestä ja oman osaamisen vaillinaisesta käyttämisestä. Sosiaalityöntekijät arvioivat kriittisesti omaa osaamistaan ja taitojensa heikentymistä. Samanaikaisesti korostuu se, että arvioinnin sosiaalityötä taas osataan tehdä, mutta koko lastensuojeluprosessi hämärtyy. Kokonaisvaltaiseen muutostyöhön pitkin asiakassuhteineen ja tavoitteen asetteluineen ei ole mahdollisuutta, vaikka sitä sosiaalityöntekijöiden mukaan osattaisiin tai on ainakin joskus osattu tehdä.

7. JOHTOPÄÄTÖKSET

Tässä ammatillisessa lisensiaatintutkimuksessa hain vastauksia kysymykseen: millaisia käsityksiä sosiaalityöntekijöillä on lastensuojelutarpeen arvioinnin sosiaalityössä tarvittavista tiedoista ja taidoista. Tutkimuksen teoreettisena viitekehysenä tarkastelin ensiksi lastensuojelun lähtökohtia, arviointia sosiaalityössä ja lastensuojelun alkuvaiheessa. Toiseksi teoreettinen viitekehys koostui tutkimuksen pääkäsitteiden tietojen ja taitojen tarkastelusta sosiaalityössä sisältäen sosiaalityöntekijöiden tieto- ja taitoluokitusten jäsentämisen niin teoreettisesti kuin aiempaan empiiriseen tutkimukseen perustuen. Tulokset pohjautuvat kahteen Helsingin lastensuojelutarpeen arvioinnin sosiaalityöntekijöille tekemääni ryhmähaastatteluun, joihin molempiin osallistui viisi sosiaalityöntekijää.

Drury-Hudson (1999, 149) luokitteli sosiaalityön ammatilliselle toiminnalle tärkeän tiedon viiteen lajiin: teoreettiseen, empiiriseen, proseduuriseen ja henkilökohtaiseen tietoon sekä käytännön viisauteen. Drury-Hudsonin jaottelu toimi teorialähtöisenä pohjana tässä tutkimuksessa tarkastelluille tiedon lajeille. Tiedon lajit ovat toistensa kanssa vuorovaikutuksessa ja lomittuvat toisiinsa, vaikka tiedon lajeja voidaan tarkastella myös omina kokonaisuuksinaan (Drury-Hudson 1999, 149). Tämä tutkimus tukee tätä johtopäätöstä. Sosiaalityöntekijöiden mukaan heidän työssään tarvitsemansa tiedon lajit ovat moninaisia, ja sosiaalityöntekijöiden puheessa ne usein sekoittuvat. Tutkimustulosten perusteella lastensuojelutarpeen arvioinnissa tarvittavat tiedon lajit täydentävät ja tukevat toisiaan. Sosiaalityöntekijät eivät näe niitä kilpailevina tai vastakkaisina eivätkä arvota jotakin tiedon lajia toista merkityksellisemmäksi. Uusia tiedon lajeja aineistosta ei ollut löydettävissä.

Teoreettisen tiedon osalta sosiaalityön opinnot ja niistä mieleen jäävät teoriat siirtyvät jonkin asteisena yksilöllisenä osaamisena, vähintäänkin etäisinä muistikuvina, käytännön sosiaalityöhön. Haastatellut sosiaalityöntekijät puhuivat vain vähän minkään nimetyn teorian käytäntöön soveltamisesta asiakastyössä. Työssä käytettäviä teoreettisia lähtökohtia mainittiin, ja ne liittyivät suureksi osaksi muihin tieteenaloihin. Erityisesti kehityspsykologiaan liittyvä tieto saa sijaa sosiaalityöntekijöiden tietoperustassa, todennäköisesti johtuen lastensuojelutarpeen arvioinnin sosiaalityöntekijän yhdestä päätehtävästä, lapsen psyykkisen ja sosiaalisen hyvinvoinnin arvioimisesta. Sosiaalityöntekijöiden työtä ohjaavat aineiston

perusteella niin sosiaalityön perspektiivit, mallit kuin selittävät teoriatkin. Sosiaalityöntekijät tunnistavat työtään jäsentävät mallit, kuten ratkaisukeskeisyyden ja ymmärtävät kuinka perspektiivit, kuten ihmisoikeusnäkökulmasta katsominen, voivat vaikuttaa työn käytäntöön.

Teoreettisen tiedon käytöstä voi sanoa, että teorioiden merkitys työtä ohjaavana asiana tunnistetaan ja tunnustetaan. Teoriaan tukeutuminen ei näyttäydy kuitenkaan kovin tiedostettuna, mitä tukevat myös aiemmat tutkimustulokset (Mäntysaari 1991; Karvinen-Niinikosken ym. 2005; Raunio 2009; Hackett & Taylor 2014). Teoreettisen tiedon käytön pohjautuminen paljolti muihin tieteenaloihin saa kysymään kuinka jäsentynyttä teorioiden käyttö lastensuojelutarpeen arvioinnissa on - vai onko se epätarkkaa ja haparoivaa? Tähän liittyy epäselvyys sosiaalityön omasta teoriapohjasta. Mäntysaari (1991, 148) on nähnyt, että sosiaalityöntekijöiden tietopohja on koostunut irrallisista ja epäsystemaattisesti toisiinsa liittyvistä sosiaalityön lähitieteenalojen teoreettisista aineksista. Tämän tutkimuksen aineistosta voidaan kuitenkin havaita, että sosiaalityöntekijät ovat yhteiskuntatieteilijöitä, jotka kiinnittävät työssään huomiota yhteiskunnallisiin ilmiöihin, kuten köyhyyteen ja sen merkitykseen sosiaalityössä. Tämä sosiaalityöntekijöillä oleva ja heidän havaitsemansa tieto asiakastyön pinnasta liittyen yhteiskunnallisiin ilmiöihin olisi erityisen merkityksellistä saada julki. Tällä tiedolla olisi aineksia kehittyä sosiaalityön käytännöistä tuotetuksi, vakavasti otettavaksi sosiaalityön omaksi teoreettiseksi tiedoksi, jos sitä tuotettaisiin systemaattisesti ja selkeissä rakenteellisissa puitteissa. Se voisi tukea hienosti myös rakenteellisen sosiaalityön (Sosiaalihuoltolaki 1301/2014, 7 §) tarkoitusta sosiaalityöntekijöiden asiantuntemuksen hyödyntämisessä palvelujen suunnittelussa, sosiaalisten ongelmien ehkäisyssä ja korjaamisessa.

Empiiristä tietoa lastensuojelutarpeen arvioinnin sosiaalityöntekijät tarvitsevat mielestään erityisesti moninaisten sosiaalisten ongelmien tunnistamiseen. Yhtälaillla tärkeää on sosiaalisten ongelmien vaikutusten ymmärtäminen suhteessa asiakkaiden elämään ja se, kuinka sosiaalityöntekijät voivat olla avuksi ongelmatilanteissa. Vuorovaikutuksen ehtoihin ja vuorovaikutustilanteissa olemiseen liittyvä empiirinen tieto on keskeistä. Sosiaalityöntekijät ovat kiinnostuneita tutkimuksesta, mutta empiirisen tiedon kartoittaminen opintojen jälkeen on vähäistä ja yksittäisen sosiaalityöntekijän oman innostuneisuuden varassa. Erinomaista tutkimustietoa olisi saatavilla esimerkiksi yliopistojen tietokannoista, mutta niihin empiirisen tiedon hakukanavana ei viitata, vaan nojataan internetin hakukoneisiin. Tämä

haastaa sosiaalityöntekijöitä lähdekriittisyyteen. Empiirisen tiedon tarve on kytköksissä asiakkailta nouseviin tarpeisiin. Sosiaalityöntekijöiden mukaan asiakkaalla on oikeus saada läpinäkyvät ja pitävät perustelut liittyen esimerkiksi oman toimintansa haitallisuuteen lapselleen. Tutkimusperusteisuuden vahvistamista lastensuojelutarpeen arvioinnissa haastaa aineiston perusteella myös se, että työn käytännössä tutkimustiedon kartoittamiselle, omaksumiselle tai hyödyntämiselle ei näytä olevan kunnollisia rakenteita eikä aikaa. Miten olennainen tutkimustieto saataisiin vahvemmin mukaan palvelemaan sosiaalityön käyttöä? Hektisessä lastensuojelutarpeen arvioinnin sosiaalityössä työskentelevien sosiaalityöntekijöiden vastuulle ei voida sysätä sosiaalityön tutkimusperustaisuuden lisäämistä käytännössä. Yliopistoissa ja tutkimuslaitoksissa tulisi panostaa käytännön lastensuojelutyötä tukevan tiedon tuottamiseen ja sen välittämiseen lastensuojelun sosiaalityöntekijöille. Lastensuojelun kentällä olisi tarve helposti ja nopeasti saatavilla olevalle empiiriselle tiedolle, kuten tutkimuskatsauksille, jotka voisivat suoraan vastata sosiaalityöntekijän senhetkisiin tiedontarpeisiin. Myös organisaation tuki ja johtamisen rakenne tutkimustiedon käyttämiselle asiakastyössä on tärkeää. Se voisi toteutua yliopiston ja sosiaalityön käytännön työn tiiviimpänä yhteistyönä sekä laadukkaana ja pitkäaikaisena lastensuojelun täydennyskoulutuksena. Koulutuksellinen pulma on toki tunnistettu valtakunnallisesti, ja lapsi- ja nuorisososiaalityö on ollut sosiaalityön erikoistumiskoulutuksen erityisalana vuodesta 2000 alkaen. Tulevaisuudessa lapsi-, nuoriso- ja perhesosiaalityö on yksi uusimuotoisen sosiaalityön erikoistumiskoulutuksen erityisaloista (Uusimuotoinen erikoistumiskoulutus 2015). Jatkossa erityisosaamista lastensuojelutyöhön pyritään siis tuottamaan aiempaa systemaattisemmin ja työelämälähtöisemmin.

Teoreettinen ja empiirinen tieto voidaan nähdä yhtenä, tutkimukseen perustuvana, kokonaisuutena (esim. Raunio 2009, 122). Tutkimustiedon tarve ja teoriapohjan olennaisuus näyttää lastensuojelutarpeen arvioinnissa liittyvän erityisesti psykologiaan ja lääketieteeseen - kohdataanhan lastensuojelussa jatkuvasti esimerkiksi psyykkistä sairastavuutta ja päihdeongelmia. Esimerkiksi kiintymyssuhteeseen ja traumoihin liittyvä käsitteistö tulee lääketieteestä ja psykologiasta, ei sosiaalityöstä. Voivatko sosiaalityöntekijät hallita sellaisten asioiden arvioimista, johon heillä ei ehkä ole käsitteellistä ymmärrystä tai koulutusta? Lääketieteessä ja psykologiassa on myös vahva näkemys näyttöön perustuvien arviointien ja hoitopäätösten tekemisestä. Tämän aineiston perusteella näyttäytyy, että lastensuojelutarpeen arviointia pitäisi tehdä tiukemmin moniammatillisesti esimerkiksi yhteistyössä psykologien kanssa. Lastensuojelutarpeen arvioinnissa tarvittavan tiedon tarve on monia-

lainen, ja useaan tieteenalaan pohjautuva tieto voisi syventää lapsen tilanteesta tehtyä arviota. Voisiko yhdessä eri ammattilaisten kanssa tehtävä moniammatillinen arviointi olla myös mahdollisuus esimerkiksi ylisukupolvisten ongelmien parempaan havaitsemiseen, ymmärtämiseen ja ehkäisyyn? Asiakkaiden kannalta lastensuojelutarpeen arvioinnin vaihe on monella tapaa kriittinen. Se viitoittaa voimakkaasti tietä asiakkaan tuen tarpeen määrittämiselle ja oikean auttamisen tahon valitsemiselle. Asiakkaalla on oikeus saada palvelutarpeensa arvioiduksi taitavien ammattilaisten taholta, jotka tietävät ja osaavat perustella asiakkaalle, mihin arvio perustuu.

Proseduraalisen tiedon osalta sosiaalityöntekijöillä korostuu lainsäädännön ja palveluverkoston, mukaan lukien lastensuojelun oman sektorin, tuntemus. Haastateltujen sosiaalityöntekijöiden mukaan proseduraalisen tiedon hallitsemiseen lastensuojelutarpeen arvioinnissa liittyy ajankohtaisia riskejä. Lastensuojelukentän tuntemus näyttäytyy sosiaalityöntekijöiden käsityksen mukaan heikentyneen lastensuojelun sisällä toteutetun eriytetyn organisointitavan myötä. Siksi olisikin välttämätöntä varmistaa riittävä tiedonkulku lastensuojelun työkäytännöistä ja saatavilla olevista palveluista lastensuojelusektorin sisällä. Esimerkiksi säännöllinen työnkierto tehtävästä toiseen voisi tukea tätä. Muutoin nykysuunta, jossa lastensuojelutarpeen arvioinnin sosiaalityöntekijät eivät mielestään tiedä riittävästi muiden lastensuojelusektoreiden työstä, uhkaa lisääntyä. Jos sosiaalityöntekijällä ei ole kokonaisvaltaista ymmärrystä lastensuojelun prosesseista, herättää se kysymyksen siitä voiko lastensuojelutarpeen arvioinnin sosiaalityöntekijä hallita omaa työprosessiaan niin, että asiakkaan tarpeet tulevat todella tunnistetuiksi ja että asiakas osataan ohjata oikean avun piiriin. Ajantasaisen tiedon antaminen asiakkaalle palveluihin liittyen on osa asiakkaan motivoimista ja sitouttamista palvelujen piiriin. Jos tätä tietoa ei ole lastensuojelutarpeen arvioinnin sosiaalityössä liittyen oman sektorin eli lastensuojelun palveluihin, hukataan sillä pitkällä aikavälillä niin aikaa asiakkaiden avun saamiseksi, rahaa kuin sosiaalityöntekijöiden osaamistakin. Ellei tiedonkulkua eri palveluista varmisteta lastensuojelun sisällä, uhkaa lastensuojelutyön organisointitapa erillisiksi yksiköiksi sosiaalityön tietomonopolia (Rajavaara 1983, 91) nimenomaan lastensuojelupalvelujärjestelmän osalta. Jos ymmärrys lastensuojelun toimintakentästä kokonaisuudessaan hapertuu, tarkoittaa se tulevaisuudessa enenevissä määrin sitä, että arvio lastensuojelun palvelujen tarpeesta ja arvioinnin jatkoksi suunnitellusta lastensuojelun työskentelystä pohjataan aiempiin käsityksiin lastensuojelutyöstä, mikäli työntekijöillä ylipäänsä on näitä käsityksiä. Silloin sosiaalityön-

tekijä voi perustaa käsityksensä käytännön viisauteen, joskin jo etäisiin mielikuviin liittyen omaan työkokemukseensa lastensuojelutyöstä.

Henkilökohtaisen tiedon lastensuojelutarpeen arvioinnin sosiaalityöntekijät liittävät erityisesti asiakkaan tilanteesta sosiaalityöntekijälle muodostuvaan tunteeseen. Omien tunteiden ja havaintojen sanallistamisen tarve tunnistetaan, sillä niiden ajatellaan vaikuttavan lastensuojelutarpeen arvioinnissa tehtäviin ratkaisuihin. Henkilökohtainen tieto on jotakin vaikeasti tavoitettavaa ja sellaista, mitä ei heti osata sanoa ääneen. Ymmärrystä henkilökohtaisen tiedon merkityksestä sosiaalityössä voisi lisätä reflektoinnin avulla. Henkilökohtaisen tiedon sanallistamisen käytännöistä tai tavoista lastensuojelutarpeen arvioinnissa sosiaalityöntekijät eivät puhuneet. Kuitenkin henkilökohtaisen tiedon viitataan olevan sosiaalityöntekijöiden ratkaisuihin vaikuttavana tekijänä (myös Forsberg 1996; Hackett & Taylor 2014), jonka vuoksi piilossa oleva tieto pitäisi nostaa keskiöön. Asiakastilanteissa henkilökohtaisen tiedon esiin tuominen on eittämättä tärkeää. Pohtia kuitenkin voi, mikä henkilökohtaisen tiedon, joka on kovin yksilöllistä, asema ja merkitys lastensuojelussa ja laajemmin sosiaalityössä. Kuinka relevantiksi se arvioidaan ja millä keinoin yksilöllisestä voi tulla yleistä - vai voiko?

Käytännön viisauden merkitys lastensuojelutarpeen arvioinnissa vaikuttaa lunastaneen paikkansa. Käytännön viisaus voidaan nähdä tiedon lajina, mutta sen sidos tiedon käyttämiseen on ilmeinen. Hackett ja Taylor (2014) viittaavat tähän sosiaalityöntekijöiden toteuttamana kokemuserustaisena päätöksentekona asiakastilanteessa. Myös esimerkiksi Osmond (2006) näkee sosiaalityöntekijöiden tukeutuvan työkokemukseensa toisiaan muistuttavia asiakastilanteita ratkaistaessa. Kyse on mielestäni myös sosiaalityöntekijän taidosta ymmärtää tietynlainen toimimisen tarve asiakkaan tilanteessa. Myös tämän tutkimuksen aineiston perusteella sosiaalityöntekijät korostavat työkokemusta ja kokemuksia erilaista asiakastilanteista työssä tehtävien ratkaisujen perustana. Käytännön viisaus lastensuojelutarpeen arvioinnissa liittyy myös sosiaalityöntekijän kasvaneeseen itseluottamukseen työstä selviytymisessä ja siitä, että sosiaalityöntekijä tekee oikeita tulkintoja asiakkaan tilanteesta usein nopeammin arvion perusteella. Työkokemuksen tuottama tieto on luonteeltaan pysyvää ja sosiaalityöntekijät näyttävät nostavan sen arvoonsa. Myös sosiaalityöntekijöiden elämäkokemukset voivat täydentää tietoa työssä kohdattavista asioista tuoden työhön lisäarvoa ja erilaisia näkökulmia. Miten käytännön viisaus saataisiin palvelemaan systematisemmin sosiaalityöntekijöitä? Käytännön viisaus liittyy paljolti sosiaalityöntekijöi-

den kykyyn soveltaa tietoa käytännössä. Käytännön viisauden tutkiminen voisi olla mahdollisuus tehdä sosiaalityöntekijöiden taitoperustaa ja taitojen soveltamisen edellytyksiä näkyvämmäksi lastensuojelukentän sisällä.

Asiakkaan tiedon asema sosiaalityön tiedon lähteenä on nostettu jopa itsenäiseksi tiedon lajiksi (Karttunen & Hietamäki 2014, 332–333). Tässä tutkimuksessa asiakkaalla oleva tieto ei saanut mainittavaa asemaa. Sen merkitys tunnustettiin pikemminkin sivulauseissa, tai kenties sosiaalityöntekijät pitivät asiaa niin itsestään selvänä, ettei sitä tarvinnut edes erikseen mainita. Kyse voi olla myös siitä, etten ryhmähaastatteluja tehdessäni ohjannut keskustelua asiakkailla olevan tiedon suuntaan. Toisaalta en tehnyt näin muidenkaan tiedon lajien paitsi teorioihin liittyvän tiedon osalta. Tämän tutkimuksen perusteella kysymyksiä herättää, onko asiakkaan tiedon tavoittelu sellainen tehtävä, johon sosiaalityöntekijöillä ei ole halua vai mahdollisuutta. Olen pohtinut asiaa erityisesti hallinnollisten taitojen yhteydessä. Ajattelen, että tärkeää olisi joka tapauksessa, että asiakkaan tieto tunnistettaisiin lastensuojelutarpeen arvioinnin keskeisenä tiedon lajina. Voisin otaksua sen parantavan myös työkäytännöissä toteutettavaa asiakasosallisuutta ja tukevan asiakkaiden sitoutumista yhdessä laadittaviin tavoitteisiin.

Tämän tutkimuksen toinen kokonaisuus muodostuu sosiaalityöntekijöiden taitoperustasta lastensuojelutarpeen arvioinnissa. Taitoluokitukset perustuvat aiempiin jäsenyyksiin sosiaalityöntekijöiden taidoista (Dutton & Kohli 1996; Trevithick 2011; Hepworth & Larsen 1986; Karttunen & Hietamäki 2014). Etsimällä yhtäläisyyksiä ja eroja näistä luokituksista muodostin teoriaohjaavasti neljä taitokokonaisuutta, jotka toimivat sosiaalityöntekijöiden taitoperustan luokittelun pohjana. Sosiaalityöntekijöille merkitykselliset taitokokonaisuudet lastensuojelutarpeen arvioinnissa ovat asiakassuhteeseen liittyvät taidot, hallinnolliset taidot, tiedonmuodostuksen taidot ja auttamisen taidot.

Asiakassuhteeseen liittyvät taidot ovat keskeinen osa lastensuojelutarpeen arvioinnissa tarvittavia taitoja. Tutkimusaineistosta on todettavissa, että asiakassuhteeseen lastensuojelutarpeen arvioinnin aikana liitetään vahvasti sosiaalityöntekijän eettinen osaaminen. Asiakassuhteen hyviin edellytyksiin halutaan panostaa, ja turvata hyvät, ammattieettisesti kestävät edellytykset lapsen ja vanhempien kohtaamiselle. Sosiaalityöntekijän työotteessa korostuu asiakkaan ihmisarvon ja yksityisyyden kunnioitus sekä pyrkimys asiakkaan aitoon kuuntelemiseen. Ideaalia yhteistyötä ja vuorovaikutussuhdetta asiakkaan kanssa

haastaa kuitenkin asiakassuhteen lyhytaikaisuus. Sen perusteella näyttäytyy, että sosiaalityöntekijät pyrkivät luomaan asiakkaalle suhdetta auttamisjärjestelmään, mutta eivät välttämättä henkilökohtaisesti juuri itseensä. Tärkeänä näyttäytyy etäisyyden säätely asiakkaaseen, ja sitä perustellaan ensisijaisesti sillä, että liiasta kiinnittymisestä lastensuojelutarpeen arvioinnin sosiaalityöntekijään voisi olla asiakkaalle haittaa. Tässä on ristiriita suhteessa sosiaalityön ihmissuhdeperusteisuuteen (Ruch 2010). Voiko asiakas kokea saavansa apua sosiaalityöntekijältä, joka säätelee vahvasti etäisyyttään asiakkaaseen? Voiko sosiaalityöntekijän rooli muuttua lopulta mekaaniseksi tiedon kerääjäksi, jos vastuu asiakkaan ongelmien ratkaisusta siirretään tai siirtyy aina vain muille tahoille? Aineiston perusteella syntyy vaikutelma siitä, että tosiasiallisesti sosiaalityöntekijöillä olisi taitoa parempaan ihmissuhdeperusteiseen työskentelyyn, mutta asiakassuhteen lyhytaikaisuuden vuoksi tätä taitoa pidätellään. Aineistosta tulee esiin myös se, että sosiaalityöntekijät eivät voi luvata asiakkaalle tiettyä palvelua tai ylipäänsä apua arviointityöskentelyn jälkeen, koska kokevat, että asiakkaan kanssa jatkava työntekijä voi nähdä asiakkaan asian eri tavoin. Tällöin auttamisen perustana oleva tieto on uhattuna, mikäli asiakkaan kanssa jatkava työntekijä hahmottaa asiakkaan tilanteen ja siinä edellytettävät ratkaisut eri tavoin. Tällöin on vaarana, että lastensuojelutarpeen arvioinnin sosiaalityössä tuotettu tieto jatkotyöskentelyn pohjaksi menettää ainakin osin merkityksensä.

Sosiaalityöntekijän *hallinnolliset taidot* tarkoittavat lastensuojelutarpeen arvioinnissa työn suunnittelua, ajanhallintaa, priorisointia ja dokumentointia. Hallinnolliset taidot ovat sidoksissa "oikeanlaisen" tiedon tavoitteluun. 90 vuorokauden aikaraja lastensuojelutarpeen selvitykseen on jyrkkä. Sosiaalityöntekijöillä on tarve rajata asiakkaan puhetta ja keskustelun aiheita, ja niitä perustellaan suurilla asiakasvirroilla ja tiukalla työtahdilla. Samalla sosiaalityöntekijän tarve priorisointiin ja ajanhallintaan muodostaa riskin sille, että asiakkaan tietoa ei saada riittävällä tavalla esiin. Siksi pohtimisen arvoista onkin se, saako asiakkaan tieto ja sen tavoittelemisen vain heikon aseman lastensuojelutarpeen arvioinnissa. Ristiriitaista on se, että sosiaalityöntekijän näkökulmasta työn rajaaminen voi suojata häntä liian syvään auttamissuhteeseen ajautumista tukien työn hallintaa ja määrääjoissa pysymistä. Hallinnollisten taitojen esiin nousu on tässä tutkimuksessa merkittävää suhteessa aiempiin tutkimuksiin sosiaalityöntekijöiden taitokokonaisuuksista. Niiden on kenties aiemmin (Trevithick 2011; Karttunen & Hietamäki 2014; Hepworth & Larsen 1986) otaksuttu olevan osa muita taitokokonaisuuksia. Kyse on kenties siitä, että lastensuojelutarpeen arvioinnin työssä toimintaedellytykset ovat muuttuneet ajassa, jossa tehokkuusvaatimukset

ovat lisääntyneet. Samalla sosiaalityöhön liittyvä byrokratia, kuten hallinnollisten ohjeiden määrä ja dokumentoinnin velvoitteet ovat kasvaneet vieden sosiaalityöntekijöiden huomiota pois suorasta asiakastyöstä.

Arvioidessa lapsen tilannetta sosiaalityöntekijät tarvitsevat *tiedonmuodostuksen taitoja*. Tiedonmuodostuksen taitojen keskiössä kokonaisuudessaan on eri tiedon lajien tunnistaminen ja hyödyntäminen (myös Dutton & Kohli 1996). Tärkeänä näyttäytyy se, mitä tietoa tarvitaan ja miten tämä tieto saadaan esiin lastensuojelutarpeen arviointiprosessin aikana. Työpari- ja tiimityö mahdollistaa yhteisen tiedonmuodostuksen asiakkaan tilanteesta ja kollegoilta oppimisen. Sosiaalityöntekijän täytyy kyetä toimimaan asiakkaan ja eri ammattilaisten kanssa yhteistyössä, jotta yhteinen keskustelufoorumi mahdollistuu. Arvioinnin keskiössä on lapsi, ja arvioitavien asioiden tärkeyden ja tarkkuuden asiakaskohtaisesti punnitsee sosiaalityöntekijä. Tässä sosiaalityöntekijöitä tukee analyysi- ja päätöksentekotaidot, joiden avulla erotetaan olennainen epäolennaisesta ja tehdään tulkintaa asiakkaan tilanteesta. Näen tällä yhteyden sosiaalityön koulutuksessa hankittuihin taitoihin - harjoitellaanhan opintojen aikana yhteiskuntatieteellisten ongelmanratkaisu- ja päättelytaitoja sekä ongelmien analyttistä hahmottamista (Sosiaalityön yliopistollinen koulutus Suomessa 2015). Tämän tutkimuksen aineiston perusteella tiedonmuodostuksen taidoissa keskeisintä on sosiaalityöntekijöiden kyky yhdistää ja suhteuttaa eri tahoilta saatua tietoa toisiinsa. Samalla sosiaalityöntekijät perustavat päätöksentekonsa asiakkaan tilanteesta itsellään jo olemassa olevan, koulutuksen ja työkokemuksen kautta hankitulle perustalle. Tiedonmuodostusta ohjaavana runkona otetaan huomioon myös Helsingin lastensuojelun arvioinnin kriteeristö, jossa listattuja asioita arvioidaan tarpeenmukaisessa laajuudessa.

Viimeisin sosiaalityöntekijöille tarpeellisista taitokokonaisuuksista jäsentyy *auttamisen taidoiksi*. Lastensuojelutarpeen arvioinnissa tulisi tunnistaa lapsen ja perheen voimavarat sekä vahvistaa niitä. Erityisesti lapselta saadun tiedon välittäminen ja lasten kokemusten sanoittaminen on osa sosiaalityöntekijän taitoja, joilla lisätään lapsen ja hänen perheenjäsentensä tietoisuutta tilanteestaan. Lapsen kokemuksista tietoiseksi tuleminen saattaa auttaa vanhempia lapsen tarpeiden huomioimisessa paremmin. Sosiaalityöntekijöiden tulee myös kyetä antamaan perheenjäsenille arvioinnin pohjalta koottua tietoa ymmärrettävästi huomioimalla asiakaskunnan moninaisuus, kuten kulttuurilliset erot. Tiedon lisäämisen tavoitteena on saada asiakkaat ymmärtämään tilannettaan paremmin, jolloin uudet tulkintatavat tilanteesta tulevat asiakkaan ulottuville. Osmondin (2006) mukaan tiedon antaminen

asiakkaalle on instrumentaalista tiedon soveltamista. Auttamisen taidot ovatkin keskeisesti sidoksissa sosiaalityöntekijän tietoperustaan, joka ohjaa auttamisen sisältöä, viitekehystä ja tapaa. Lastensuojelutarpeen arvioinnin sosiaalityöntekijät haluavat tarjota asiakkaille konkreettista apua arvioinnin aikana. Haastatellut sosiaalityöntekijät eivät tuoneet esiin erilaisen työssä käytettävien interventioden tapoja, ainoastaan tavoitteen auttaa asiakasta esimerkiksi kriisitilanteessa. Missä määrin käsitys asiakkaita auttavista työmenetelmistä lastensuojelutarpeen arvioinnissa on jäsentynyt sosiaalityöntekijöille itselleen? Kiinnostavaa olisikin tutkia tätä sekä tarkemmin niitä sosiaalityöntekijöiden käyttämiä työmenetelmiä ja mekanismeja, joita lyhytaikaisessa asiakkaan auttamisessa toteutetaan lastensuojelutarpeen arvioinnin kontekstissa. Myös asiakkaiden kokemus avun saannista olisi tärkeää, vaikka asiaa onkin jo tutkittu (esim. Hietämäki 2015). Millaisen avun asiakkaat kokevat heitä auttavaksi?

Kaiken kaikkiaan lastensuojelutarpeen arvioinnin sosiaalityön positio auttamismuotona jäsentyy asiakkaan tiedon lisääjäksi, ajatusten herättelijäksi ja jonkinlaiseksi muutoksen esiasteeksi. Auttamista leimaa kuitenkin ristiriitaisuus, josta puhuttaessa sosiaalityöntekijät tuovat esiin pelkonsa ammattitaitonsa heikkenemisestä ja osaamisensa vajaakäytöstä. Aineiston sosiaalityöntekijät kokevat, että he osaisivat ja haluaisivat tehdä enemmän asiakkaiden auttamiseksi, mikäli aikaa olisi enemmän ja lastensuojelutyö organisoitu niin, että lapsen sosiaalityöntekijä ei vaihtuisi kesken lastensuojeluprosessin. Auttamisen ristiriitaisuus näkyy erityisesti suhteessa avohuollon lastensuojelutyöhön. Sosiaalityöntekijät eivät tuoneet ristiriitaisuutta esiin suhteessa muihin auttamistahoihin, jotka eittämättä muodostavat merkittävän osan lapsen ja perheen jatkotuesta.

Keskeinen kysymys on, missä määrin sosiaalityöntekijöiden tieto- ja taitoperusta tulee optimaalisesti hyödynnettyä erilliseksi yksiköksi organisoidussa lastensuojelutarpeen arvioinnin sosiaalityössä. Lastensuojelutarpeen arvioinnin funktio on problemaattinen. Ollaanko tilanteessa, jossa valitaan arvioinnin ja auttamisen väliltä? Toisaalta arviointi pitäisi päättää, kun varsinaista työskentelyä aletaan suunnitella (Rostila 2001, 66). Toisaalta arvioinnille ladataan odotuksia myös asiakkaan auttamisesta, jossa keskeistä on erityisesti asiakassuhteen muodostamisen perusta (Gambrill 2006, 345). Tämän tutkimuksen perusteella lastensuojelun organisointitavalla näyttäisi olevan suuri merkitys sille, kuinka sosiaalityöntekijät jäsentävät erityisesti taitoperustaansa. Erillisiksi yksiköiksi organisoitu lastensuojelu näyttää muuttaneen asiakassuhteen ehtoja lastensuojelutarpeen arvioinnissa - sosi-

aalityöntekijät luovat asiakkaalle pikemminkin suhdetta organisaatioon ja toisiin auttajiin kuin itseensä. Onko sosiaalityöntekijöiden itseensä lataama toive asiakkaiden auttajana historiallinen jäännös vai jotain, mikä voidaan tulevaisuudessa aidosti saada kaikkia osapuolia tyydyttäväksi osaksi sosiaalityötä?

Tämä tutkimus tuo esiin uhkia, joita liittyy arvioinnin mieltämiseen erillisenä, muusta lastensuojelutyöstä irrotettuna kokonaisuutena. Tutkimus herättää kysymään, tarvitaanko erillinen "arvioinnin ammatti" ja millä tavoin auttaminen voisi olla keskeisemmällä sijalla alkuvaiheen työskentelyssä. Pelkkä arviointiosaaminen, kuten tiedonmuodostus asiakkaan tilanteesta, ei näyttäydy tämän tutkimuksen perusteella merkityksellisenä, mikäli siihen ei kietoudu suhdeperusteisuutta, luottamusta ja suoraan auttamiseen tähtäävää asiakassuhdetta. Asiakkaiden tilannekohtainen ongelmanratkaisu pirstaloituu sosiaalityöntekijöiden vaihtuessa, kun asiakas siirtyy arvioinnin sosiaalityöstä avohuoltoon tai muihin tahoihin. Samalla mahdollisuus ihmissuhdeperustaiseen sosiaalityöhön pienenee (Ruch 2010). Toisaalta tästä tutkimuksesta ei voida päätellä sitä, että sosiaalityöntekijän vaihtuminen olisi yksinomaan huono asia liiemmin asiakkaan kuin sosiaalityöntekijänkään näkökulmasta. Toisaalta sosiaalityöntekijät itse kokevat, että heidän taitonsa auttaa asiakkaita ovat kaventuneet ja heidän osaamisensa heikentynyt liittyen koko lastensuojeluprosessin hallintaan. Tämä on huolestuttava suunta. Mitä käy lastensuojelutarpeen arvioinnin sosiaalityöntekijän osaamiselle, kun eriytymistä on jatkunut tarpeeksi pitkään? Tähän liittyy myös sosiaalityöntekijän proseduraalisen tiedon väheneminen. Lastensuojelupalvelujärjestelmän hahmottamisen ongelmat ovat tämän tutkimuksen perusteella ilmeisiä. Osaavatko sosiaalityöntekijät jatkossa hahmottaa lastensuojeluprosessin ongelmanratkaisuprosessina? Taitojen kehittymisen eli noviisista ekspertiksi –näkökulman mukaisesti sosiaalityöntekijöiden olisi tärkeää kartoittaa osaamistaan myös muilla lastensuojelun sosiaalityön sektoreilla.

Lastensuojelutarpeen arviointi on tärkeä nivelkohta hyvinvointipalvelujen ja erityisesti sosiaali- ja terveydenhuollon palvelujärjestelmässä. Meneillään olevaan valtakunnalliseen sosiaali- ja terveydenhuollon uudistukseen liittyy lastensuojelutyön näkökulmasta keskeisesti kysymys siitä, minne lastensuojelutarpeen arviointi ammatillisena työnä jatkossa sijoittuu ja millaiseksi se ylipäänsä muodostuu. Haasteena näyttäytyy myös sosiaalihuoltolain vaade monialaisesta yhteistyöstä ja tiedon siirtymisestä ammattilaisten välillä. Tämän tutkimuksen tulokset haastavat pohtimaan moniammatillisen sosiaalihuoltolain mukaisen palvelutarpeen arvioinnin ja lastensuojelutarpeen arvioinnin paikkaa. Lastensuojelutarpeen

arvioinnissa kohdattavien asiakkaiden tilanteet ovat toisinaan hyvin haastavia ja pitkän ajan kuluessa kehittyneitä, jolloin niitä ei muuteta paremmaksi saati ratkaista hetkessä. Keskeinen kysymys kuuluu myös, miten asiakkaiden palvelut järjestetään arviointivaiheen jälkeen - samojen arviointityöskentelyn aikaisten auttajien jatkumona asiakassuhteen siirtymiä välttämällä vai erillisinä, arvioinnista irrotettuina palveluina.

Toivon, että tällä tutkimuksella olisi käyttöä pohdittaessa lastensuojelutarpeen arvioinnin paikkaa sekä sosiaalityöntekijän osaamisperustaa ja osaamisen kehittämistarpeita. Tutkimuksella on tuotettu tietoa sosiaalityöntekijöiden näkökulmasta jäsenneyistä tiedon tarpeista ja taitojen käyttämisestä lastensuojelutarpeen arvioinnissa. Tutkimuksella on toki rajoitteensa – Helsinki-keskeisyys, tiettyyn aikaan sidoksissa oleminen ja pieni haastatteluaineisto. Tiedot ja taidot lastensuojelutarpeen arvioinnissa ovat valtava kokonaisuus jo aiheen teoriaperustan moninaisuuden vuoksi. Tieto-taito –sateenvarjon alle mahtuu lukuisia teoreettisia jäsenneyksiä niin kansallisesti kuin kansainvälisestikin. Tähän tutkimukseen niistä oli mahdollisuus poimia vain pieni osa. Tutkimus tuo kuitenkin käytännönläheisesti ja aiempaan tutkimukseen linkittyen esiin lastensuojelutarpeen arvioinnin sosiaalityöntekijöiden käyttämät tiedon lajit ja taitokokonaisuudet. Samalla se antaa panoksensa lastensuojelutarpeen arvioinnin organisatorisen sijoittumisen ja tehtävän tulevaisuuskuvan pohtimiseen.

KIRJALLISUUS

Banks, Sarah (1995). Ethics and values in social work. Houndmills, Basingstoke, Hampshire & London: Macmillan Press Ltd.

Benner, Patricia (1982). From novice to expert. *The American Journal of Nursing* 3 (82), 402–407.

Bronfenbrenner, Urie (1979). *The Ecology of Human Development*. Cambridge, Massachusetts and London: Harvard University Press.

Buckley, Helen & Tonmyr, Lil & Lewig, Kerry & Jack, Susan (2014). Factors influencing the uptake of research evidence in child welfare: a synthesis of findings from Australia, Canada and Ireland. *Child Abuse Review* 23(1), 5–16.

Cavanagh, Stephen (1997) Content analysis: concepts, methods and applications. *Nurse Researcher* 4 (3), 5–Coulshed, Veronica & Orme, Joan (2006) *Social work practice*. Fourth edition. Basingstoke: Palgrave Macmillan.

Department of Health (2000). Framework for the assessment of children in need and their families. London: The Stationary Office. Saatavilla <http://webarchive.nationalarchives.gov.uk/20130401151715/https://www.education.gov.uk/publications/eOrderingDownload/Framework%20for%20the%20assessment%20of%20children%20in%20need%20and%20their%20families.pdf> Luettu 27.10.2015

Drury-Hudson, Julie (1999). Decision making in child protection: the use of theoretical, empirical and procedural knowledge by novices and experts and implications for fieldwork placement. *British Journal of Social Work* 29 (1), 147–169.

Dutton, Jane & Kohli, Ravi (1996). *The Core Skills of Social Work*. Teoksessa Antony A. Vass (eds). *Social work competences. Core knowledge, values and skills*. London: Sage publications, 62–82.

Ervast, Sari-Anne & Tulensalo, Hanna (2006). *Sosiaalityötä lapsen kanssa - kokemuksia lapsikeskeisen tilanearvion kehittämisestä*. Helsinki: SOCCA ja Heikki Waris -instituutti. Saatavilla http://www.socca.fi/files/87/Sosiaalityota_lapsen_kanssa.pdf Luettu 26.10.2015

Eskola, Jari (2010) Laadullisen tutkimuksen juhannustaiat. Laadullisen aineiston analyysi vaihe vaiheelta. Teoksessa Juhani Aaltola & Raine Valli (toim.) *Ikkunoita tutkimusmetodeihin II. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin*. Juva: PS-kustannus.

Eskola, Jari & Suoranta, Juha (2005) *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. 7. painos. Tampere: Vastapaino.

Eskola, Marjatta (1981). Suomalaisen yhteiskunnan sosiaalityön kuva. Teoksessa *Sosiaali- huollon näköaloja* (toim. Urpo Kuotola) Acta universitatis Tampereensis. Ser. A vol 127. Tampere: Tampereen yliopisto, 23–52.

Eskola, Marjatta (1991). Metodisuus ja ohjautuminen sosiaalityössä. Teoksessa *Sosiaalityö ja työnohjaus. Sosiaalityön vuosikirja 1991*. Sosiaalityöntekijäin liitto ry. Helsinki: VAPK-Kustannus, 54–75.

Eskonen, Inkeri (2005). Perheväkivalta lasten kertomana. Miten ja mitä lapset kertovat terapeuttisissa ryhmissä perheväkivallasta? Acta Universitatis Tampereensis 1107. Tampere: Tampereen yliopisto.

Forsberg, Hannele (1996). Mikä on tietoa lastensuojelussa? Nonverbaalisen tunnetiedon verbalisointiharjoitus. Janus 4 (4), 381–394

Forsberg, Hannele (1998). Perheen ja lapsen tähden. Etnografia kahdesta lastensuojelun asiantuntijakulttuurista. Helsinki: Lastensuojelun keskusliitto.

Forsberg, Hannele & Ritala-Koskinen, Aino & Törrönen, Maritta (2006). Kohti lapsisensitiivistä sosiaalityötä. Teoksessa Hannele Forsberg & Aino Ritala-Koskinen & Maritta Törrönen (toim.) *Lapset ja sosiaalityö. Kohtaamisia, menetelmiä ja tiedon uudelleenarviointia*. Jyväskylä: PS-kustannus.

Freidson, Eliot (2001). Professionalism. The Third Logic. San Francisco: University of California.

Gambrill, Eileen (2006) *Social work practice. A critical thinker's guide*. Second edition. Oxford: Oxford University Press.

Gibbs, Leonard & Gambrill, Eileen (1996). *Critical thinking for social workers: exercises for the helping profession*. California Thousand Oaks.

Hackett, Simon & Taylor, Abi (2014). Decision making in social work with children and families: the use of experimental and analytical cognitive processes. *British Journal of Social Work* 44 (8), 2182–2199.

Halme, Nina & Kekkonen, Marjatta & Perälä, Marja-Leena (2012). *Perhekeskukset Suomessa. Palvelut, yhteistoiminta ja johtaminen*. Raportti 62. Helsinki: Terveystieteiden tutkimuskeskus.

Heikka, Helena (2008). Sosiaali- ja terveystieteiden työntekijän työn sisällöt ja kompetenssit. Acta Universitatis Ouluensis D Medica 968. Oulu: Oulun yliopisto.

Heino, Tarja (1997). Asiakkuuden hämäryys lastensuojelussa. *Tutkimuksia* 77. Jyväskylä: Stakes.

Hepworth, Dean H. & Larsen, Jo Ann (1986). *Direct Social Work Practice: Theory and Skills*. Chicago: The Dorsey Press.

Hietamäki, Johanna (2015). Lastensuojelun alkuarvioinnin vaikutukset vanhempien näkökulmasta. *Jyväskylä studies in education, psychology and social research* 529. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Hiitola, Johanna (2015). Hallittu vanhemmuus. Sukupuoli, luokka ja etnisyys huostaanottoasiakirjoissa. *Acta Universitatis Tampereensis* 2026. Tampere: Tampereen yliopisto.

Hiitola, Johanna & Heinonen, Hanna (2009). Huostaanotto ja oikeudellinen päätöksenteko. Hallinto-oikeuksien ratkaisut huostaanottoasioissa 2008. Raportti 46. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.

Howe, David (1987). *An introduction to social work theory. Making sense in practice.* Aldershot: Wildwood House.

Howe, David (2008). *The emotionally intelligent social worker.* Basingstoke: Palgrave Macmillan.

Howe, David (2013). Attachment theory. Teoksessa Mel Gray & Stephen A. Webb (toim.) *Social work theories and methods.* London: Sage, 75–86.

Hurtig, Johanna (2006). Lasten tieto sosiaalityön haasteena. Teoksessa Hannele Forsberg & Aino Ritala-Koskinen & Maritta Törrönen (toim.) *Lapset ja sosiaalityö. Kohtaamisia, menetelmiä ja tiedon uudelleenarviointia.* Jyväskylä: PS-Kustannus, 167–193.

Hämäläinen, Juha (1987) Laadullinen sosiaalitutkimus käytännössä: johdatus laadullisen sosiaalitutkimuksen ”käsityötaitoon”. Kuopio: Kuopion yliopisto.

Hämäläinen, Juha (2011). Perheintervention oikeutus lastensuojelussa. Teoksessa Aini Pehkonen & Marja Väänänen-Fomin (toim.) *Sosiaalityön arvot ja etiikka. Sosiaalityön tutkimuksen seuran vuosikirja.* Jyväskylä: PS-kustannus, 47–65.

Häyry, Heta (1990). *Freedom, autonomy and the limits of medical paternalism.* Helsinki: Helsingin yliopisto.

Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero (2008). *Diskurssianalyysin aakkoset.* 3. painos. Tampere: Vastapaino.

Juhila, Kirsi (2006). Sosiaalityöntekijöinä ja asiakkaina. Sosiaalityön yhteiskunnalliset tehtävät ja paikat. Tampere: Vastapaino.

Juhila, Kirsi (2009). Sosiaalityön selontekovelvollisuus. *Janus* 17 (4), 296–312.

Julkenen, Ilse (2011). Knowledge-production processes in practice research - outcomes and critical elements. *Social work and society* 9 (1), 60-75.

Kaikko, Kirsi & Friis, Leila (2009). Menetelmät lastensuojelun tukena. Teoksessa Marjatta Bardy (toim.) *Lastensuojelun ytimissä.* Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 76–88.

Karvinen, Synnöve (1993). Metodisuus sosiaalityön ammatillisuuden perustana. Teoksessa Riitta Granfelt et al. (toim.) *Monisärmäinen sosiaalityö*. Helsinki: Sosiaaliturvan keskusliitto, 131-173.

Karvinen-Niinikoski, Synnöve (2010). Ongelmanratkaisuperinne ja kriittinen ammatillisuus sosiaalityössä. Teoksessa Merja Laitinen & Anneli Pohjola (toim.) *Asiakkuus sosiaalityössä*. Helsinki: Gaudeamus, 247–276.

Karvinen-Niinikoski, Synnöve & Salonen, Jari & Meltti, Tero & Yliruka, Laura & Tapola-Haapala, Maria & Björkenheim, Johanna (2005). *Konstikas sosiaalityö 2003. Suomalaisen sosiaalityön todellisuus ja tulevaisuuden näkymät*. Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 28. Helsinki.

Karttunen, Teija & Hietamäki, Johanna (2014). Tiedon käytön kysymyksiä ja haasteita sosiaalityön asiakastyössä. Teoksessa Riitta Haverinen & Marjo Kuronen & Tarja Pösö (toim.) *Sosiaalihuollon tila ja tulevaisuus*. Tampere: Vastapaino, 320–336.

Kataja, Kati & Ristikari, Tiina & Paananen, Reija & Heino, Tarja & Gissler, Mika (2014). Hyvinvointiongelmiin ylisukupolviset jatkumot kodin ulkopuolelle sijoitettujen lasten elämässä. *Yhteiskuntapolitiikka* 1 (79), 38–54.

Kemppainen, Tarja & Ojaniemi, Pekka (2012). Tieto ja vaikuttavuuden arviointi käytännön sosiaalityössä. Teoksessa Anneli Pohjola & Tarja Kemppainen & Sanna Väyrynen (toim.) *Sosiaalityön vaikuttavuus*. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus, 43–64.

Keskinen, Suvi (2005). Perheammattilaiset ja väkivaltatyön ristiriidat. Sukupuoli, valta ja kielelliset käytännöt. *Acta Electronica Universitatis Tamperensis* 431. Tampere: Tampereen yliopisto.

Kielitoimiston sanakirja.

Saatavilla: <http://www.kielitoimistonsanakirja.fi/>

Kitzinger, Jenny (1995). Introducing focus groups. *British Medical Journal* 311, 299–302.

Kuula, Arja (2006). *Tutkimusetiikka. Aineiston hankinta, käyttö ja säilytys*. Tampere: Vastapaino.

Kuusisto-Niemi, Sirpa & Kääriäinen, Aino (2005). Hiljaisen tiedon vallasta näkyvän tiedon valtaan – puheenvuoro tiedon näkyväksi tekemisen puolesta. *Janus* 13 (4), 452–460.

Kyngäs, Helvi & Vanhanen, Liisa (1999) *Sisällön analyysi*. *Hoitotiede* 11 (1), 3–12.

Kääriäinen, Aino (2003). Lastensuojelun sosiaalityö asiakirjoina. Dokumentoinnin ja tiedonmuodostuksen dynamiikka. Helsingin yliopisto: Sosiaalipolitiikan laitoksen tutkimuksia 1.

Kääriäinen, Aino (2005). Dokumentointi tiedonmuodostuksena. Teoksessa Mirja Satka & Synnöve Karvinen-Niinikoski & Marianne Nylund & Susanna Hoikkala (toim.) *Sosiaalityön käytäntötutkimus*. Helsinki: Palmenia-Kustannus, 159–171.

Laine, Terhi (2005). Turvakotityön käytännöt, asiantuntijuus ja sukupuolen merkitykset. Helsinki: Yliopistopaino.

Laine, Timo (2010) Miten kokemusta voidaan tutkia? Fenomenologinen näkökulma. Teoksessa Juhani Aaltola & Raine Valli (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin II. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. Juva: PS-kustannus.

Laitinen, Merja & Kemppainen, Tarja (2010). Asiakkaan arvokas kohtaaminen. Teoksessa Merja Laitinen & Anneli Pohjola (toim.) Asiakkuus sosiaalityössä. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press, 138–177.

Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta 361/1983.
Saatavilla <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1983/19830361> Luettu 30.10.2015

Laki sosiaalihuollon ammatillisen henkilöstön kelpoisuusvaatimuksista 272/2005.
Saatavilla <http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2005/20050272> Luettu 20.5.2014

Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista 812/2000.
Saatavilla <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2000/20000812> Luettu 26.1.2016

Lastensuojelulaki 417/2007.
Saatavilla <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070417>
Luettu 25.10.2015

Lastensuojelun käsikirja. Poimintoja lastensuojelun tutkimuksesta. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos.
Saatavilla: <https://www.thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/ajankohtaista/poimintoja-lastensuojelun-tutkimuksesta> Luettu 6.1.2016

Lastensuojelun laatusuositus (2014). Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 4. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö ja Kuntaliitto.
Saatavilla http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/116166/URN_ISBN_978-952-00-3488-7.pdf?sequence=1 Luettu 28.10.2015

Matscheck, David & Berg Eklundh, Lotta (2014). Does BBIC make a difference? Structured assessment of child protection and support. Nordic Social Work Research 5 (3), 193–211.

Metteri, Anna (2003). Kohtaamiset kansalaisen ja palvelujärjestelmän suhteissa. Luottamuksen rakentumisen näkökulma. Luottamus kansalaisen ja palvelujärjestelmän suhteissa. Teoksessa Anna Metteri (toim.) Syntyykö luottamusta? Sairastaminen, kansalainen ja palvelujärjestelmä. Helsinki: Edita & Sosiaali- ja terveysjärjestöjen yhteistyöyhdistys YTY ry., 92–103.

Miles, Matthew B. & Huberman, Michael A. (1994) Qualitative data analysis. 2. Painos. California: Sage.

MOT Collins English Dictionary.

- Munro, Eileen (1996). Avoidable and unavoidable mistakes in child protection work. *British Journal of Social Work* 26 (6), 793-808.
- Munro, Eileen (1998). Improving social worker's knowledge base in child protection work. *British Journal of Social Work* 28 (1), 89–105.
- Muukkonen, Tiina & Tulensalo, Hanna (2004). Kohtaavaa lastensuojelua. Lapsikeskeisen lastensuojelun sosiaalityön tilannearvion käsikirja. *Selvityksiä 1*. Helsinki: Helsingin kaupungin sosiaalivirasto.
- Mäntysaari, Mikko (1991). Sosiaalibyrokratia asiakkaiden valvojana. Byrokratiatyö, sosiaalinen kontrolli ja tarpeitten sääntely sosiaalitoimistoissa. *Sosiaalipoliittisen yhdistyksen tutkimuksia 51*. Tampere: Vastapaino.
- Mäntysaari, Mikko (1999). Sosiaalityön tutkimuksen suuntaamisesta: sosiaalityön tietoperusta. *Janus* 4 (7), 355–366.
- Mäntysaari, Mikko & Pohjola, Anneli & Pösö, Tarja (2009). Johdanto. Teoksessa Mikko Mäntysaari & Anneli Pohjola & Tarja Pösö (toim.) *Sosiaalityö ja teoria*. Jyväskylä: PS-Kustannus.
- Möller, Sointu (2004). Sattumista suunnitelmallisuuteen. Lapsen elämäntilanteen kartoitus lastensuojelussa. *Opas- ja käsikirjat 1*. Jyväskylä: Pesäpuu ry.
- Möller, Sointu (2005). Arviosta sanoisin. Tutkimus lastensuojelun alkuvaiheeseen liittyvän arvioinnin mallintamisesta. Jyväskylä: Pesäpuu ry.
- Ojanen, Sinikka (2000). Ohjauksesta oivallukseen. Ohjausteorian kehittelyä. *Oppimateriaaleja 99*. Helsingin yliopisto: Palmenia-kustannus.
- Ojaniemi, Pekka & Rantajärvi, Kaisa-Maria (2010). Alkuarvioinnista suunnitelmalliseen lastensuojelun sosiaalityöhön. Teoksessa Merja Laitinen & Anneli Pohjola (toim.) *Asiakkuus sosiaalityössä*. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press, 219–244.
- Osmond, Jennifer (2005). The knowledge spectrum: a framework for teaching knowledge and its use in social work practice. *British Journal of Social Work* 35 (6), 881–900.
- Osmond, Jennifer (2006). Knowledge use in social work practice: examining its functional possibilities. *Journal of Social Work* 6 (2), 221–237.
- Paasio, Petteri (2014). Näyttöön perustuva sosiaalityön käytäntö – järjestelmällinen katsaus vuosina 2010–2012 julkaistuista tutkimuksista. Jyväskylän yliopisto: yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos.
- Paaso, Sari-Anne (2010). Mitä lapselle kuuluu? – Opas lastensuojelutarpeen selvityksen tekemiseen. Jyväskylä: Pesäpuu ry.
- Payne, Malcolm (1996). What is professional social work? Birmingham: Venture.

Payne, Malcolm (2001). Knowledge bases and knowledge biases in social work. *Journal of Social Work* 1 (2), 133–146.

Payne, Malcolm (2005). *Modern social work theory*. Third edition. Houndmills: Palgrave Macmillan.

Pekkarinen, Elina (2011). Lastensuojelun tieto ja tutkimus – asiantuntijoiden näkökulma. Nuorisotutkimusverkosto verkkojulkaisuja 51. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto & Nuorisotutkimusseura & Lapsuuden tutkimuksen seura & Lastensuojelun keskusliitto & Terveysten- ja hyvinvoinnin laitos. Saatavilla <http://www.nuorisotutkimusseura.fi/julkaisuja/lastensuojeluntieto.pdf> Luettu 27.10.2015.

Petrelus, Päivi (2005). Sukupuoli ja subjektiivinen sosiaalisuus. Tulkintoja naistyöntekijöiden muistoista. *Jyväskylä studies in education, psychology and social research* 266. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Pietilä, Ilkka (2010). Ryhmä- ja yksilöhaastattelun diskursiivinen analyysi. Kaksi aineistoa erilaisina vuorovaikutuksen kenttinä. Teoksessa Johanna Ruusuvuori & Pirjo Nikander & Matti Hyvärinen (toim.) *Haastattelun analyysi*. Tampere: Vastapaino, 212–241.

Pohjola, Anneli (1999). Moniammatillinen asiantuntijuus. Teoksessa Päivi Virtanen (toim.) *Verkostoituva asiakastyö*. Helsinki: Kirjayhtymä, 110–128.

Pohjola, Anneli (2003). Tutkija eettiset sitoumukset. Teoksessa Anneli Pohjola (toim.) *Eettisesti kestävä sosiaalitutkimus*. Lapin yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja C. Työpapereita 47. Rovaniemi: Lapin yliopisto, 53–67.

Polanyi, Michael (1966). *The tacit dimension*. London: Routledge and Kegan Paul.

Puusa, Anu (2011). Haastattelu laadullisen tutkimuksen menetelmänä. Teoksessa Anu Puusa & Pauli Juuti (toim.) *Menetelmäviidakon raivaajat*. Perusteita laadullisen tutkimuslähestymistavan valintaan. Helsinki: JTO, 73–87.

Pösö, Tarja (2007). Lastensuojelun puuttuva tieto. Teoksessa Jaana Vuori & Ritva Nätkin (toim.) *Perhetyön tieto*. Tampere: Vastapaino, 65–82.

Pösö, Tarja (2011). Combatting child abuse in Finland. Teoksessa Neil Gilbert & Nigel Parton & Marit Skivenes (eds.) *Child protection systems: international trends and orientations*. New York: Oxford University Press.

Pösö, Tarja, Skivenes, Marit & Hestbaeck, Anne-Dorthe (2014) Child protection systems within the Danish, Finnish and Norwegian welfare states – time for a child centric approach? *European Journal of Social Work* 17 (4), 475–490.

Rajavaara, Marketta (1983). *Sosiaalityön ammatillistumisesteet*. Sosiaalipolitiikan laitos 6. Helsinki: Helsingin yliopisto.

Raunio, Kyösti (2009). *Olellainen sosiaalisuus*. Helsinki: Gaudeamus.

Richmond, Mary E. (1917). *Social diagnosis*. New York: Russell Sage Foundation.

Rose, Wendy (2001). Assessing children in need and their families. An overview of the framework. Teoksessa Jan Horwath (eds.) *The Child's World*. London: Jessica Kingsley Publishers Ltd, 35–49.

Rostila, Ilmari (2001) *Tavoitelähtöinen sosiaalityö. Voimavarakeskeisen ongelmanratkaisun perusteet*. Jyväskylän yliopisto: SoPhi61.

Rostila, Ilmari & Mäntysaari, Mikko (1997). Tapauskohtainen evaluaatio sosiaalityössä – menetelmän rajat ja mahdollisuudet. *Janus* 5 (4), 398–415.

Ruch, Gillian (2010). The contemporary context of relationship-based practice. Teoksessa Gillian Ruch & Danielle Turney & Adrian Ward (toim.) *Relationship-based practice. Getting to the heart of practice*. London and Philadelphia: Jessica Kingsley Publishers, 13–28.

Ruusuvuori, Johanna & Tiittula, Liisa (2005). Tutkimushaastattelu ja vuorovaikutus. Teoksessa Johanna Ruusuvuori & Liisa Tiittula (toim.) *Haastattelu. Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus*. Tampere: Vastapaino, 22–56.

Ruusuvuori, Johanna & Nikander, Pirjo & Hyvärinen, Matti (2010). Haastattelun analyysin vaiheet. Teoksessa Johanna Ruusuvuori & Pirjo Nikander & Matti Hyvärinen (toim.) *Haastattelun analyysi*. Tampere: Vastapaino, 9–36.

Sarvimäki, Pirjo & Siltaniemi, Aki (toim.) (2007). *Sosiaalihuollon ammatillisen henkilöstön tehtävärakennesuositus. Sosiaali- ja terveystieteiden julkaisuja 14*. Helsinki.

Schön, Donald A. (1983). *The reflective practitioner: how professionals think in action*. New York: Basic Books.

Sinko, Päivi (2004). *Laki ja lastensuojelu. Juridisoituvat käytännöt sosiaalityön arjessa ja asiantuntijuuden määrittelyssä*. Helsingin yliopisto: Palmenia.

Sipilä, Anita (2011). *Sosiaalityön asiantuntijuuden ulottuvuudet. Tiedot, taidot ja etiikka työtekijöiden näkökulmasta kunnallisessa sosiaalityössä*. Kuopio: Itä-Suomen yliopisto.

Sosiaalialan ammattilaisen eettiset ohjeet (2013). Arki, arvot, elämä, etiikka. Ammattieettinen lautakunta. Helsinki: Sosiaalialan korkeakoulutettujen ammattijärjestö Talentia ry.

Sosiaalihuoltolaki 1301/2014. Saatavilla
<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2014/20141301> Luettu 25.10.2015.

Sosiaalityön yliopistollinen koulutus Suomessa (2015). Sosnet.
Saatavilla: <http://www.sosnet.fi/Suomeksi/Koulutus/Peruskoulutus/Sosiaalityon-yliopistollinen-koulutus-Suomessa> Luettu 3.8.2015

STM (2013). *Toimiva lastensuojelu: loppuraportti. Sosiaali- ja terveystieteiden raportteja ja muistioita 19*. Helsinki: Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö.

STM (2014). *Toimiva lastensuojelu. Toteuttamissuunnitelma vuosille 2014-2019. Sosiaali- ja terveystieteiden raportteja ja muistioita 19*. Helsinki: Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö.

- Sulkunen, Pekka (1990). Ryhmähaastattelujen analyysi. Teoksessa Klaus Mäkelä (toim.) Kvalitatiivisen aineiston analyysi ja tulkinta. Helsinki: Gaudeamus.
- Thompson, Neil (2009). Understanding social work. Preparing for practice. Basingstoke: Palgrave Macmillan. Third edition.
- Tiittula, Liisa & Ruusuvuori, Johanna (2005). Johdanto. Teoksessa Johanna Ruusuvuori & Liisa Tiittula (toim.) Haastattelu. Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus. Tampere: Vastapaino, 9–21.
- Trevithick, Pamela (2008). Revisiting the knowledge base of social work: a framework for practice. *British Journal of Social Work* 38, 1212–1237.
- Trevithick, Pamela (2011). Social work skills and knowledge. A practice handbook. Third edition. Berkshire: Open University Press.
- Trotter, Chris (2002). Worker Skill and Client Outcome in Child Protection. *Child Abuse Review* 1 (11), 38–50.
- Tulensalo, Hanna & Muukkonen, Tiina (2005). Lapsikeskeinen tilannearvio ja työprosessi lastensuojelun sosiaalityössä. Teoksessa Mirja Satka & Synnöve Karvinen-Niinikoski & Marianne Nylynd & Susanna Hoikkala (toim.) Sosiaalityön käytäntötutkimus, Helsinki: Helsingin yliopisto, 304–321.
- Tuomi, Jouni & Sarajarvi, Anneli (2009). Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Tammi.
- Uusimuotoinen erikoistumiskoulutus (2015). Sosnet.
Saataavilla: <http://www.sosnet.fi/Suomeksi/Koulutus/Erikoistumiskoulutus/Uusimuotoinen-erikoistumiskoulutus> Luettu 4.1.2016
- Valvira (2015). Sosiaali- ja terveydenhuollon valtakunnallinen valvontaohjelma vuosille 2016–2019. Helsinki.
Saataavilla <http://www.valvira.fi/documents/14444/1006217/Sosiaali-+ja+terveydenhuollon+valtakunnallinen+valvontaohjelma+2016+-+2019/dbc9066c-289a-46a3-8b17-0d0469d02a4e> Luettu 11.1.2016
- Valtiontalouden tarkastusvirasto. Lastensuojelu. Tuloksellisuustarkastuskertomus. (2012). Helsinki: Valtiontalouden tarkastusvirasto.
Saataavilla <http://www.e-julkaisu.fi/vtv/lastensuojelu/> Luettu 23.1.2016
- Vass, Antony A. (1996) Competence in Social Work and Probation Practice. Teoksessa Antony A. Vass (toim). Social work competences. Core knowledge, values and skills. London: Sage publications, 190–219.
- Walls, Georg (2005). Sosiaalityön käytäntötutkimus – koordinaatteja ja paikannuksia. Teoksessa Mirja Satka & Synnöve Karvinen-Niinikoski & Marianne Nylynd & Susanna Hoikkala (toim.) Sosiaalityön käytäntötutkimus, 23–26. Helsinki: Palmenia.
- Wilkinson, Sue (1998). Focus Groups in Health Research. Exploring the Meanings of Health and Illness. *Journal of Health Psychology* 3 (3), 329–348.

YK:n yleissopimus lapsen oikeuksista. Saatavilla
<https://www.unicef.fi/lapsen-oikeudet/sopimus-kokonaisuudessaan/> Luettu 30.10.2015

Yliruka, Laura (2000). Sosiaalityön itsearviointi ja hiljainen tieto. FinSoc Sosiaalihuollon menetelmien arviointiprojekti. Työpapereita 2. Helsinki: Stakes.

Yliruka, Laura (2015). Itsearviointi reflektiivisenä rakenteena. Kuvastin-menetelmän toimivuus, käyttöönotto ja kehittäminen. Helsinki: Helsingin yliopisto.

Yliruka, Laura & Vanhanen, Jonna & Jaakkola, Outi & Saurama, Erja (2016). Collaborative knowledge production in research practice: the development of the Mirror method in team setting. Teoksessa Gillian Ruch & Ilse Julkunen (toim.) *Relationship based Research in Social Work. Understanding Practice-Near Research*. London: Jessica Kingsley Publishers, 74-99. (Painossa)

JULKAISEMATTOMAT LÄHTEET

Lastensuojelutarpeen selvitys. (2010). Pysyväisohje sosiaalihuolto. Helsingin kaupunki, sosiaalivirasto.

Tuen tarpeen arviointimalli (2015). Luonnos. Helsingin kaupunki: sosiaali- ja terveysvirasto.

LIITTEET

Liite 1. Kutsu tutkimushaastatteluun haastateltaville

Hyvä lastensuojelutarpeen arvioinnin yksikössä työskentelevä sosiaalityöntekijä,

Ammatillisen lisensiaattitutkimuksen ”**Lastensuojelutarpeen arvioinnin sosiaalityöntekijöiden ammatillisuutta jäsentämässä – arvioinnin sosiaalityölle ominaiset tiedot ja taidot**” tarkoituksena on ymmärtää, mistä lastensuojelutarpeen arvioinnin sosiaalityöntekijöiden ammatillisuus koostuu. Tutkimuksella tavoitellaan tietoa siitä, millaisena sosiaalityöntekijöiden ammatillisuuden kokemus, sen vaatimat tiedolliset ja taidolliset vahvuudet, kehittämistarpeet ja haasteet jäsentyvät osana lastensuojelutarpeen arvioinnin sosiaalityötä. Tutkimuksen avulla pyritään kategorisoimaan lastensuojelutarpeen arvioinnin sosiaalityöntekijöiden ammatillisia erityisosaamisalueita.

Tutkimuksella nostetaan esiin uudenlaisen lastensuojelutyön organisointitavan seurauksia ja ilmentymiä sosiaalityöntekijöiden ammattiin heidän omiin kokemuksiinsa ja asiantuntijuuteensa pohjautuen. Osansa tutkimuksessa saavat sosiaalityöntekijöiden kokemukset ammatillisten rajojen muutoksista ja arvioinnin sosiaalityön suhteesta muuhun lastensuojelun sosiaalityöhön.

Sinun näkemyksesi lastensuojelutarpeen arvioinnin sosiaalityöntekijänä ja ammattilaisena auttaa tekemään näkyväksi lastensuojelutarpeen arvioinnin sosiaalityön merkityksellisyyttä ja lastensuojelutarpeen arvioinnin yksikön asemaa osana palveluprosesseja sekä lastensuojelun kokonaisuutta. **Siksi kutsun sinut mukaan osallistumaan fokusryhmähaastatteluun keskustelemaan sosiaalityöstä lastensuojelutarpeen arvioinnin vaiheessa keski-
viikkona 23.4.2014 klo 14-16 tai tiistaina 6.5. klo 14-16 (paikkana on myöhemmin päätettävät arvioinnin sosiaalityön yksikön tilat).**

Samaan haastatteluun osallistuu 4-6 lastensuojelutarpeen arvioinnissa työskentelevää sosiaalityöntekijää. Tutkimukseen osallistuvilla sosiaalityöntekijöillä tulisi olla sosiaalihuollon ammatillisen henkilöstön kelpoisuusehdot täyttävä pätevyys sosiaalityöntekijän tehtäviin. Tutkimusta varten kerätään äänitallennettua haastatteluaineistoa.

Ilmoittautumiset ja lisätiedot:

Outi Jaakkola

Sosiaalityöntekijä

Sosiaalityön jatko-opiskelija/ Jyväskylän yliopisto, Sosnet/ hyvinvointipalvelujen erikoisala

[Yhteystiedot]

Liite 2. Suostumuslomake sosiaalityöntekijöille

Ammatillinen lisensiaattitutkimus – Outi Jaakkola, YTM

SOSIAALITYÖNTEKIJÖIDEN AMMATILLISUUS LASTENSUOJELUTARPEEN ARVIOINNISSA

- Lastensuojelutarpeen arvioinnin sosiaalityöntekijöiden ammatillisuutta jäsentämässä

Minulle on kerrottu, että tutkimuksen tarkoituksena on selvittää, mistä lastensuojelutarpeen arvioinnin sosiaalityöntekijöiden ammatillisuus koostuu. Tutkimuksella pyritään saamaan tietoa siitä, mitkä elementit tukevat ja haastavat sosiaalityöntekijöiden ammatillisuutta ja ammattikäytäntöjä lastensuojelutarpeen arvioinnin sosiaalityössä.

Tutkimusta varten kerätään äänitallennettua haastatteluaineistoa. Kaikki äänitallennukset toteutetaan ennalta sovitusti ja niistä on mahdollista kieltäytyä.

Suostumus

Suostun, että fokusryhmähaastattelu voidaan tallentaa ja sen sisältöä hyödyntää tutkimustarkoitukseen.

Minulle on luvattu, että

- Keskusteluissa esille tulleet asiat raportoidaan tutkimusjulkaisussa tavalla, jossa yksittäisiä henkilöitä tai muita yksilöityjä tietoja ei voi tunnistaa.
- Äänitallenteet kirjataan teksteiksi ja siinä yhteydessä keskusteluissa esiintyvät tunnistetiedot poistetaan.
- Tekstit arkistoidaan tieteellisen tutkimuksen käyttöön ja äänitallenteet hävitetään tutkimuksen valmistuttua.

Paikka ja päivä _____

Allekirjoitus _____

ja nimen selvennys

Suostumuksen vastaanottajan allekirjoitus _____

ja nimen selvennys

sekä yhteystiedot _____

Lisätietoja tutkimuksesta antaa:

Outi Jaakkola

Sosiaalityöntekijä, sosiaalityön jatko-opiskelija

[Yhteystiedot]

Tämän sopimuksen alkuperäiskappale jää tutkijalle ja kopio sopimuksesta toimitetaan allekirjoittaneelle.

Liite 3. Haastattelurunko

1. Ammatillisuus taitoina

- Millaisia taitoja tarvitsette työssänne lastensuojelutarpeen arvioinnin sosiaalityöntekijöinä? Miten näitä taitoja voi kartoittaa?
- Mitkä ovat mielestänne sosiaalityöntekijän tärkeimmät ominaisuudet lastensuojelutarpeen arvioinnissa?

2. Ammatillisuus tietoina

- Millaisia tietoja tarvitsette työssänne lastensuojelutarpeen arvioinnin sosiaalityöntekijöinä? Mistä ja miten hankitte näitä tietoja?
- Mikä on olennaista tietoa arvioinnin sosiaalityöntekijälle?
- Tuleeko mieleen jokin tai joitakin tutkimuksia, joista teille on ollut hyötyä työssänne? Millä tavalla ne ovat teitä hyödyttäneet?
- Mitkä teoriat ohjaavat työtänne?
- Millaista tietoa tarvitsisitte lisää työssänne lastensuojelutarpeen arvioinnin sosiaalityöntekijänä? Mistä syystä?

3. Ammatillisuus osaamisena

- Millaista osaamista pidätte tärkeänä lastensuojelutarpeen arvioinnin sosiaalityössä?
- Millaisia mielikuvia teille tulee osaamisesta ja arvioinnin sosiaalityöstä?
- Onko teillä sellaista osaamista mitä ette mielestänne voi hyödyntää riittävästi työssänne? Mikäli näin on, mistä arvelette sen johtuvan?
- Millaisia sosiaalityön työmenetelmiä käytätte?
- Millaista tietoa ja taitoa työmenetelmien käyttämiseen tarvitaan?
- Miten kuvaisitte sitä, millaista on arvioiva työote sosiaalityössä tai teidän työssänne?
- Mitä ajattelette Helsingin lastensuojelussa käytössä olevan arviointimallin toimivuudesta työssänne?

4. Ammattilaisena toimiminen

- Minkä koette tärkeimmäksi tehtäväksenne työssänne?
- Millaisissa rooleissa olette suhteessa asiakkaisiin?
- Mikä merkitys lastensuojelutarpeen arvioinnilla on mielestänne asiakasperheille?
- Millainen teidän roolinne on suhteessa yhteistyökumppaneihin?
- Millaisia tietoihin, taitoihin tai osaamiseen liittyviä etuja lastensuojelun avohuollon eriyttämiseen kahdeksi osaksi, lastensuojelutarpeen arviointiin ja avohuollon sosiaalityöhön, mielestänne sisältyy?
- Millaisia tietoihin, taitoihin tai osaamiseen liittyviä haasteita lastensuojelun avohuollon eriyttämiseen kahdeksi osaksi, lastensuojelutarpeen arviointiin ja avohuollon sosiaalityöhön, mielestänne sisältyy?

LASTENSUOJELUN ARVIOINNIN KRITERISTÖ

A. 1. Lapsen kehitykselliset tarpeet

Fyysinen terveys	Lapsen arki	Lapsen psyykinen ja sosiaalinen hyvinvointi	Päihteiden käyttö
Terveys ✓ Lapsen yleiskunto ✓ Fyysinen ja motorinen kehitys ✓ Allergiat, sairaudet ja vammat ✓ Raskausajan vaikutus lapsen terveydentilaan Fyysisestä terveydestä huolehtiminen ✓ Virkeys ja väsymys, lepo ja uni ✓ Säännöllinen ja terveellinen ravinto ✓ Liikunta ✓ Seksuaaliterveys ja -tieto ✓ Toistuvat tapaturmat	Päivärytmi ✓ Arjen säännöllisyys ✓ Harrastukset ja kiinnostuksen kohteet Päiväkodissa tai koulussa oleminen ✓ Käykö mielellään päiväkodissa, koulussa tai toisissa, onko poissaoloja tai lintsautta ✓ Kiusaako/kiusataanko ✓ Oppimistulokset ja arvosanat, alisuoriutuminen ✓ Keskittymiskyky/oppimisvaikeudet ✓ Tulevaisuudensuunnitelmat/jatkosuunnitelmat Ikätasoinen suoriutuminen ✓ Itsestä huolehtiminen ja hygieniä ✓ Kotityöt ✓ Raha-asiat ja ostokset ✓ Paikasta toiseen liikkuminen ✓ Realistinen käsitys vaaratilanteista	Minäkuva ✓ Itseluottamus ja itsetuntemus ✓ Identiteetti (esim. etninen, uskonnollinen, kulttuurinen, koulutuksellinen/ammattilinen, sosiaalinen, sukupuoli-identiteetti, seksuaali-identiteetti) Tunne-elämän ja käyttäytymisen kehitys ✓ Mieliala ✓ Tunteiden ilmaiseminen ✓ Vaikeuksien kohtaaminen ✓ Karkaileminen ja häiriökäyttäytyminen ✓ Väkivaltaisuus ja rikollisuus Perhe- ja sosiaaliset suhteet ✓ Läheiset ✓ Suhde vanhempiin ✓ Suhde muihin perheenjäseniin ✓ Ystävät ja suhteet heihin ✓ Luottavaisuus ja avoimuus ✓ Kanssakayminen muiden aikuisten kanssa ✓ Suhtautuminen muihin lapsiin ✓ Tarvitaanko turvasuunnitelmaa Diagnosoitujen psyykkisten sairauksien tai huoli psyykkisestä terveydestä	✓ Lapsen päihteidenkäytön historia ✓ Käytön säännöllisyys ✓ Terveysvaikutukset ✓ Vaikutus arjesta selviytymiseen ✓ Vaikutus sosiaalisiin suhteisiin ✓ Päihteisiin liittyvä riskikäyttäytyminen

A. 2. Vanhemman/vanhempien toimintakyky

Vanhemmuuden taidot	Psykyksen ja sosiaalisen hyvinvoinnin tarjoaminen	Vanhemman vointi ja elämäntilanne	Päihteiden käyttö
Perushoidosta huolehtiminen ✓ Ravinnon ja vaatehoidon tarjoaminen ✓ Hygieniasta huolehtiminen ✓ Koulunkäynnistä huolehtiminen ✓ Tarvittavan hoidon järjestäminen ✓ Virikkeiden tarjoaminen ja kannustaminen ✓ Kannustaminen liikuntaan ja harrastuksiin ✓ Lapsen suojeleminen ongelmilta ✓ Omatoimisuuden opettaminen ✓ Riittävän vapaa-ajan tarjoaminen lapselle, kaverit voivat käydä kylässä ✓ Rajojen asettaminen (ruokailut, kotituntuloajat, nukkuminen)	Hyvinvoinnin tarjoaminen ✓ Emotionaalisen läheisyyden antaminen ✓ Kiinnostuksen ja myötätunnon osoittaminen lasta kohtaan ✓ Tukeminen lapsen valinnoissa ja vaikeuksissa ✓ Kannustaminen ja yläpeys lapsesta ✓ Huolista ja murheista keskusteleminen ✓ Kriittisyyden ja suostumattomuus ✓ Lapsen huomiointi osana perhettä ✓ Vanhempien suhteet muiden kanssa ovat tasapainoiset Turvallinen kasvatus ✓ Vanhemman kasvatus on lapselle turvallista ✓ Vanhemmat ovat johdonmukaisia, vakaita ja arki säännöllistä ✓ Vanhemmat tukevat toisiaan kasvatuksessa ✓ Vanhemmilla on vastuu perheestä ✓ Vanhempi ei kohdista väkivaltaa toista vanhempaa tai ketaa muuta kohtaan ✓ Lapseen ei kohdistu väkivaltaa ✓ Lapseen ei kohdistu seksuaalista hyväksikäyttöä	✓ Vanhempien keskinäiset välit ✓ Vanhempien parisuhteiden/parisuhteiden tilanne ✓ Taloudellinen tilanne ✓ Asuminen ✓ Vanhempien jaksaminen ✓ Fyysiset ja psyykkiset sairaudet ✓ Vanhempien rikollisuus	✓ Vanhemman päihteidenkäytön historia ✓ Käytön säännöllisyys ✓ Käytön vaikutus lapseen ja perheeseen ✓ Käytön vaikutus toisiin ja päivärytmiin ✓ Käytön vaikutus sosiaalisiin suhteisiin ✓ Riskikäyttäytyminen ✓ Raskaana olevan vanhemman päihteiden käyttö
Henkinen tuki ja rakkauden antaminen ✓ Ajan viettäminen lapsen kanssa ja henkisen tuen tarjoaminen ✓ Oppimiseen kannustaminen ✓ Itsenäisyyteen ja vastuunkantoon kannustaminen Elämän opettajana toimiminen ✓ Arkielämän taitojen opettaminen ✓ Oikean ja väärän opettaminen ✓ Hyvänä esimerkkinä toimiminen ✓ Sääntöjen ja hyvien tapojen opettaminen ✓ Väkivallattomuuden opettaminen			

B. 1. Lapsen hyvinvointi ja siihen liittyvät puutteet

	Ei huolta	1 Lieviä puutteita	2 Merkittäviä puutteita	3 Suuria puutteita	4 Erittäin suuria puutteita
FYYSINEN TERVEYS	Terve lapsi/ mahdolliset sairaudet hoidossa	Lieviä puutteita terveydestä huolehtimisessa	Terveydestä huolehtiminen puutteellista	Terveys ja siitä huolehtiminen vakavasti puutteellista	Lapsen terveys vaarassa
LAPSEN ARKI	Ikätasoinen arki	Arjessa lieviä puutteita/ ongelmia	Lapsen arjessa puutteita/ongelmia	Lapsen arjessa vakavia puutteita/ ongelmia	Lapsi heitteillä
LAPSEN PSYKKINEN HYVINVOINTI	Psyykkisesti hyvinvoiva lapsi/ mahdolliset sairaudet hoidossa	Psyykkisessä hyvinvoinnissa ja siitä huolehtimisessa lieviä puutteita	Psyykkisessä hyvinvoinnissa ja siitä huolehtimisessa puutteita	Psyykkisessä hyvinvoinnissa ja siitä huolehtimisessa vakavia puutteita	Lapsi on vaaraksi itselleen tai muille/ lapsen psyykkisestä sairaudesta ei huolehdita
LAPSEN SOSIAALINEN HYVINVOINTI	Ei ongelmia sosiaalisissa suhteissa ja taidoissa	Lieviä ongelmia sosiaalisissa suhteissa ja taidoissa	Ongelmia sosiaalisissa suhteissa ja taidoissa	Vakavia ongelmia sosiaalisissa suhteissa	Sosiaalisissa suhteissa vakavia lapsen hyvinvointia vaarantavia tekijöitä
			Lapsen lievä rikollisuus	Lapsen toistuva rikollisuus	Lapsen toistuva vakava rikollisuus
PÄIhteiden KÄYTTÖ	Ei lainkaan käyttöä	Satunnainen käyttö	Toistuvaa käyttöä	Huolestuttavaa säännöllistä käyttöä	Runsasta ja usein toistuvaa käyttöä

B. 2. Vanhemmuuden voimavarat ja puutteet

	Ei huolta	1 Lievii puutteita	2 Merkittäviä puutteita	3 Suuria puutteita	4 Erittäin suuria puutteita
VANHEM- MUUDEN TAIDOT	Vanhempi vastaa lapsen tarpeisiin ja huolehtii lapsesta hyvin	Lievii puutteita lapsen tarpeisiin vastaamisessa	Puutteita lapsen tarpeisiin vastaamisessa	Vakavia puutteita lapsen tarpeisiin vastaamisessa	Vanhemmuuden taitojen puutteellisuus aiheuttaa suuren riskin lapsen hyvinvoinnille ja kehitykselle
PSYKKISEN JA SOSIAALISEN HYVINVOINNIN TARJOAMINEN	Lapsen kasvuympäristö on vakaa ja turvallinen	Lapsen kasvuympäristön vakaudessa ja turvallisuudessa on lievii puutteita	Lapsen kasvuympäristössä on epävakaista tekijöitä	Lapsen kasvuympäristössä on paljon epävakaista tekijöitä	Lapsen turvallisuus on vaarassa ja kasvuympäristö on epävaka
VANHEMMAN VOINTI JA ELÄMÄN- TILANNE	Vanhempi voi hyvin ja elämäntilanne on vakaa	Vanhemman voimissa ja elämäntilanteessa tekijöitä, jotka vaikuttavat lapsesta huolehtimiseen	Lievii elämäntilanteen ongelmia, jaksamiseen vaikuttavia tekijöitä ja tekijöitä, jotka vaikuttavat lapsesta huolehtimiseen	Elämäntilanteen ongelmia, jaksamiseen ongelmia tai tekijöitä, jotka rajoittavat lapsesta huolehtimista	Vakavia elämäntilanteen ongelmia, vakavia jaksamiseen ongelmia ja vaikeuksia huolehtia lapsesta
VANHEMMAN PÄIHTEIDEN KÄYTTÖ	Kohtuullinen käyttö tai ei käyttöä	Satunnaista riskikäyttöä	Toistuvaa riskikäyttöä	Säännöllistä ja runsasta käyttöä	Runsasta käyttöä ja siihen liittyvää vakavaa riskikäyttämistä